

ÜGYÉSZEK LAPJA

TARTALOM

TANULMÁNYOK

- AMBRUS ISTVÁN 5
A 21. századi modernizációra adható
büntetőjogi válaszok
- NOGEL MÓNIKA 13
Az igazságügyi szakértői szakterületek tagolása
és a szakértői kompetencia
- RUCSKA ANDRÁS 23
A nyomokkal kapcsolatos tevékenységek új
krimináltechnikai eszközök segítségével

DISPUTA

- A kuruzslás tényállásának bővítése 33

FIGYELŐ – OKRI Hírek

- PÓCZIK SZILVESZTER – BOLYKY ORSOLYA – SÁRIK ESZTER 35
Migrációs válság, embercsempészség, büntetékiszabás

FIGYELŐ – EURÓPAI KITEKINTŐ

- SZIJÁRTÓ ISTVÁN 59
Az Europol és az Eurojust szerepe a közös
nyomozócsoportokban

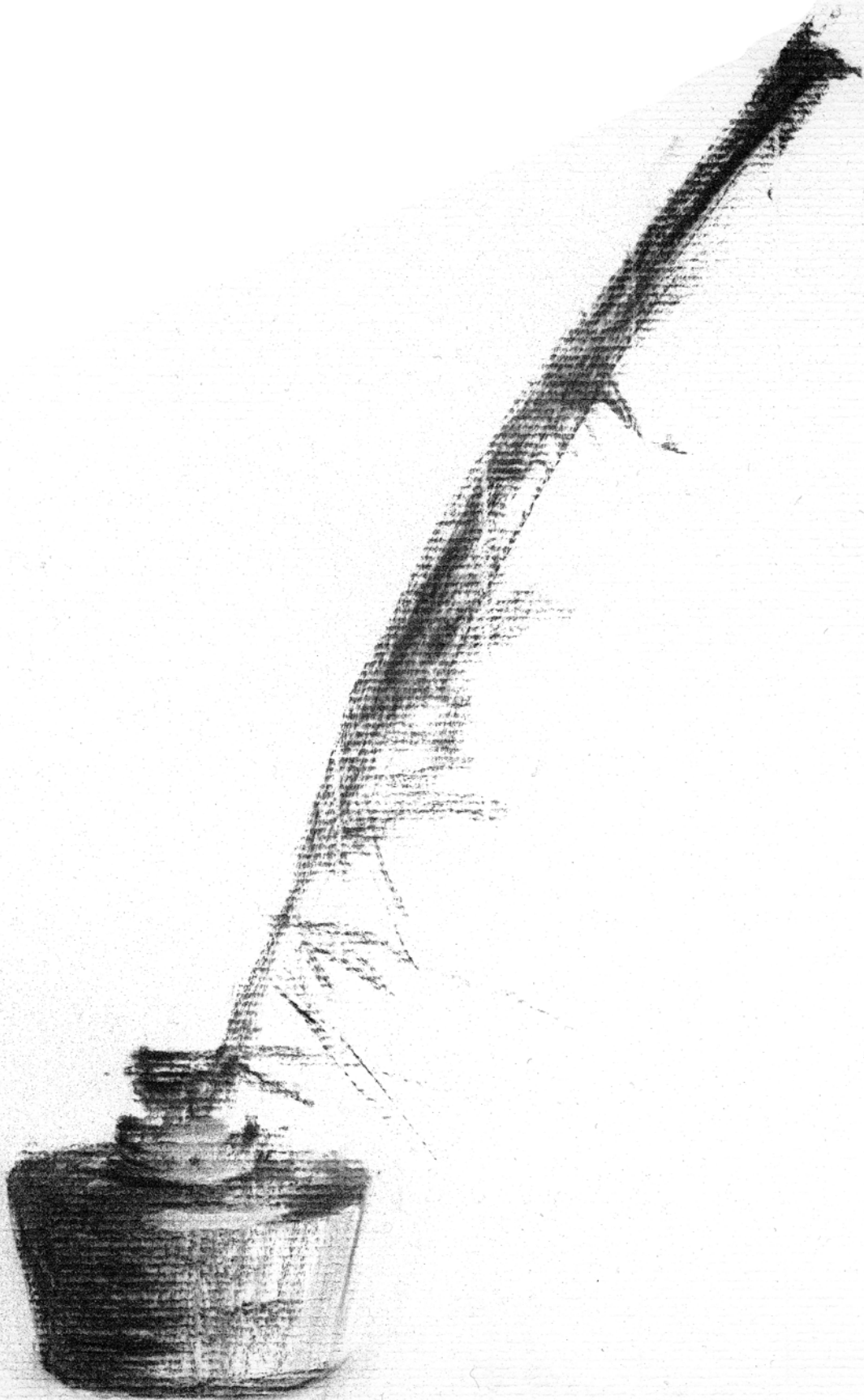
CYRUS VANCE	75
A Manhattani Ügyészség működése	
SEEMA JOSHI	77
Az Amnesty International és az ICAR közös jelentése a vállalati bűncselekményekről és az irányelvekről	

KÖNYVISMERTETÉS

BALÁSSY ÁDÁM MIKLÓS	83
Recenzió a <i>Jogalkotástan – Jogdogmatikai és jogszabályszerkesztési ismeretek</i> című könyvről	

KÖNYVAJÁNLÓ

Válogatás a szakirodalomból	87
-----------------------------	----

A 21. századi modernizációra adható büntetőjogi válaszok¹

Bevezetés

Túlzás nélkül kijelenthető, hogy napjainkra az emberiség történetében az eddigi legnagyobb – ha úgy tetszik: legmagasabb fokozatba kapcsolt – technológiai fejlődésnek vagyunk tanúi. Korábban emberöltők is elteltek két új technikai vívmány – mint például a lovaskocsi és az autó – megjelenése között. Ma már azonban egy a zene világából vett példával élve elmondható, hogy míg azon mai korai harmincas korosztály, amely gyerekként még kazettás magnetózt hallgatott, majd a gimnáziumban CD-re váltott, annak egyetemista korában a számítógépes mp3 formátum volt az egyeduralkodó, végül mára jóformán kizárólag streamelő zeneszolgáltatókat vesz már csak igénybe.

Az emberek mindennapi életét egyre gyorsabban és nagyobb léptékben formáló – például orvosi, műszaki, informatikai, vagy szorosabb értelmű természettudományi – újítások elterjedését természetesen mindenkor szükséges megelőznie számos tudományos innovációnak. Ezek napjainkra a kuhni értelemben vett paradigmaváltozásokat² is mind sűrűbben és sokfélebb formában produkálják: elegendő csak a legutóbbi és valószínűleg az előttünk álló időszak egyik legjelentősebb jelenségére, a mesterséges intelligencia rohamos elterjedésére gondolnunk. Állandóan formálódó jelenünk technológiai persze nem előzmény nélküliek. A 21. század első évtizedeire azonban kijelenthető, hogy lényegében a felfedezések konstans forradalmának korát éljük. Mint egy friss hazai tanulmány szerzője fogalmaz: „Ez a forradalom, bár technológián alapul, de nem technológiai. Azaz nem a technológiát reformálja meg, hanem a technológia felhasználásával egész életünket, lehet, hogy évszázados, évezredes bevett társadalmi berendezkedéseinket változtathatja meg”.³

A tudományos újítások tehát óhatatlanul formálják úgy az egyén, mint az egész társadalom életét, és ez a tény lényeges közösségi, sokszor politikai és gazdasági változásokat is maga után vonhat. E változások sok esetben olyan

* Ambrus István PhD, egyetemi docens, Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Büntetőjogi Tanszék

¹ A kutatást az NKFIH 128394. számú PD_18 posztdoktori kiválósági programja támogatta.

² Thomas S. Kuhn: *The Structure of Scientific Revolutions*. Second Edition, University of Chicago Press, Chicago, 1970, 43. o.

³ Sík Zoltán Nándor: A blockchain filozófiája, avagy fennálló társadalmi rendek felülvizsgálatának kényszere. *Új Magyar Közigazgatás*, 2017/4., 37. o.

kérdéseket is felvetnek, amelyek kapcsán a válaszokat már társadalomtudományi területeken találjuk. Így például a szociológia magyarázhatja meg az ember helyét és szerepét az információs társadalomban; a közgazdaságtan törvényszerűségei alapján jósolhatók meg nagyobb biztonsággal monetáris lépéseink következményei; az állam és állampolgár, illetve az állampolgárok egymás közötti, a technológiai fejlődés hatására is kipattanó vitáit a jog eszközeivel igyekszünk megnyugtatóan rendezni.

Jelen rövid tanulmány keretében a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal posztdoktori kiválósági programja keretében, a 21. századi modernizáció jogi (és különösképpen: büntetőjogi) összefüggései kapcsán végzett hároméves kutatásom által felvetett kérdéseket és az eddigiekben feltárt fontosabb eredményeket foglaltam össze.

Kutatási kérdések

Compliance és büntetőjog

A nagy volumenű csalások és gazdasági visszaélések mára világproblémává váltak, becslések szerint az ezekkel okozott károk a vállalatok árbevételének 5 százalékát is eléri globális szinten. A közép- és nagyvállalatok számára ezért elsőrangú kérdéssé lépett elő a *compliance* működés igénye, amely a nemzetközi cégstruktúrák miatt a vállalati visszaélések és a korrupció kiszűrésével jelentős versenyelőnyt jelenthetnek. A *compliance* fogalma ugyanakkor elsőre nehezen magyarázható és érthető a magyar (jogi) gondolkodás logikája mentén. Tükörfordításban a szó „megfelelést” jelent, pontosabban pedig a különböző jogszabályoknak (jogi normáknak), valamint belső, a vállalat saját maga által – tulajdonosai, munkavállalói, szerződéses partnerei számára – felállított, részben szintén jogszabályokon, részben pedig erkölcsi-etikai alapokon nyugvó (például adott esetben etikai kódexekbe foglalt) normáknak való megfelelést jelenti. Az, hogy a magyar jogtudomány és nem mellesleg a társadalomtudományok mindezülig nem kezelték, nem kutatták jelentőségének megfelelő mértékben az etikus vállalati működés és a *compliance* mibenlétét, nem véletlen, ahogyan az sem, hogy az egyetemeken sem kapott még megfelelő teret ez a terület.⁴ A mai értelemben vett *compliance* fogalma kvázi idegen testként van jelen (jog)rendszerünkben, fejlődése nem szerves, hanem egy „import” (jog)területnek, szakmának tekinthető, amelynek még – jellemzően angolszász, közelebről egyesült államokbeli – gyökerei is a közelmúltbeliek, önálló dogmatikája nincs.

⁴ Az ELTE-ÁJK Büntetőjogi Tanszékén ugyanakkor már két fakultatív kollégiumot is meghirdettem, az egyik általánosságban foglalkozott – számos szakértő közreműködésével – a 21. századi modernizációra adható jogi válaszokkal, a másik kifejezetten a vállalati *compliance* kérdéseit kívánja a joghallgatók számára is hasznosítható formában körüljárni.

A szerves magyar compliance-fejlődés hiányára elsősorban az intézményrendszer létének indokában keresendő a válasz. Újjonnan megjelenő intézmények mögött mindig áll valamilyen társadalmi, gazdasági, avagy politikai katalizátor. Az etikus vállalati működés központi kérdéssé válásának elsődleges kiváltó oka pedig mindig valamilyen vállalati visszaéléssel kapcsolatos, közfelháborodással és a közbizalom megingásával jár. A vállalati botrányok általában olyan gazdasági-politikai vitát indukálnak, amelynek eredményeképpen elsősorban a szervezetek belső integritását – mind a reputációvesztéstől, mind a jogi felelősségre vonástól – védő jogalkotásra, ezzel párhuzamosan és ennek hatására pedig compliance-orientált szervezeti szemléletváltásra került sor.

Emellett kiemelendő, hogy a compliance fogalmát nem lehet pusztán jogi oldalról, jogászai szemmel látni és magyarázni. A jogászok (üggyvédek, vállalati jogtanácsosok) vállalati környezetben (is) jogi tanácsot adnak, okiratot szerkesztenek, képviselőket látnak el. Ezeknek a tevékenységeknek – némi leegyszerűsítéssel élve – elsődleges célja az, hogy a vállalat (annak vezetője, munkatársa) jogilag ne legyen felelősségre vonható valamely tevékenységért vagy mulasztásáért. A vállalati jogászok tehát – a jogi felelősséget fókuszban tartva – meghatározzák, hogy mit kell, és mit nem szabad tenni a vállalat működése során. Arra a kérdésre azonban, hogy hogyan lehet elérni azt, hogy egy – jellemzően globális versenykörnyezetben működő, akár többszázezer embert foglalkoztató – vállalat vezetői, munkatársai, üzleti partnerei napi munkájuk során, üzleti nyomás és bevételkényszer alatt is azt tegyék, amit kell, illetve ne tegyék meg azt, amit nem szabad, már a compliance terület keresi, és remélhetőleg adja meg a válaszokat. A nem szabályszerű magatartások megelőzése mellett szintén a compliance-nek van meg a kialakult eszközzel arra vonatkozóan, hogy még idejekorán, a jogi felelősség kérdésének felvetődését megelőzően *detektálja* és fellépjen ellene.

A kutatás első évében a compliance és alterületei, valamint a hozzá kapcsolódó témakörök körüljárására került sor. A bűnügyi compliance területén áttekinttem a vállalati visszaélések természetét, illetve a büntetőjog, a szabálysértési jog, illetve a közigazgatási jog eszközzelrendszerevel szankcionálási jogot biztosító jogszabályi rendelkezéseket. Az általános bűncselekményi ismérvek mellett bemutattam a fontosabb törvényi tényállásokat és azoknak a vállalati működés körében keletkezett joggyakorlatát. Részleteiben bemutattam a *whistleblowing* (visszaélés-bejelentés) kérdéskörét, kitérve a vonatkozó egyesült államokbeli szakirodalom eredményeire, majd széles körű jogösszehasonlítást végeztem el. Felvázoltam az Európai Unió egészen friss, 2019 októberi *whistleblowing*-irányelvét, kiemelve azokat a támpontokat is, amelyeket indokolt lesz figyelembe venni a jogszabály hazai implementálásánál. Ezt követően kiemeltem az EJOB legfontosabb, a *whistleblowing* körébe eső esetjogát. Ezután a hazai helyzet elemzése következett, és pedig részleteiben kitérve mind a jogtörténeti aspektusokra, mind a jelenleg hatályos panaszjogi rendelkezésekre. Ezt követte az *internal investigation* témakörének elemzése, ahol dogmatikai és gyakorlati szempontokra egyaránt figyelemmel voltam.

A kutatás eredményeként – számos tanulmány és konferenciaelőadás mellett – már egy szakkönyv is megjelent.⁵

Mesterséges intelligencia és büntetőjog

A mesterséges intelligencia az Európai Bizottság 2018. április 25. napján kiadott *A közös európai adattér kialakítása felé* című közleménye szerint „már nem science fiction, hanem mindennapi életünk része. A mesterséges intelligencia valósággá vált”. Mára ugyanis egyértelmű, hogy a 21. századot leginkább átformáló technológiáról van szó, amely számos módon könnyebbé és biztonságosabbá teheti életünket. Egyik legjelentősebb megjelenési területét, az önvezető járműveket az irányukban jelentkező társadalmi elvárás hívja életre: alapvetően a gyorsabb, kiszámíthatóbb, sokszor környezetkímélőbb és legkíméletlenebb a kevésbé balesetveszélyes közlekedés igénye. A robotikusan irányított járművek ugyanis lényegesen kisebb valószínűséggel fognak balesetet előidézni, mint az ember által vezetettek (jóllehet ez nem lesz elkerülhetetlen). A mesterséges intelligencia ugyanakkor egyelőre sem jog-, sem cselekvő-, sem vétőképességgel nem rendelkezik, bár a technológia rohamléptékű fejlődése miatt ennek valamilyen új jogi formában való megjelenítésétől sem szabad *ab ovo* elzárkózni. Jelen viszonyaink között az a kérdés merülhet fel, hogy az önvezető jármű által okozott baleset kapcsán kit terheljen – magánjogi vagy büntetőjogi – felelősség. A polgári jogban a szerződésen kívüli károkozás, a veszélyes üzemmel kapcsolatos, illetve a termékfelelősség kategóriáinak alkalmazhatósága érdemelhet kiemeltebb figyelmet.

A büntető anyagi jogban ugyanakkor a felelősségre vonás fundamentumát hagyományosan a természetes személy (ember) által megvalósított, büntetőtörvénybe ütköző és büntetendőséget/büntethetőséget kizáró okokkal nem érintett cselekmény képezte/képezi. Az említett nóvum kapcsán azonban minimálisan megkérdőjeleződik ezen alapok megléte. Ezért szükséges a hamarosan várhatólag robbanásszerűen elterjedő közlekedési eszközök, illetve a büntető anyagi jog szempontrendszerének egybevetése. A jogellenesség (társadalomra veszélyesség) vonatkozásában elsősorban negatív oldalról érdemes megközelíteni a kérdést, tehát a *jogellenességet kizáró okok* vizsgálatát kell elvégezni. Kiemelhető mindenekelőtt a jogos védelem, a végszükség, illetve az indokolt (megengedett) kockázatvállalás.

A bűnösség kapcsán negatív oldalról, tehát a *bűnösséget kizáró okok* oldaláról az ittas vagy bódult állapotban elkövetett bűncselekményért való felelősség, valamint a tévedés kérdésköre igényel részletes kidolgozást. A közúti közlekedés jogi szabályozása is sok szempontból igényel újragondolást, például ki tekinthető

⁵ Ambrus István – Farkas Ákos: *A compliance alapkérdései. Az etikus vállalati működés elmélete és gyakorlata*. Wolters Kluwer, Budapest, 2019

vezetőnek; lehet-e alkoholt fogyasztani, ha az önvezető autót annak használója már korábban beprogramozta tervezett útvonalának megfelelően stb.⁶

Végül e témakörhöz kapcsolható a drónok („pilóta nélküli légi járművek”) ugyan-csak számos jogi kérdése (légügyi, hatósági engedély; adatvédelmi, kárfelelősségi problémák; büntetőjogi területen: zaklatás, tiltott adatszerezés, visszaélés személyes adattal, jogos védelem, végszükség), amelyek megválaszolásra várnak.

Kiberbűnözés

A kiberbűnözés az internet robbanásszerű elterjedésével formálódott világméretű problémává,⁷ mára több olyan kérdésköre is „klasszikussá” vált, mint például az internetes zaklatás, a határokon átvélő csalás, a gyermekpornográfia, a pénzmosás, illetve a terrorizmus finanszírozása. Az internetre csatlakozó új eszközök – elsősorban az okostelefonok – elterjedése is számos eddig ismeretlen kérdést vet fel. Külön feltérképezendő területet jelentenek a bűncselekmények (például kábítószer- vagy fegyverkereskedelem) elkövetésére fórumot biztosító alternatív csatornák, mint amilyen a „dark web”. Napjainkban megindult továbbá a legújabb innovációk – mint amilyenek az ún. *blockchain*-szisztémában működő *kriptovaluták* (pl. a bitcoin) – vizsgálata is.

Önálló kutatási alterületet képez az *adatvédelem* problémája. Továbbá kiemelhető, hogy a készpénz-helyettesítő fizetési eszközök ugyan az internet előtti időkre nyúlnak vissza, legnépszerűbb formáik azonban mára mind digitális alapon működnek, erre tekintettel mind a *bankkártyákkal*, az egyes fizetési módokkal, mind pedig az elektronikusan nyilvántartott bankszámlákkal indokolt külön foglalkoznia a jogtudománynak.

Az információs rendszerek segítségével megvalósuló bűnözés számos részkerdeése igényelhet jogi válaszokat. Ebben a körben külön szükséges foglalkozni az kérdéskör anyagi és eljárási jogi (bizonyítási) kérdéseivel. Az anyagi jog körében részletes körüljárást igényelnek egyrészt azok a társadalomra veszélyes cselekmények, amelyek az internetet megelőzően is léteztek ugyan, a digitális közeg, illetve a közösségi oldalak ugyanakkor megkönnyítették ezek megvalósítását (zaklatás, csalás, zsarolás, visszaélés személyes adattal, gyermekpornográfia stb.), illetve új formáik is megjelentek. Külön kategóriaként munkálандó ki azon cselekmények köre, amelyeket éppen az információs rendszerek megjelenése hívott életre (pl. hacker tevékenység, *deep fake*, adatlopás). Az eljárási kérdések körében joghatósági, illetékességi kérdések ugyanúgy megválaszolásra várnak, mint a határokon átvélő bűnözésre adható nemzetközi válaszokat összefoglaló bűnügyi együttműködés kérdései (pl. kiadási

⁶ Vö. Ambrus István: Az autonóm járművek és a büntetőjogi felelősségre vonás akadályai. In: Mezei Kitti (szerk.): *A bűnügyi tudományok és az informatika*. PTE ÁJK-MTA TK JTI, Budapest-Pécs, 2019, 9–26. o.

⁷ Jonathan Clough: *Principles of Cybercrime*. Cambridge University Press, New York, 2010, 3–24. o.

szabályok, nemzetközi nyomozócsoport). Szintén nem közömbösek a kibebűnözés egyes kriminológiai/kriminálpolitikai problémái.

A kutatás legújabb területének kétségtelenül a magyar kormány által legutóbb a Digitális Jólét Program keretében stratégiai fejlesztési területként meghatározott *blockchain* és *fintech* technológiák jelölhetők meg, melyek részszegeként a *kriptoaluták* (pl. bitcoin, ethereum stb.)⁸ és az azokat jellemző új jelenségek (pl. „*mining*”, intelligens szerződések), valamint a „*dark web*” tereuma igényelnek körüljárást. Szintén vizsgálni szükséges a készpénz-helyettesítő fizetési eszközök jogi jellemzőit, bűncselekmény megvalósítására való felhasználásuk esetköreit, külön figyelemmel az új fizetési módokra (pl. bankkártya adataival történő fizetés a PIN-kód ismerete nélkül, paypass stb.).

Napjainkban, az ún. *Big Data* időszakában a legnagyobb értéket már az adat, az információ képezi, jelentős terjedelemben kell foglalkozni napjaink aktuális adatvédelmi problémáival. E kérdéskörnek külön aktualitást kölcsönöz az Európai Parlament által elfogadott és hamarosan (2018 májusában) hatályba lépő Általános Adatvédelmi Rendelet (GDPR) is. A kutatás ezen része is felvet interdiszciplináris megközelítést igénylő kérdése. A büntetőjogi olvasat mellett tehát a magánjogi szempontokra (személyiségi jogok, kártérítés, termékfelelősség) is figyelemmel kell lenni. Ugyanígy felmerülhetnek komoly alkotmányjogi (alapjogi) és uniós jogi kérdések is, melyek közül a leglényegesebb a kétszeres eljárás tilalma.

Hipotézisek

A kutatás megkezdését megelőzően felállított hipotézisek beigazolásáról egyelőre korai lenne végleges mérleget vonni, azokat mégis tanulságosnak tartom transzparens formában jelen áttekintő tanulmány keretében is felvillantani.

Első hipotézisem, hogy a napjainkig végbement és különösen a jövőben várható technológiai változásokra a jogalkotásnak mind gyorsabban és mélyrehatóbban lesz szükséges reagálnia. Ez a reakció pedig nem lesz leszűkíthető egyetlen jogterületre, hanem egyre gyakrabban a joganyag átfogó revízióját is meg fogja követelni. Erre példaként említhető az önvezető járművek várható elterjedése kapcsán felmerülő, szabályozásra váró kérdések szerteágazósága: ez a kártérítési jogot, a KRESZ-t, de a közlekedési bűncselekmények fejezetét egyaránt jelentős mértékben átformálja majd.

A jog két alapvető ágaként régtől fogva a közjogot és a magánjogot szokás megjelölni, különválasztani. *Második hipotézisként* azt emelem ki, hogy az említett distinkció a technológiai innováció eredményeire tekintettel a jövőben nem igazából lesz fenntartható, sokkal inkább az egyes jogterületek egymáshoz

⁸ Lásd Mezei Kitti: A kriptoaluták kihívásai a büntető anyagi és eljárási jogban. *Pro Futuro*, 2019/1. <https://doi.org/10.26521/Profuturo/1/2019/3906>.

való kölcsönös közeledése, hatáiraiknak feloldódása lesz megfigyelhető. Így például a büntetőjogba polgári jogi elemek kerülnek (pl. objektív felelősség), a magánjog pedig egyre inkább punitív (büntető) jelleget is ölthet (pl. sérelemdíj). A felelősségi formák közötti különbségek tehát viszonylagossá válnak.

Harmadik hipotézisem, hogy az új technológiák sok esetben *kriminogén tényezőként* is hathatnak, mert megteremtik olyan bűncselekmények megvalósításának lehetőségét az állampolgárok számára, amelyeket enélkül nem, vagy csak sokkal nagyobb nehézségek árán tudnának elkövetni (pl. a közösség elleni uszítás az interneten hatványozottan több személyhez is elér; sokkal könnyebb Messenger programon keresztül, okostelefonról zaklatni valakit, mint személyesen; a Google Térkép a bűnözők számára is segíthetik az elkövetési helyszín előzetes kikémlését stb.). A megfelelő jogszabályi környezet megteremtésével hosszú távon ugyanakkor a bűncselekmények számának jelentős visszaszorulására is látok reális lehetőséget (pl. az önvezető járművek vagy a *whistleblowing*-rendszerek elterjedésével, az internet hatékonyabb szabályozásával), amely a társadalom valamennyi tagjának közös érdeke.

Negyedik hipotézisem, hogy az adott szituációban közvetlenül cselekvő ember jogi felelősségének helyét egyre inkább át fogják venni a különböző *mögöttes felelősségi* konstellációk. Ez lehet adott esetben a munkahelyi vezető mögöttes felelőssége beosztottjai viszonylatában (ilyet most is ismer a hazai gazdasági jog, de már a büntetőjog is, például a költségvetési csalás viszonylatában). Egyre gyakoribb lehet majd ugyanakkor, hogy a mögöttes felelősség nem egy másik embert terhel, hanem például jogi személyt (a munkavállalót foglalkoztató céget, a terméket előállító társaságot stb.). Végül a jövőben nem feltétlenül lesz utópisztikus azon elképzelés sem, amely idővel megteremthetőnek véli a mesterséges intelligencia sajátos felelősségi formáit is.

Ötödik hipotézisem, hogy akármilyen fejlett technológia könnyíti is életünket, a pusztán jogi szabályozás mellett sosem lehet szem elől téveszteni a *morális (erkölcsi)* megfontolásokat. Amennyiben ugyanis a jogszabály immanens tartalma egybeváág a társadalom erkölcsi érzületével, lényegesen nagyobb eséllyel kerül majd sor önkéntes jogkövetésre, így szankcionálásra egyre kevesebb esetben lesz szükséges. Erre figyelemmel a technológiai innováció nemcsak jogi szabályozást, hanem etikai kódexek kidolgozását is igényli, például a vállalati compliance területén.

Összegzés

A jelen rövid összefoglalásban áttekintett posztdoktori kutatás természetesen még korántsem jutott a végére. Reményeim szerint ugyanakkor, amikor elkészül, jelentős mértékben hozzájárulhat ahhoz, hogy a jog – és külön kiemelten a büntetőjog – lépést tudjon tartani a 21. századi modernizációval, és így a kérdéskörre korszerű és adekvát válaszokat adhasson.

Az igazságügyi szakértői szakterületek tagolása és a szakértői kompetencia

Bevezetés

Még Arisztotelész korára nyúlik vissza az a jelenség, hogy elkülönülnek a tudás egyes szakterületei, diszciplínái. Az önállósodó tudásszférák, a tudás-diszciplínák tárgya már nem a világ egésze lett, hanem szűkítették érdeklődési körüket. Ehhez sajátos, rájuk jellemző módszerekkel fokozatosan kiegészítették a filozófusoktól korábbiól megismert módszertani készletet.¹ Nem volt ez másként az igazságügyi szakértői tevékenység² területén sem. A bűnüldözés-tudomány elmúlt száz éve alatt annyi ismeret halmozódott fel, amely különböző szakterületeket hívott életre. A specializálódás következtében vagy a bűnüldözés-tudomány képviselői adnak szakvéleményt, vagy a vizsgálat tárgya, illetve módszere alapján kérnek fel erre más szakembereket.³

Az egyes szakterületek módszertanát, bizonyításbeli felhasználásának alkalmasságát leginkább az alaptudomány korlátai határozzák meg. Természetes, hogy bizonyos szakterületeken több a mérési, analitikus részfolyamat, míg más területeken sokkal nagyobb jelentőséghez jut a szakértő személyes megfigyelése az adott ténnyel összefüggésben, illetve általánosságban a személyes tapasztalata.⁴ Ennek megfelelően nyilvánvaló, hogy az egyes szakértői diszciplínák esetében különböző elvárhatósági mércéket kell kialakítani a módszereik objektivitása tekintetében.⁵

* Nogel Mónika PhD, tudományos munkatárs, Széchenyi István Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar

¹ Gulyás László – Kampis György – Kutrovácz Gábor – Ropolyi László – Soós Sándor – Szegedi Péter: *Bevezetés a tudományfilozófiába*. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, 2013, 7. o.

² Kovács Gábor: Az igazságügyi szakértő jogi felelőssége. In: Tremmel Flórián – Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Mészáros Bence (szerk.): *Orvosok és jogászok a büntető igazságszolgáltatásban. Dezső László emlékkönyv*. (Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata 137.) Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2005, 81–87. o.

³ Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: *Kriminalisztika*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2009

⁴ Kovács Gábor – Czebe András: An Introduction to Forensic CogInfoCom. *Ügyész Lapja*, 2017/1., 85–94. o.; Czebe András – Kovács Gábor: Egyes kognitív, emberi tényezők szerepe a szakértői véleményalkotásban. *Belügyi Szemle*, 2017/10., 89–103. o.

⁵ Kovács, Gábor – Nogel, Mónika: Comparative analysis of the legal regulation of forensic experts. In: Secretariat of the EAFS2015 Conference (ed.): *7th European Academy of Forensic Science Conference. Abstract Book*. Prague, 2015

Fontos tudatosítani azt is, hogy még azon szakértői módszerek tekintetében is, ahol műszerek, gépek, szoftverek végzik el a vizsgálatot, végül a szakértői vélemény emberi tevékenység útján válik bizonyítási eszközzé. A vizsgálati eredményekből a szakértő vonja le a következtetést, és a különleges szakértelem minden diszciplína esetében megnyilvánul a szakvéleményben mint végtermékben.

A szakértő kompetenciája

Székely János szerint a szakértelem a tapasztalati tételek ismeretét jelenti, amelyek lehetnek kialakult tudományos vagy technikai tételek, amelyek szakönyvekben is megtalálhatók, lehetnek azonban olyanok is, amelyeket a szakértő hosszú évek gyakorlata alapján elsajátít ugyan, ámde alkalmazásuk még nem teljesen tudatos. Fontos azonban, hogy hangsúlyozza azt is: az egyéni tapasztalatnak ahhoz, hogy tapasztalati tételként kezelhető legyen, verifikálhatónak kell lenni.⁶

Az igazságügyi szakértőkről szóló 2016. évi XXIX. törvény (a továbbiakban: Iszktv.) 3. § (1) bekezdése értelmében az igazságügyi szakértő feladata, hogy a tudomány és a műszaki fejlődés eredményeinek felhasználásával készítse el a szakvéleményt. A fogalom feltételezi, hogy a szakértő minden esetben a tudomány és a műszaki fejlődés eredményeit használja fel a tevékenysége során. Felvetődik, hogy szerencsésebb lenne a tudományos és műszaki eredményeket nem „és” kötőszóval összekötni, hanem „és/vagy” kapcsolatrendszerbe állítani, hiszen a kétfajta fejlődés eredményei sok esetben nem jelennek meg együttesen a szakvéleményben. Ezen túlmenően felmerül az a kérdés is, hogy ha a törvény a szakértői tevékenységet a tudomány és műszaki fejlődés eredményeinek felhasználásával köti össze, ez azt jelenti-e, hogy csak az tekinthető szakértői szakterületnek, ami ezek hatálya alá vonható. Ha összevetjük a szakterületek csoportosítását tartalmazó 9/2006. (II. 27.) IM rendelet (a továbbiakban: kompetenciarendelet) szerinti szakterületeket az MTA Tudományági nomenklatúrájával⁷ – amely alapvetően az akadémiai doktorok fő kutatási területük szerinti besorolása érdekében csoportosítja a tudományterületeket, a tudomány-részterületeket és a tudományágakat – azt tapasztaljuk, hogy a kompetenciarendeletünk több olyan szakterületet is ismer, amely nem található meg az MTA listáján, illetve vitatható, hogy a műszaki fejlődés bármilyen eredményét felhasználná. Például felvetődik, hogy az „idegenforgalom” szakterületre bejegyzett szakértő esetében mennyiben van szó a tudomány vagy a műszaki fejlődés eredményeinek alkalmazásáról, vagy a kulturális javak piaci ár- és értékbecslését végző szakértő, amikor egy szőnyeg értékét megbecsüli, milyen mértékben támaszkodik ezek eredményeire. Mindezek fényében – ha nem vitat-

⁶ Székely János: *Szakértők az igazságszolgáltatásban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1967, 29. o.

⁷ <https://mta.hu/doktori-tanacs/tudomanyagi-nomenklatura-106809>

jük, hogy ezekre a szakterületekre szükség van a jogalkalmazásban – akkor indokolt az Iszktv. 3. § (1) bekezdése szerinti definíció módosítása. Azonban, ha a jogalkotó akarata az, hogy kizárólag a tudomány és műszaki fejlődés eredményeivel operáló területek válhassanak igazságügyi szakértői szakterületté, akkor a kompetenciarendeletről az e feltételeket nem teljesítő szakterületeket törölni kell. Ebben az esetben, ha a jogalkalmazás során felmerül az igény e területre vonatkozó különleges szakértelemre, eseti szakértő bevonásával pótolható a jogalkalmazó különleges szakismerete.

A kompetenciarendeletről szemben leggyakrabban felhozott kritika egyébként az, hogy a szakterületi definíciók nem egyértelműek, és a jogszabály nem részletezi az adott szakterületen belüli kompetenciákat.⁸

Az egyes jogrendszerek más-más megoldást választanak a kompetencia megállapítására. Az angolszász jogban a szakértői kvalifikációk döntik el, hogy a szakértő kompetensnek tekinthető-e az adott szakkérdésben. Ha a tárgyaláson a szakértő nem tudja bizonyítani a jártasságát az adott szakterületen, véleménye nem fogadható el szakvéleményként.⁹

Ami a szakterületek felosztását illeti, a hazai szabályozás legnagyobb problémáját abban látom, hogy a túl általános szakterületi besorolás nem biztosítja, hogy az adott szakkérdés megválaszolására a szakértőnek ténylegesen legyen meg a tudása. Szükség van az egyes kompetenciák szakmai tartalmának részletes meghatározására is. A szakterületek felülvizsgálatára vonatkozó igény véleményem szerint vitathatatlan. Fontos lenne az is, hogy a jelenlegi általános meghatározás helyett részletesebb és időszerűbb legyen a szakterületek nyilvántartása. Önmagában az a szakértői kötelezettség, hogy a szakértő tagadja meg a szakvéleményadást, ha nem rendelkezik megfelelő szakismeretekkel, kompetenciával a szakkérdés megválaszolására, nem elegendő. A túlzottan általános szakértői tevékenységi kör feltüntetése azt eredményezi, hogy a kirendelő hatóság részéről csak hosszas ellenőrzést követően állapítható meg, hogy a szakértő az adott szakkérdés vizsgálatára megfelelő kompetenciával rendelkezik-e vagy sem.¹⁰

A szakértői hibák közül az egyik legsúlyosabbnak éppen a saját szakterület határainak túllépését tartom. A magam részéről tévesnek tartom a hazai jogi szabályozást, amely a szakértő adott szakterületre vonatkozó különleges szakértelmét, a szakterületen szakvélemény adására vonatkozó jogosultságot és a kompetenciát egymással felcserélhető, egyező jelentéstartalommal bíró fogalmaknak tekinti. Meggyőződésem szerint ugyanis az, hogy a jelenlegi szakterü-

⁸ Wirth Béla – Ferencz Miklós: A szakértővé válás, a szakértői névjegyzék és a szakértői kompetencia egyes kérdései. In: Kúria Joggyakorlat-Elemző Csoport: *Összefoglaló vélemény. A szakértői bizonyítás a bírósági eljárásban.* Kúria, Budapest, 2014, 48. o. http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeny_2.pdf

⁹ Erdei Árpád: *Tény és jog a szakvéleményben.* Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987, 36. o.

¹⁰ Wirth B. – Ferencz M.: i. m. 48. o.

leti besorolás szerint egy adott szakterületre a szakértő be van jegyezve, ekként jogosult a szakterületen szakvéleményt adni, az nem feltétlenül jelenti azt, hogy egy konkrét szakkérdés megválaszolására kompetenciával bír.

Az Iszktv. megalkotta a „kompetenciavétség”¹¹ fogalmát, amely szerint „a kompetenciavétség az a fegyelmi vétség, amelyet az igazságügyi szakértő az igazságügyi szakértői szakterületekről, valamint az azokhoz kapcsolódó képesítési és egyéb szakmai feltételekről szóló rendeletben meghatározott rendelkezések megszegésével követ el”.

A törvény által megalkotott kompetenciavétség meghatározását pontatlannak és félrevezetőnek tartom. A bizonyítandó tények és körülmények olyan széles tartományban mozognak, hogy az adott szakterületeken belül is szükség lehet a szakosodásra, egyes szakterületek esetében pedig ez egyenesen megkerülhetetlen. Nem tekinthetjük az adott szakterületre bejegyzett szakértőt a szakterület polihistorának, ezért értelmezésem szerint a kompetencia követelménye – azon túlmenően, hogy a szakértő rendelkezik az adott szakterület művelésére vonatkozó képesítéssel és teljesíti a névjegyzékbevitel további feltételeit – azt is megkívánja a szakértőtől, hogy ténylegesen legyen olyan szakismerete, tapasztalata, hogy a véleménye megbízható legyen. Éppen emiatt álláspontom szerint a kompetenciavétség fogalma nem szűkíthető a 9/2006. (II. 27.) IRM rendeletben foglaltak megsértésére, hanem kiterjesztendő azokra az esetekre is, amikor a szakértő a szakterületén belül válaszol meg olyan kérdést, amelyre vonatkozóan ténylegesen nincs szakmai tapasztalata, ezáltal különleges szakértelme az adott szakkérdés tekintetében. A kompetenciavétség fogalmának, illetve a kompetenciahatárok szakértő általi megszegése jogi konzekvenciáinak következetes, a jogbiztonság elvével összeegyeztethető alkalmazása ugyanakkor kizárólag a kompetenciarendelet valamennyi, már hivatkozott anomáliáinak kiküszöbölése után jöhet szóba.

A szakterületek újracsoportosítása természetesen nem történhet meg a képzettségi feltételek újragondolása nélkül. Valamennyi szakterület esetében – véleményem szerint alapvetően a felsőoktatási intézmények és a felnőttképzést folytató intézmények bevonásával (hiszen a tananyagot, kimeneti követelményeket ők ismerik) – felül kell vizsgálni, hogy milyen kívánt végzettséget vár el a jogalkotó a névjegyzékbe történő bejegyzéshez. A szakterületek pontosításával és a megkívánt végzettség módszeres kiigazításával orvosolható az a megkérdőjelezhető helyzet, hogy napjainkban például numizmatikai szakterületre régészet szakos bölcsészdiploma is elégséges, holott a szakterületi besorolás alapján egy numizmatikus szakértőnek a 20. századi érmék megítélésére is képesnek kellene lennie; vagy az, hogy okleveles tájépítész képzettséggel történeti kertek szakértői vizsgálatát lehet végezni.

¹¹ Iszktv. 2. § 10. pont

Vitán felül áll, hogy vannak olyan kompetencia-problémák, amelyeket a szakterületek felülvizsgálata nem képes megoldani. A Kúria Joggyakorlat-elemző Csoportjának összefoglaló véleménye a szakértők szakértelmével kapcsolatosan az alábbi megállapításokat teszi: *„A szakértők jelentős része nem rendelkezik olyan speciális gyakorlattal (pl. műszaki vagy gépjárműszakértők), amely a büntető ügyek megítéléséhez elengedhetetlen lenne. Orvosszakértők között is előfordul, hogy nem a büntetőjog által felvetett speciális kérdésekre válaszolnak. A kevesebb gyakorlattal rendelkező elmeszakértők pedig csak diagnosztizálják a betegséget, de nem foglalnak állást abban a kérdésben, hogy annak milyen hatása volt a vádlott beszámítási képességére”.*

A szakterületek pontosítása, a névjegyzék körültekintő vezetése semmit nem ér a szakértők tényleges szaktudása és szakirányú tapasztalata nélkül. A szakértők saját szakterületükre vonatkozó elméleti és gyakorlati ismereteinek folyamatos bővítése és fenntartása a szakvélemények minőségének egyik legfontosabb biztosítója.

A szakértő tényleges kompetenciájának kirendelő/megbízó általi megítélését az igazságügyi szakértői névjegyzék¹² adattartalmának bővítése segítené elő. Hasznos lenne a szakértők részletes szakmai önéletrajzának közzététele, különösen a másoddiplomák, elvégzett szakmai tanfolyamok, tudományos munkásság, oktatói tevékenység, esetleges referenciák közzététele ezen a felületen.

Az egyes szakterületeken működő szakértők szaktudásának határai

Több szerző felhívja a figyelmet arra, hogy a kompetencia kérdéskörében speciális problémák merülnek fel az egyes szakterületeken.

„A kellő számú és megfelelő kompetenciával rendelkező szakértő hiányát a bíróságok és a szakértői intézmények egyre gyakrabban oldják meg a másik szakterületen működő szakértő önálló kirendelése helyett szakkonzulens, vagy társszakértő bevonásával. Ez szükségmegoldásnak elfogadható, de nem tekinthető szerencsés megoldásnak például a szakértői felelősség szempontjából” – állapítja meg a Kúria Joggyakorlat-Elemző Csoportjának összefoglaló véleménye.¹³

Kereszty Éva a kirendelés „hibái” közé sorolja, hogy az orvosi szakterületek specializációjában a jogalkalmazó esetenként tájékozatlan. A pszichiáter, a pszichológus és a neurológus közti különbség rendszeres tévesztése, a heveny ittasság véleményezésére a krónikus függőséget kezelő addiktológus kirendelése, krónikus fájdalommal kapcsolatban idegsebész kirendelése a „klasszikus” hibák közé tartozik. Ugyanígy „keveredik” az ortopédia, a reumatológia, a trauma-

¹² A hatályos szabályozást az igazságügyi szakértői névjegyzék vezetéséről szóló 210/2005. (X. 5.) kormányrendelet tartalmazza

¹³ Molnár Ambrus: A bírókkal készített interjúk tapasztalatai. In: Kúria Joggyakorlat-Elemző Csoport: *Összefoglaló vélemény...* i. m. 337. o.

tológia és az idegsebészet kompetenciája, és szinte soha nem kerül sor arra, hogy a későbbiekben várható állapotromlás vagy gyógyíthatatlanság tekintetében rehabilitációs vagy fizioterápiás szakorvos szaktanácsadó bevonását kérje a kirendelő.¹⁴

Kovács Gábor a több szakterületet érintő szakkérdés megválaszolása esetén az orvosszakértői szakterületre fókuszálva megjegyzi, hogy a jogalkalmazó a kirendelt igazságügyi orvostan szakvizsgával rendelkező igazságügyi orvos szakértő mellett vagy az adott klinikai szakterületnek megfelelően nyilvántartásban szereplő másik szakértőt von be, vagy a területnek megfelelő szakorvosi szakvizsgával rendelkező szakorvost mint szakkonzultánst vesz igénybe.¹⁵ A szerző véleménye szerint a gyakorlatban a legtöbb problémát annak megállapítása jelenti, hogy mi is tekinthető a 31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet 16/A. § (2) bekezdése szerinti „megfelelő klinikai szakképesítésnek”?¹⁶ Álláspontja szerint helyes lenne, ha a joganyag szerinti „megfelelő” klinikai szakképesítés megválasztása – adott, észszerű szakmai határokon belül – az eljáró szakértő döntése volna.¹⁷ Magam részéről ugyanezen a véleményen vagyok.

Az Iszktv. 2. § 14. pontja értelmében a szakkonzultáns a szakértői vélemény elkészítésében közreműködő, megfelelő szakismerettel rendelkező személy.¹⁸ A gyakorlatban sok esetben maga a kirendelő határozza meg a szakértő számára, milyen területről vonjon be szakembert. Ez a gyakorlat meglátásom szerint alapvetően téves. A kirendelő nincs különleges szakértelem birtokában, hiszen éppen ezért von be szakértőt. Márpedig ebben az esetben a kirendelő csak azt ismerheti fel, hogy a szükséges különleges szakértelemmel nem rendelkezik, logikailag arra nem lehet képes, hogy azt megtelje, a kirendelt szakértő kompetenciája „mennyiben szorul” kiegészítésre. Egyetértve Erdei Árpád véleményével, azt, hogy mi tartozik a szakértő kompetenciájába, maga a szakértő képes eldönteni,¹⁹ illetve még a konkrét kérdés tekintetében megnyilvánuló kompetenciahiány esetében is valószínűbb, hogy a kirendelőnél a szakértő alkalmasabb a hiányzó szakterületi ismeret beazonosítására és megfelelő szakkonzultáns bevonására.

¹⁴ Kereszty Éva: A kirendelő szervkirendelési gyakorlata és kompetenciája a szakértői szakkérdésben. In: Kadlót, Erzsébet (szerk.): *Kriminológiai Közlemények 70. Válogatás a Magyar Kriminológiai Társaság 2011. évben tartott tudományos rendezvényein elhangzott előadásokból*. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2012, 70. o.

¹⁵ Kovács Gábor: Szakkonzultánsok és társszakértők. Szakértői bizonyítás tévúton. *Med. Et Jur.*, 2016/1., 655. o.

¹⁶ Uo.

¹⁷ Uo.

¹⁸ Az Iszktv. 59. § (2) bekezdése értelmében a szakkonzultáns igénybeviteléhez – ha a miniszter rendelete eltérően nem rendelkezik – a szakértőnek be kell szereznie a hatóság hozzájárulását. Ha a szakvélemény elkészítéséhez személy vizsgálatára van szükség, és a hatóság a kirendelésben nem írja elő a szakkonzultáns személyéhez történő hozzájárulás kötelezettségét, a szakkonzultáns igénybeviteléhez való hozzájárulást megadottnak kell tekinteni.

¹⁹ Erdei Á.: i. m. 36. o.

Kereszty Éva szerint is aggályos, amikor esetenként megkérdőjelezzük a szakértő kompetenciáját: vajon tudja-e, milyen szakorvos bevonása lenne indokolt, vagy amikor a szakterületi szakosodást úgy fogják fel, hogy semmiféle átfedő ismeret nincs az egyes szakterületek között, illetve az általános, tájékozódó vizsgálatok szintjén sem képesek a szakértők a betegvizsgálatra. A szerző szerint a bíróság részéről vagy az előzetes tájékozódás utáni kirendelés, vagy pedig az igazságügyi orvos szakértő felhatalmazása a megfelelő szakkonzultáns bevonására elvárható lenne.²⁰

A szakkonzultáns intézményét érintően számos tisztázatlan kérdés merül fel: például nem határozza meg közelebbről a jog azt, hogy a szakkonzultáns „szakmai segítsége” valójában milyen terjedelmű lehet. Nem tisztázott, hogy a bizonyításban milyen szerepe van, eljárási pozíciója hogyan definiálható, a szakismeretével nyújtott segítsége mire terjedhet ki.²¹ Nem vezethető le az sem, hogy a végezhet-e, és ha igen, milyen körben önálló vizsgálatot. Kérdéses, hogy a szakértői vizsgálatnál jelen lehet-e, abban milyen módon működhet közre.

Ismert, hogy az igazságügyi szakértő rendkívül széles körű iratmegismerési joggal rendelkezik, hiszen jogosult és köteles az ügy iratait megismerni. A szakkonzultáns esetében komoly kételyeink támadhatnak, hogy a szakértő számára átadott iratokból, személyes adatokból mit és milyen körben ismerhet meg.²² A rendkívül hézagosan szabályozott jogi környezet alapján komoly kérdések vetődhetnek fel olyan esetekben, amikor az igazságügyi szakértő a szakkonzultáns megállapításával kényszerül pótolni a speciális szakismeret hiányát, azonban a szakvélemény arra alapított szakmai ténymegállapításai utóbb tévesnek bizonyulnak.²³

Különös figyelmet érdemel a kérdés, mivel a hibás szakkonzultánsi vélemény megállapításaira épülő téves szakértői véleménnyel a szakértő kompetenciavétséget követ el. Indokoltan felvethető továbbá, hogy a téves szakkonzultánsi véleményt egyáltalán hogyan észlelhetné a szakértő, ha az az eleve hiányzó kompetenciáját pótolja?²⁴

A szabályozás hiányosságának tartom, hogy a szakkonzultáns kizárásának okai nem szerepelnek a hatályos joganyagban. A szakvélemény elkészítésében és előkészítésében közreműködő minden személynek pártatlannak és függetlennek kell lennie, ezt pedig a kizárási szabályok hivatottak biztosítani.

²⁰ Kereszty É.: i. m. 70. o.

²¹ Kovács Gábor: Szakkonzultánsok és társszakértők az orvosszakértői bizonyításban. *Magyar Jog*, 2016/11., 653–658. o.

²² Uo.

²³ Kovács Gábor: Igazságügyi szakértők szerepe a büntetőeljárásban. In: Benisné Gyórfy Ilona (szerk.): *Huszonhetedik Jogász Vándorgyűlés. Pécs, 2008*. Magyar Jogász Egylet, Budapest, 2008

²⁴ Kovács G. (2016): i. m. 658. o.

A kompetencia és az eljárási jogosultság jogalkalmazói értékelése

Katona Géza szerint a szakértői kompetencia egyrészt a feltett kérdések, másrészt a határozatban az igénybe veendő szakterület megjelölése alapján értékelhető.²⁵ Legtöbbször az eljáró hatóság különösebb nehézség nélkül képes kiválasztani az igénybe veendő szakterületet. Miután azonban a szakértők igénybevétele újabb és újabb műszaki, tudományos területekre terjed ki, az is előfordul, hogy a kirendelő hatóság nem képes megítélni, mely szakterület képviselőjét kell bevonni a szakkérdés megválaszolásához. Ilyen esetben a kirendelő hatóság saját berkein belüli tájékozódása, de a szakértői kamarával történő előzetes szóbeli konzultáció is segítheti a pontos szakterület kiválasztását.

Meggyőződésem szerint annak értékelését, hogy a szakértő adott szakterületen jogosult-e eljárni, nagyban megkönnyítené annak előírása, hogy a szakértő véleményében (illetve szóbeli meghallgatása során) kötelezően nyilatkozzon e vonatkozásban, és állítását támassa alá. E körben annak pontos megjelölését tartom indokoltnak, hogy milyen szakterületre van a szakértő bejegyezve, és milyen képesítése jogosítja fel e szakterületen a működésre. Ennek hiányában a jogalkalmazótól elvárható, hogy minden esetben ellenőrizze ezeket az adatokat a szakértői névjegyzékben.

Ismételten utalok arra, hogy meggyőződésem szerint a tényleges kompetencia iránti igény – tehát az, hogy az adott kérdés megválaszolására a szakértő rendelkezzen különleges szakértelemmel – nem elégszik meg azzal, hogy a szakértő az adott területen be legyen jegyezve a szakértői névjegyzékbe. A hazai szakterületek meglehetősen tág területet fednek le, így a gyakorlatban könnyen előfordulhat, hogy a kérdésben szakvéleményadásra jogszabályilag jogosult szakértő nem rendelkezik tényleges szakmai tudással, tapasztalattal a kérdés megválaszolására. Például a történeti tárgyak szakterületén bejegyzett szakértő egyáltalán nem biztos, hogy valamennyi történelmi korszakba tartozó tárggyal kapcsolatos szakkérdésben képes nyilatkozni. Ilyen esetben formailag jogosult a szakértő szakvéleményt adni a kérdésben, ténylegesen azonban nem rendelkezik azzal a különleges szakértelemmel (kompetenciával), amire a kirendelő hatóságnak saját különleges szakértelmének pótlásához szüksége van. Ahogy erre korábban már utaltam, éppen emiatt félrevezetőnek tartom az Iszktv. „kompetenciavétség” fogalmát.

A kompetencia megítéléséhez elsősorban a szakértő szolgáltathat információt. Az angolszász gyakorlatban megszokott, hogy a szakértő a bírósági meghallgatása kezdetén nyilatkozik az adott szakkérdésben való jártasságáról. A cseh és szlovák szakirodalomban elfogadott nézet, hogy a szakértőnek meg kell győznie a bíróságot arról, képes a feltett szakmai kérdés szakszerű megválaszolására. Az ilyen hozzáállás – tapasztalatom szerint – hazánkban idegen.

²⁵ Katona Géza: *Valós vagy valótlan?* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1990, 308. o.

Magam részéről nem a szakértő felesleges vallasásának vagy személyeskedésnek tekintem, ha a védelem a tárgyaláson a szakértő szakmai tapasztalatára, végzettségére vonatkozó kérdéseket intéz a szakértőhöz. Sőt, meggyőződésem szerint e körülményeket magának a bíróságnak kellene tisztáznia, vagy a szakértőnek kérés nélkül kellene előadnia. Mi más képes jobban meggyőzni az eljárás valamennyi szereplőjét arról, hogy az adott eljáró szakértő a megfelelő személy a kérdés megválaszolására, ha nem az, hogy a szakértő ismerteti a szakmai múltját, az elvégzett (kötelező és szabadon választott) tanfolyamokat, azt, hogy nagyságrendileg hány hasonló ügyben adott szakvéleményt, milyen tudományos publikációi jelentek meg a témában? Érveléssel szemben felvethető, hogy a kevesebb szakmai tapasztalattal rendelkező (akár pl. fiatalabb) szakértőket hátrányosan érintené a fenti gyakorlat bevezetése. Hangsúlyozni kívánom ugyanakkor, hogy véleményem szerint a fenti szempontrendszerben minden körülményt és kritériumot a maga helyén kell kezelni. Ahogy a pályakezdő szakértők is rendelkeznek szakmai előnyökkel a nagyobb tapasztalattal rendelkező szakértőkhöz képest, úgy a frissen „iskolapadból” kikerült, korszerű tudás nem feltétlenül ér a „régii” látásmód nyomába. A kompetencia ilyen részletességű vizsgálata egyébként akkor jut kiemelt jelentőséghez, ha az ügyben több, részben vagy egészben ellentétes szakvélemény készül. Ilyen esetben a szakvélemények közötti ellentmondás feloldása a hatóság/bíróság feladata, és ezt a feladatot (is) nagyban megkönnyítheti a fenti szempontú kompetencia-elemzés.

A több szakértői területen működő szakértői intézmények, társaságok esetén – amennyiben az helytelenül jelöli meg a kirendelő a szakterületet, azonban a kirendelt intézmény a kérdések alapján egyértelműen beazonosítja a bevonandó szakterületet, és jogosultsággal is rendelkezik e területen a szakvéleményadásra – meglátásom szerint a kirendelő felé történő öt munkanapon belüli jelzés²⁶ megfelelő és elégséges a jogszerűség fenntartásához. A tájékoztatásnak arra kell kiterjednie, hogy a kérdések megválaszolása a kirendelt szakértő (intézet, társaság) szakmai meggyőződése szerint nem a kirendelésben meghatározott szakterületre tartozik, meg kell jelölnie, hogy ehhez képest melyik szakterület jogosult a kérdésekre választ adni, jeleznie kell, hogy jogosult-e szakterületen eljárni és tájékoztatnia kell a kirendelő hatóságot arról, hogy – a kirendelő hatóság ellenkező rendelkezése hiányában – ez utóbbi szakterület fog az ügyben véleményt adni.

Figyelemmel arra, hogy az Iszktv. 45. § (2) bekezdése nem írja elő a kirendelő hatóság részére a szakterület kirendelésben való konkrét megjelölését (a megválaszolandó kérdéseket elegendő feltüntetni), meggyőződésem szerint nem szükséges a kirendelés módosítása még akkor sem, ha a kirendelésben a hatóság megjelölte a szakterületet, és azt tévesen tette.

²⁶ Vö. Iszktv. 45. § (4) bek. b) pont

Más a helyzet akkor, ha a szakértő olyan kérdésben ad szakvéleményt, amely szakterületen nincs jogosultsága eljárni, még akkor is, ha a kirendelő tévesen határozta meg a szakterületet, hiszen az adott szakterület határait magának a szakértőnek kell ismernie.

A jogalkalmazói értékelésnek ki kell terjednie arra is, hogy a 282/2007. (X. 26.) kormányrendelet szerinti a kizárólagosság, illetve elsődlegesség szempontjai teljesültek-e, továbbá az adott szakértői szerv ténylegesen rendelkezik felhatalmazással szakvélemény adására az adott szakterületen.

A jogalkalmazónak a szakvélemény értékelésekor ki kell térnie annak megállapítására, hogy teljesültek-e azok az elvárások, amelyeket a jogszabályok vagy szakmai szabályok a bevont szakértők számára, szakterületükre vonatkozóan előírnak, illetve a bevont másik szakértő vagy szakkonzultáns bevonása nem ütközött-e valamilyen jogi akadályba. Vizsgálnia kell a jogalkalmazónak a bevont másik személy (szakértő, szakkonzultáns) kompetenciáját.

Ki kell terjednie a vizsgálatnak arra is, hogy a szakvéleményben egyértelműen elkülöníthető-e, melyik vizsgálatot ki végezte el, az egyes következtetések vonatkozásában meg kell állapítani, kitől származnak – hiszen ügyelni kell arra, hogy a konkrét szakkérdésre választ adónak legyen meg a szükséges kompetenciája.

Ha a szakértő segédmunkatársat, szakértőjelöltet vett igénybe a szakértői vélemény elkészítésekor, személyüknek azonosíthatónak kell lennie (elsősorban a kizárási okok vizsgálata végett), emellett a szakvélemény előkészítésében betöltött szerepüknek is pontosan azonosíthatónak kell lennie. A jogalkalmazónak értékelése során vizsgálnia kell, hogy nem lépte-e túl bárki az eljárási jogosultságait, felhatalmazásait, kompetenciáját.

Konklúzió

A szakvélemény hiteltérdemlőségének egyik legfontosabb komponense a szakértő szaktudása, kompetenciája. Ahhoz, hogy jogalkalmazó egy szakértői véleményt aggálytalanul fogadjon el, mindenekelőtt arról kell meggyőződnie, hogy az adott szakértő jogosult és képes is a feltett kirendelői kérdést megválaszolni, ezáltal a kirendelő hiányzó szakértelmét pótolni. A jelenlegi szabályozás több ponton módosításra szorul annak érdekében, hogy e garanciális jelentőségű vizsgálat minden ügyben, valamennyi szakvélemény esetében azonos szabályok szerint történhessen.

A nyomokkal kapcsolatos tevékenységek új krimináltechnikai eszközök segítségével

A nyomok vizsgálatát nem a modern kriminalisztikai gondolkodásnak köszönhetjük, ugyanis elmondható, hogy e tevékenység egyidős az emberiség létezésével, az őskorban akár a túlélésben is fontos szerepet játszhatott a különböző nyomokból való olvasás, az azokból történő következtetések levonása. Hasznos információkat lehet szerezni elváltozásokból anélkül is, hogy bármilyen nyomolvasással kapcsolatos képzésben venne részt az egyén, hiszen a korábban szerzett információk alapján bizonyos nyomok elemzését követően azonosíthatóvá válhat egy adott nyom „képzője”.

Később – évezredeket ugorva – kifejezetten a társadalom igényévé vált, hogy a valós elkövető – vagy akár az elkövetés eszközének – kilétére fény derüljön. Abban, hogy ez az elvárás megvalósuljon, nagy segítséget nyújthatnak a hatóságoknak a bűncselekmények során hátrahagyott nyomok, amelyek szakszerű megvizsgálást követően kerülnek kiértékelésre. A 19. századtól lehet kijelenteni azt, hogy a bizonyítás tudományos alapokra került. Egy elkövetett bűncselekmény felderítése során a nyomoknak mindig kiemelt szerepe van a nyomozásban, hiszen vizsgálatuk következtében lehetőségünk nyílt múltbéli események jelenben történő gondolati rekonstruálására és bizonyos ismeretek, valamint krimináltechnikai eszközök segítségével akár egyedileg azonosíthatóvá válik a nyomképző személy, vagy tárgy. A nyomozás – amely az ügy szempontjából fontos bizonyítékokat kutat fel és vizsgál meg – a nyomokból hasznos következtetéseket és megállapításokat képes kinyerni. Ezen információk hozzásegíthetik a hatóságot a nyomozás szakaszában gyakran alkalmazott verziók felállításához, amelyek amellet, hogy meghatározhatják az elkövető(k) személyazonosságát, szűkíthetik az elkövetés módjának lehetőségeit a különböző szakértői vizsgálatok segítségével.

Kijelenthető, hogy a kriminalisztikának, illetve a krimináltechnikának az egyik legrégebbi szakága, a nyomtan, a nyom fogalmát sokkal szűkebben értelmezi, ugyanis csak azokat az elváltozásokat tekinti nyomoknak, amelyek a létrehozó objektum morfológiai jellemzőit (alakját és felületi sajátosságait) tükrözik vissza, és értelemszerűen csak ezeknek a sajátosságoknak a vizsgálatával foglalkozik. A nyomok traszológiai vizsgálata annak feltárására irányul, hogy a nyomképző objektum leképeződő része milyen alakú és felületi kiképzésű volt. A nyomot létrehozó tárgy (személy) azonosítása a feltárt morfológiai sajátosságok egybevetése alapján történik.

* Rucska András r. őrnagy, szaktanár, Nemzeti Közszerológiai Egyetem Rendészettudományi Kar

Mindezek alapján a nyom traszológiai fogalma a következőképpen adható meg: *A nyom a nyomhordozó objektumon keletkezett olyan tárgyasult elváltozás, amelynek morfológiai jellemzői információval szolgálnak a nyomképző objektumról és a nyomképződési folyamatról.*¹

A definícióban megjelenő nyomképződési folyamat igen könnyen létrejöhet, ebből következik, hogy számos releváns információ kerülhet a hatóság birtokába. Értelemszerű, hogy a szabad szemmel látható nyomok megtalálása egyszerűbb feladat, de a mai modern krimináltechnikai eszközök lehetővé teszik, hogy a látens nyomok is láthatóvá, rögzíthetővé váljanak, ebből egyértelműen adódik az a tény, hogy napjainkban sokkal nagyobb arányban felderíthető az elkövető a hátrahagyott nyomok tekintetében.

A nyom felkutatása és előhívása alapvetően a helyszíni szemlék során következik be, de bizonyos tárgyak esetében gyakran előfordul, hogy a nyomrögzítés a szakértői vizsgálat közben történik meg. A helyszín biztosításának kiemelt szerepe van a bűncselekmény helyszínén, mivel az esemény idejében keletkezett nyomokat meg kell őrizni, hogy azok pontos képet adjanak a bekövetkezett cselekményről. Figyelembe kell venni a szemle során, hogy a kültéri nyomok nagyobb veszélynek vannak kitéve, mert az esetlegesen ott tartózkodó illetéktelen személyeken kívül az időjárás is képes tönkretenni, vagy akár eltüntetni azokat. Érdemes ideiglenesen letakarni, esetleg minél előbb rögzíteni az ilyen szempontból kritikussnak vélt nyomokat, amennyiben nincs lehetőség hosszabb távon megővni azokat a külső körülményektől. Ugyanilyen körülmekintő és gyors eljárást kell alkalmazni az esetlegesen felmerülő „szagnyom” rögzítésével kapcsolatosan is, mivel ez a típusú (akár későbbiekben hasznossá váló) anyagmaradvány – a nyom keletkezését követően tíz óra elteltével már kevésbé vagy nem megfelelő minőségben rögzíthető. Ezért ajánlott az elváltozás veszélyével fenyegető, leginkább külterületen elhelyezkedő nyomok mellett a szagmintát is a helyszíni szemle egyik leghamarabb elvégzendő tevékenységeihez sorolni.

A konkrét nyomkutatást megelőzi egy elméleti tevékenység, amikor a helyszíni szemle statikus szakaszában át kell gondolni, mi történhetett, az elkövető merre járhatott, milyen nyomokat, elváltozásokat hagyhatott a helyszínén. A nyomkutatás helye mindig az adott szituációtól függ, hogy mi történt a helyszínén, de mindig különös figyelmet kell fordítani a releváns cselekmény elkövetésének közvetlen területe mellett az érkezési és távozási útvonalra is, valamint érdemes kiterjeszteni azt az ügyhöz kapcsolódó további helyszínekre, személyekre. A helyszín átgondolását, nyomkutatásának megtervezését követi a helyszíni szemle dinamikus szakasza, mely során a megtervezett útvonalon haladva megkezdődik a tényleges nyomkutatási periódus. Ahhoz, hogy megfelelő körülmények legyenek a kutatáshoz, biztosítani kell a szükséges

¹ Balláné Füstter Erzsébet: *Krimináltechnikai ismeretek I.* Rendőrtisztí Főiskola, Budapest, 2011, 40. o.

megvilágítást. Ez lehet az adott hely világítóegysége vagy természetes fény, de előfordulhat az is, hogy külső fényforrásokat kell biztosítani, amivel a nyomkutatást végző bűnügyi technikusok rendelkeznek a jól felszerelt – és minden helyzetre felkészített – technikai autónak/kisbusznak köszönhetően. Előfordulnak olyan speciális esetek, amikor nem elég felülről megvilágítani az adott tárgyat, mert azáltal nem rajzolódnak ki jól a felületi egyenetlenségek, az esetlegesen otthagyt nyomok, elváltozások. Ilyen helyzetben érdemes erős fényvel oldalról megvilágítást (súrlófényt) alkalmazni, hogy kontrasztosabban láthatóvá váljon a felületen található elváltozás. Ez a fajta eljárás semmilyen speciális eszközhöz nem kötött, egyszerű erős fényű elemlámpával is megvalósítható, viszont hasznos segítséget nyújt a nyomkutatásban. Gyakran érdemes felhasználni a helyszíni szemlén különböző nagyításra alkalmas eszközöket is (nagyító, mikroszkóp, digimicro²), amelyekkel elsősorban a releváns területeket ajánlott pásztázni.

Léteznek olyan speciális eljárások is, amelyeket nem minden helyszíni szemlén van lehetőség alkalmazni, hiszen a nyomkutatási – és rögzítési tevékenység végrehajtásához szükséges eszköz értékéből adódóan nem áll minden helyszíni szemlebizottságnak rendelkezésére. Ilyen tevékenység az elektrosztatikus nyomelőhívás, amely egyben rögzítést is végez. A készülék elsősorban lábbeli- vagy lábbelinyom-töredék előhívására alkalmazható. Segítségével papírról, fáról, fémről, szövetről, műanyagról lehet nyomot rögzíteni. Mind a rétegleválási, mind pedig a réteglelakódási nyomtöredékek előhívhatók a készülékkel. A készülék nagyfeszültségű egységből, szondából, koronából és földlemezből áll. A kezelőgomb a nagyfeszültségű egységen található, valamint hozzá csatlakoztatható a földlemez és a szonda vagy a korona. A nyomhordozóra műanyag filmet kell helyezni és azt nagyfeszültséggel feltölteni. A film és a nyomhordozó között töltéskülönbség alakul ki, ezáltal a por a filmhez tapad. A nyomhordozó alá, illetve mellé földlemezt kell helyezni, ezzel fokozni lehet a töltéskülönbséget. A készülék kikapcsolását követően a film veszít töltéséből, azonban a por a filmen marad, ugyanis továbbra is van akkora töltés, ami azt megtartja. A kriminalisztikai ajánlások szerint az előhívott nyomot fényképezni kell.

A készülék két típusú feltöltő egységgel rendelkezik, koronával és szondával. A korona alkalmazása akkor célszerű, ha a földlemezt a nyomhordozó alá lehet helyezni, például papír, szék stb. Mivel a korona a filmmel nem érintkezik, a filmet egyenletesen tudja feltölteni. A szondát akkor kell alkalmazni, ha a földlemezt nem lehet feltölteni, hanem csak mellé helyezni. A szonda csúcsát kell a filmhez érinteni, akkor a töltés nem egyenletesen oszlik el, ezért a töltés

² Kiváló hordozható eszköz mikroszkopikus vizsgálatokhoz mindenféle felületen. A speciális szoftvernek köszönhetően távolságok, felületek, szögek és sugarak léptékhű mérésére is alkalmas nagyított tárgyakon mikrométer pontosságig. A kamerát egyszerűen, közvetlenül számítógéphez lehet csatlakoztatni, a tápellátás automatikus. 200-szorosra nagyít és beépített 20 millió pixeles kamerával rendelkezik (50 millió pixel interpolálva) így éles képeket vagy akár videókat tud készíteni a felnagyított tárgyról.

kisülhet. A koronával történő nyomrögzítés során a nagyfeszültségű egységhez csatlakoztatjuk a földlemezt és a koronát. A földlemezt a nyomhordozó tárgy alá kell helyezni, a filmet pedig a nyomra tenni úgy, hogy a fényes oldala felfelé legyen. A készülék bekapcsolása után a koronát mintegy 5–10 cm-re a film felett, oldalirányban szükséges mozgatni. Ha a film teljesen rászívódott a felületre, ki kell kapcsolni a nagyfeszültségű egységet, és kb. 15 másodperc múlva a film a felületről „felhúzható”. A nyom sűrűfényben láthatóvá válik.

Szondával történő nyomrögzítés során a nagyfeszültségű egységhez szintén csatlakoztatni kell a földlemezt és a szondát. A földlemezt a nyomhordozó mellé kell helyezni, majd a nyomra rátenni a filmet. A film és a földlemez nem érintkezhet egymással. A készülék bekapcsolása után a szonda csúcsát a filmhez kell érinteni. Ha túl nagy feszültségen történik a végrehajtás, akkor a film „összeugrik”, légrések keletkeznek a film és a felület között. Ajánlott kisebb feszültséggel kezdeni a nyom láthatóvá tételét, majd növelni a feszültséget addig, amíg a film szélénél ki nem sül. Ha a film túltöltődik, akkor lyukat égethet a készülék a filmbe. Miután a film a felületre rászívódott, ki kell kapcsolni a készüléket. A nyom a sűrűfényben láthatóvá válik, így lefényképezhető, amit lehetőség szerint úgynevezett repróasztalon³ kell végrehajtani. Az előhívott filmet a rögzített lábnyommal speciális dobozban kell rögzíteni és megfelelőképpen hitelesíteni. Az eljárás előnyeire sorolható, hogy papírról, fáról, fémről, szövetről, műanyagról lábbelinyom hívható elő, valamint a helyszíni alkalmazása egyszerű. Hátrányként említhető, hogy az előhívott nyom sűrűfényben vagy változtatható hullámhosszú fényforrással megvilágítva látható, sűrűfényben kell fényképezni, transzparens fóliával nem ajánlott leragasztani, mert a nyom eltűnhet.⁴

A helyszíni nyomkutatás egyik fő szempontja, hogy a talált nyom semmiképpen se szennyeződjön, illetve sérüljön megtalálása, rögzítése, valamint hitelesítése során, tehát különös figyelmet kell fordítani a nyomkutatási tevékenység-nél alkalmazott technikákra és eszközökre. Az optikai nyomkutató és -rögzítő eszközök megjelenésével a nyomok „védelme” biztosítva van, ugyanis nem szükséges fizikai kontaktust létesíteni a talált elváltozás és a használt kriminál-technikai eszköz között.

³ A repróasztal/repróállvány a vertikális reprófotográfia eszköze. Szerkezetileg egy 60X60 cm-es alapdeszkából, és egy erre merőleges, kb. 100 cm magas állványrészből áll. Az állvány – amely centiméteres beosztású – csöve általában fogasléces megvezetéssel kerül kialakításra, amin egy fejrész tekerhető fel és le. Erre rögzíthető a reprodukciós felvételhez használt fényképezőgép, amely felszerelését követően benyúlik az alapdeszka szabadon maradó kb. 40X50 cm-es felületének a geometriai középpontja fölé. A fényképezőgép függőlegesen lefelé, az alapdeszkára merőlegesen néz, ez az egyik alapelve a torzításmentes fényképezésnek.

⁴ Gárdonyi Gergely: *Módszertani útmutató I. bűnügyi technikusok részére*. Nemzeti Közszerkeleti és Tankönyv Kiadó Zrt., Budapest, 2014, 37. o.

Gyakran előfordul, hogy nem csak a bűncselekmény elkövetésének közvetlen közelében található az ügyben releváns nyom, viszont nincs arra lehetőség, hogy az egész helyszínt centiméterről centiméterre átvizsgálják. A helyszínt hibátlan feldolgozása érdekében azonban az az elvárás, hogy ne maradjon feltérképezetlen terület. A teljes átvizsgáláshoz nyújtanak segítséget a különböző fénytartományokban működő megvilágító berendezések. Az 1970-es években már alkalmazott UV-sugarakat kibocsátó nyomkutató eszközök elterjedése lehetővé tette, hogy a helyszínen található biológiai anyagmaradványok UV-fénnyel megvilágítva szabad szemmel is jól láthatóvá váljanak. Tehát semmilyen szűrő szemüvegre nincs szükség⁵ a láthatóság érdekében, így a helyszínen tartózkodó személyek számára a megvilágítás mellett jól láthatóvá válnak az anyagmaradványok.

Hasonló elven működik a RUVIS-rendszer⁶, amely tartalmaz egy 254 nm-es tartományban működő ultraibolya megvilágító egységet, valamint egy olyan színszűrővel ellátott fényképezőgépet, ami a nyomokról visszaverődött sugarak érzékelésén alapul.

A RUVIS-vizsgálat azon a fizikai törvényszerűségeken alapul, hogy ultraibolya fénnyel történő megvilágítás esetén egyes anyagok elnyelik, mások viszont visszaverik a rájuk vetített fénysugarakat. Mivel a legtöbb anyagra, és így a nyomhordozó felületek túlnyomó többségére is az UV-sugarak elnyelése jellemző, a módszer alkalmas minden olyan nyom és anyagmaradvány kimutatására/láthatóvá tételére, ami nem elnyeli, hanem visszaveri az ultraibolya tartományba tartozó fénysugarakat.

A vizsgálat során a nyomokat nem az UV-fény által kiváltott fluoreszcencia jelenség teszi láthatóvá, hanem a nyomhordozó felszínétől eltérő fényelnyelési tulajdonságú anyagokról visszaverődött sugarakat rögzíti a speciálisan erre a célra kialakított digitális kamera. Az UV-filter nélkül készített felvételeken csak a nyomhordozó felszín látszik, az UV-filter alkalmazásával a háttérszínnek eltűnnek, és láthatóvá válik az UV-sugarakat visszatükröző nyom.⁷ Az eszköz alkalmas olyan felületekről is nyomokat láthatóvá tenni, valamint rögzíteni, amelyekről klasszikus nyomelőhívási módszerekkel nem, vagy csak rossz minőségben lehetséges. További előnye, hogy míg a hagyományos porozás útján láthatóvá tett ujjnyom sérülhet a nem megfelelő ecset vagy por használata miatt, valamint a fóliára rögzítés során, addig e napjainkban alkalmazott speciális eszközök úgy teszik a látens nyomokat láthatóvá, valamint úgy rögzítik azokat, hogy a nyommal nem érintkeznek. A RUVIS legújabb,

⁵ Javasolt azonban védőszemüveg a szem védelme érdekében, amely nem engedi át az ultraibolya sugarakat.

⁶ *Reflected Ultra-Violet Imaging System*, a visszaverődött ibolyántúli sugarak detektálásán alapuló képalkotó rendszer.

⁷ Balláné Füstzer Erzsébet: *Krimináltechnika*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019, 100. o.

2019-es verziója⁸ már 29 megapixel ultra HD kamerával van felszerelve, amellyel az eddigieknél is részletesebb felvétel készíthető.

Ezen információk alapján érzékelhető, hogy az UV-fénnyel való nyomkutatás nem került ki a helyszínen nyomkutatás céljából alkalmazott eszközök közül, sőt, beépült az úgynevezett ALS⁹ vagy FLS¹⁰ megvilágító egységekbe is, amelyek az UV-tól az IR (infra) hullámtartományig fénysugarat képesek előállítani az eszközbe telepített erős fényforrás és a tartozékként hozzáadott különböző előtétzsinűrők együttes alkalmazásával. Előnye, hogy nem kell a bűnügyi technikusoknak számos krimináltechnikai eszközt üzemeltetni a helyszínen. A megvilágító berendezés erős fényforrása lehetővé teszi, hogy a nyomkutatás egyszerűbbé, valamint gyorsabbá váljon, hiszen nagyobb területeket lehet vele átvilágítani. A láthatóvá vált anyagmaradvány dokumentálható fényképezőgéppel, így – a későbbi szakértői vizsgálatokra – elküldhető állapotba kerül, és a későbbiekben bizonyítékként is alkalmazható. Hátrányként említhető, hogy csak különböző (vörös, narancssárga, sárga) szűrőszemüvegek használata mellett látható az „eredmény”, így mindenkinek fel kell vennie az aktuális hullámtartományhoz alkalmazható szemüveget, aki a nyomkutatásban részt vesz. Természetesen arra is van megoldás, hogy az előzőekben említett megvilágító berendezés által megjelenített nyomot, anyagmaradványt szemüveg és egyéb segédeszköz nélkül is megjeleníthetővé tegyünk, ugyanis már alkalmazzák helyszíni szemléken a Forenscope-ot, amely egy csúcstechnológiával integrált mobil eszköz. Szerkezetét tekintve egy színszűrővel ellátott objektívból és egy – a manapság jellemző – erős hardverigényű alkalmazásoknak és elvárásoknak maximálisan megfelelő tabletből áll. Előnye, hogy a helyszínen végzett tevékenységről fotó- és videofelvételeket is tud rögzíteni, továbbá az, hogy a tablet képernyőjén már a színszűrő által szűrt felvétel látható. Mivel videó kimeneti forrással rendelkezik, ki is vetíthető az aktuálisan végzett tevékenység, így a láthatatlan vérfoltokat, lövések maradványait, testnedveket (pl. spermát, nyálat és vizeletet) – melyeket szinte bármely felületről láthatóvá alakít az eszköz – a helyszíni szemlén részt vevő személyek mindegyike szemügyre veheti.

Gyakran előfordul a vizsgált terület adottságaiból adódóan, hogy bizonyos részük nehezen megközelíthető vagy túl nagy távolságok vannak a szemle helyszínén. Ilyen helyzetben előfordulhat, hogy a helyszín nem kerül teljes mértékben átvizsgálásra, mivel korlátozva van a bűnügyi technikus. A jog is úgy fogalmaz, hogy a szemle tárgyáról, ha lehetséges és szükséges, kép-, hang-, illetve kép- és hangfelvételt kell készíteni.¹¹ Azokban az esetekben, ha a szemle nem fedett, hanem nyílt helyszínen folyik, a drón használata segíthet többek között a releváns terület kiterjedésének pontos meghatározásában, az esetleges közelítési, menekülési útvonalak megállapításában, elhagyott, eldo-

⁸ Ruvis SceneScope 29MP

⁹ Alternate Light Source (váltakozó fényforrás)

¹⁰ Forensic Light Source (forenzikus fényforrás)

¹¹ Be. 207. § (2) bek.

bott tárgyak, eszközök felfedezésében, rejtő szándékkal megbolygatott helyek észrevételében, a szemle során rögzített bizonyítási eszközök helyének, relatív helyzetének pontos jelölésében, többes helyszín esetében a vizsgált helyek egymáshoz viszonyított helyzetének felmérésében. Mivel a drónra szerelt kamerák által közvetített képek folyamatosan nyomon követhetők és kiértékelhetők, tervezhetőbb és szervezhetőbb lesz a helyszíni tevékenység.¹²

A későbbiekben elképzelhetőnek tartom, hogy a különböző látens nyomkutatásra alkalmazott eszközök, valamint a drónok egybehangelésével lehetőség nyílik olyan területek átvizsgálására, és az ott található különböző látens nyomok rögzítésére is, amelyek eddig elérhetetlenek/elképzelhetetlenek tűntek. Ezzel a példával is csak megerősíteni lehet azt az elvet, amely szerint törekedni kell arra, hogy a bűnügyi technikusok kevesebb eszközzel dolgozzanak, de azok képesek legyenek minden szükséges nyomkeresési és rögzítési feladatot ellátni.

A nyomokat a nyomhordozón való ábrázolódás szerint két nagy csoportra, térfogati, illetve felületi nyomokra lehet bontani. Az eddigiekben ismertetett felületi nyomok rögzítésének újdonságai mellett hatalmas fejlődésen ment keresztül a térfogati nyomok rögzítése is. Az 1961-es kiadású kriminalisztika tankönyv egy lábnyom térbeli rögzítéséről lehetséges módszerként még csak a manuális módszerekkel történő megmintázást említi, amely a következő eljárással valósítható meg. Először is figyelembe kell venni, hogy a megmintázás előtt el kell készíteni a jegyzőkönyvi leírást és a fényképfelvételeket, mert a művelet során a nyom nagy eséllyel tönkremegy. Mintázáshoz olyan anyagokat kell használni, amelyek könnyen folyékony állapotba helyezhetők és tulajdonságuknál fogva hamar szilárdulnak.¹³ A gipszet jó mintázó képessége, gyors merevedése alkalmassá teszi majdnem mindenfajta talajban keletkezett nyom kiöntésére. A gipsz kikeverésénél különös figyelmet kell fordítani arra, hogy a gipsztej levegőbuborék-mentes maradjon, mert nem fogjuk visszakapni a létrehozott nyom sajátosságait az adott területen, ahová buborék kerül. Amennyiben a nyom nem elég mély, vagy ferde talajon fekszik, körül kell határolni, hogy a gipsztej ne folyjon szét. Érdemes a gipszöntvény első rétegére hurkapálcikákat helyezni, hogy a nagyméretű gipszöntvény megtartsa stabilitását. A gipszöntvényt csak teljes szilárdulás után emelhető ki. A szilárdulás akkor teljes, ha az öntvény felületét megérintve a kézre már nem kenődik a gipsz. A kiemelés nagyon óvatosan végzendő tevékenység. Az öntvény oldalait szabaddá kell tenni úgy, hogy a gipszöntvény környékéről az anyagot (földet) eltávolítsuk és az öntvényt két oldalról alányúlva emeljük ki. A kiemelés után az öntvénynek a nyomot visszatükröző felületét nem szabad kefével letisztítani vagy letörölni. Az öntvény végleges letisztítására a kiemléstől számított 5–6 óra múlva kerülhet csak sor. A letisztítás vízzel való lemosással

¹² Vigh András: A drónok rendészeti alkalmazási lehetőségei. *Belügyi Szemle*, 2018/10., 101. o.

¹³ Gipsz, parafin, sztearin, kén stb.

történik. A mosás néhány percnél tovább ne tartson, mert a víz idővel oldja, fellazítja a gipszöntvényt.¹⁴

A „gipszelést” még napjainkban is alkalmazzák a szilikonnal való megmintázás mellett, ami egyszerűbb, de leginkább kisebb nyomok megformálására alkalmas eljárás. Manapság – a krimináltechnikai eszközökkel szemben támasztott elsődleges elvárásokhoz igazodva, miszerint a nyomrögzítés során lehetőség szerint ne tegyünk tönkre a nyomot – igen kifinomult eszközök is rendelkezésre állnak a térfogati nyomok megmintázására. A háromdimenziós lézerszkennerek és azoknak a felvételét életnagyságban leképező háromdimenziós nyomtatók létrejöttével új lehetőségek nyíltak.

A fényképezés és a videotechnikai képrögzítés valamennyi formájára általánosságban az jellemző, hogy az analóg és a digitális fényképezőgépek, de a hőkamerák és a videokamerák is a rögzítendő objektumról visszavert vagy az objektum által kibocsátott fény-, illetve elektromágneses sugarakat különféle objektíveken (objektív rendszereken) keresztül a gép fényérzékeny részébe vezetik, majd azokból (különféle úton és módon) a tárgy képi formáját állítják elő. Ezzel szemben a 3D-szkennelés az eddigiektől eltérő, teljesen más elven működő, professzionális képalkotó technikát jelent. A 3D-lézerszkennelés olyan korszerű adatnyerési eljárás, amely az 1990-es évek második felétől kezdett elterjedni. Kezdetben elsősorban geodéziai¹⁵ mérésekre használták. Mára már azt mondhatjuk, hogy a háromdimenziós technológiák, mint a térbeli képalkotás és -nyomtatás, a 21. század forradalmian terjedő innovációinak számítanak.

A 3D-szkennelés a térbeli adatnyerés egyik leghatékonyabb és legkorszerűbb módjának tekinthető. A 3D-szkennerek olyan eszközök, amelyek a tárgyakat és a térrészleteket „digitalizálják”, 3D-s adatállomány formájában rögzítik azok geometriai jellemzőit, anélkül azonban, hogy fizikai kontaktusba kerüljenek velük. A lézerszkennerek néhány másodperc alatt több millió lézersugarat bocsát ki magából, ezek segítségével megméri a műszer és a térbeli objektum pontjai közötti távolságot. A 3D-pontfelhő technológiának köszönhetően a szkennelés eredménye a tárgyak és terek olyan háromdimenziós pillanatfelvétele, aminek részletgazdagsága az alkalmazott műszer felbontásától függ. A kapott pontfelhőből kinyerhetők a szkennelt objektumok geometriai adatai. Ezek a továbbiakban három dimenzióban megtekinthetők, az egyes pontok adatai egymáshoz képest is mérhetők. A 3D-szkennerek nagy teljesítményű lézerdiodából, nagy sebességgel mozgó, forgó tükrökből, nagy érzékenységgel lézerdetektorból és a vezérlő számítógépből állnak. Hatékonyságuk, teljesítményük és a működtetés módja szerint több fajtájuk ismert. Megkülönböztethetők aszerint, hogy mekkora felületet tudnak felmérni, mennyire pontosak a

¹⁴ Garamvölgyi Vilmos: *Kriminalisztika*. Belügyminisztérium Tanulmányi és Módszertani Osztálya, Budapest, 1961, 165. o.

¹⁵ Földméréstani.

mérések, mennyire jó felbontással dolgoznak, vagy mekkora távolságról tudják beszkenneálni a tárgyakat.¹⁶ Léteznek kézi szkennerek, amelyeket elsősorban kisebb tárgyak, térrészletek morfológiai és geometriai sajátosságainak rögzítésére alkalmaznak. Ez az eszköz alkalmas a hagyományos megmintázási eljárások kiváltására.

A nagyobb méretű „állványos” térszkennerek a helyszín bonyolultságától függően több mérőállásból elvégzett szkennelés eredményeként alkalmasak a vizsgált terek beolvasására. E technológia alkalmazásával a rögzítésnek kiemelkedő szerepe lehet a helyszíni szemlét követően, hiszen a szemle során még nem minden esetben egyértelmű, mely tárgyak, nyomok elhelyezkedése, mérete releváns az ügyben. A hagyományos, fényképezéssel, illetve videokamerával való rögzítés hiába részletes és szakszerű, lehetséges, hogy a későbbiekben fontossá váló információt nem lehet a felvételekből kinyerni, míg a háromdimenziós térszkennerek – amennyiben az eszköz úgy kerül elhelyezésre, hogy minden felületre rálasson – válogatás nélkül pontos, méretarányos és részletgazdag felvételt készít a bűncselekmény helyszínéről.

Érzékelhető, hogy a nyomkutató (a nyomok láthatóvá tétele) és a nyomrögzítés eszközei folyamatosan fejlődnek. Eljött az az idő, amikor a helyszíneken található nyomok nagy részét úgy lehet fellelni és rögzíteni az új krimináltechnikai eszközök segítségével, hogy ne kelljen fizikai kontaktusban lépni azokkal. Ezáltal egyrészt kevésbé áll fenn a veszélye annak, hogy szennyeződjön a talált nyom, másrészt megvan a lehetőség arra, hogy a nyomok többféle módon, más-más eszközzel, különböző vizsgálati célra is rendelkezésre álljanak.

¹⁶ Balláné Füstner Erzsébet: Új technikai eszközök és módszerek a rendvédelmi munkában. In: Boda József – Felkai László – Patyi András (szerk.): *Ünnepi kötet a 70 éves Janza Frigyes tiszteletére*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017, 73. o

A kuruzslás tényállásának bővítése

Az egyes törvényeknek az egészségügyi szolgáltatások fejlesztésével, valamint a bizonytalan minőségű, tisztázatlan háttérű egészségügyi szolgáltatók tevékenységének visszaszorításával összefüggő módosításáról szóló 2019. évi CXI. törvény többek között megváltoztatta a Btk. kuruzslásról szóló tényállását, és a védett területek számát háromra növelte. Ennek megfelelően a korábbi, csak az orvosi gyakorlat védelmére irányuló törvényi tényállást, a pszichoterápiára és az alternatív gyógymódokra vonatkozóan is, további két ponttal egészítette ki.

A kuruzslás tényállásának 2020. február 15-től hatályos szövege:

187. § (1) Aki ellenszolgáltatásért vagy rendszeresen

a) az orvosi gyakorlat,

b) az egészségügyi szakképesítéshez kötött pszichoterápiás gyakorlat vagy

c) a nem-konvencionális gyógyító és természetgyógyászati eljárások

körébe tartozó tevékenységet jogosulatlanul fejt ki, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A legnagyobb vitát a pszichológusok egy részénél a 187. § (1) bekezdésének b) pontja váltotta ki azzal, hogy a pszichoterápiás gyakorlat körébe tartozó jogosulatlan tevékenységet a jogalkotó a jövőben büntetni kívánja.

Ahhoz, hogy megértsük, mi áll a pszichológusok féelme mögött, a Btk. idézett szakasza mögé kell tekintenünk, és meg kell ismernünk a mögöttes jogszabályokat is. Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény (a továbbiakban: Eütv.) pontosan meghatározza, kik azok, akik pszichoterápiás gyakorlatot folytathatnak: pszichoterápiás eljárások végzésére képesítéssel rendelkező szakorvos vagy klinikai szakpszichológus.

Az egészségügyi törvényből derül ki az is, hogy mit jelent a pszichoterápia: többféle módszeren alapuló, tudományosan megalapozott, a pszichés és pszichoszomatikus zavarok esetén alkalmazott, egyéni vagy csoportos formában, több, meghatározott időtartamú ülésben történő terápiás eljárás.

Az Eütv. 103. § (1) bekezdése 2010. január 1-jétől hatályos, ezt a 2009. évi CLIV. törvény állapította meg, vagyis éppen 10 éve annak, hogy a jogalkotó törvényi szinten az alábbiak szerint szabályozza a pszichoterápiás tevékenységet:

103. § (1) A pszichoterápia többféle módszeren alapuló, tudományosan megalapozott, a pszichés és pszichoszomatikus zavarok esetén alkalmazott, egyéni vagy csoportos formában, több, meghatározott időtartamú ülésben történő terápiás eljárás, amelyet a pszichoterápiás eljárások végzésére képesítéssel rendelkező szakorvos vagy klinikai szakpszichológus végezhet önállóan.

A 10 éve életben lévő rendelkezés kimondja, hogy pszichoterápiás gyakorlatot kizárólag pszichiáter és klinikai szakpszichológus végezhet, más pszichológus nem. A Btk. 2019. évi módosítása tehát a tevékenység folytatása szempontjából nem hozott változást, hiszen az Eütv. eddig is szabályozta a pszichoterápiát. Azzal, hogy a Btk.-ba ez bekerült, pluszban a szankcionálása történt meg. Így, míg az Eütv. pozitív módon határozza meg magát a pszichoterápiás tevékenységet, addig a Btk. éppen a másik oldalról közelít ehhez és a jogosulatlan tevékenységet végzőket rendeli büntetni, azokat, akik a múltban sem kaptak lehetőséget arra, hogy pszichoterápiás gyakorlatot folytathassanak. Az egészségügyön kívül álló ún. segítő szakmák pedig nem tartoznak az Eütv. hatálya alá, így a zeneterapeuták, táncterapeuták, biblioterapeuták, coachok, pszichodramát vezetők, drámapedagógusok stb. eljárását a Btk. nem is szankcionálja, ezekhez a tevékenységi körökhöz nem kell ugyanis egészségügyi szakképesítés.

A nem-konvencionális gyógyító és természetgyógyászati eljárások gyakorlói is csak abban az esetben kerülnek a Btk. hatálya alá, amennyiben ezeket a tevékenységeket jogosulatlanul végzik. Ezek szakmák, melyek képzésére és végzésére külön szabályok vonatkoznak. A hangsúly tehát a legális képzésen és azon van, hogy pszichoterápiás tevékenységet csak pszichiáter és klinikai pszichológus végezzen.

(A megkezdett témát folytatjuk.)

Kiss Anna

Migrációs válság, embercsempészás, büntetéskiszabás¹

Növekvő migráció, növekvő kereslet, növekvő (illegális) profit

Az UNHCR² adatai szerint 2014 végén, tehát a nemzetközi menekültválság kezdetének időpontjában világszerte 245 millió fő tartózkodott más államban, mint amelyben született, az otthonukból kimozdulók és határokon átlépve úton lévők száma pedig elérte az 60 milliót.³ Ezzel párhuzamosan az illegális migrációval összefüggő jogellenes cselekmények száma is egyre nőtt.

Az embercsempészás a közigazgatás rendje elleni bűncselekmények körébe tartozó,⁴ az illegális nemzetközi migrációhoz kapcsolódó deliktum, amely a 2010-es évek elejétől egyre több gondot okoz a fejlett világ és Európa államainak.⁵ Az embercsempészás egyidős a területi határok, később az államhatárok ellenőrzésével, az ilyen cselekmények száma minden migrációs hullám esetén szükségképpen emelkedik. Az embercsempészéssel kapcsolatos ítélkezési gyakorlat elemzésének aktualitását a 2015-ben bekövetkezett migrációs válság adja. A határoknál megjelenő, Nyugat-Európába tartó, Európán kívüli országokból érkező tömegek kezelhetetlen helyzetet eredményeztek az érintett országok hatóságai számára. A kaotikus állapotokat a szervezett bűnözői csoportosulások sem nézték tétlenül: az illegálisan érkezők tömegeinek nyújtottak segítséget a tiltott határátlépéséhez, tipikusan anyagi ellenszolgáltatás

* Póczik Szilveszter PhD, tudományos főmunkatárs, OKRI; Bolyky Orsolya PhD, osztályvezető-helyettes, tudományos főmunkatárs, OKRI; Sári Eszter PhD, tudományos főmunkatárs, OKRI

¹ A tanulmány az Országos Kriminológia Intézetben 2019 folyamán elvégzett B/2.28. számú, *A migrációs válság kirobbanása után embercsempészás miatt indult büntetőügyekben a bíróságok büntetéskiszabási gyakorlata* című kutatás eredményein alapul.

² UNHCR (The UN Refugee Agency), az ENSZ menekültügyi intézménye.

³ "The Global Refugee Crisis, Region by Region". *The New York Times*, 2015. 08. 26. <https://www.nytimes.com/interactive/2015/06/09/world/migrants-global-refugee-crisis-mediterranean-ukraine-syria-rohingya-malaysia-iraq.html>

⁴ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) XXXIV. fejezet 353. §

⁵ Az embercsempésztől meg kell különböztetni az emberkereskedelmet, amelyet a Btk. külön szabályoz (192. §). Az embercsempészás előfeltétele a csempész és a migráns közötti előzetes megállapodás, egyfajta „szerződés”, míg az emberkereskedelem esetében az áldozat akarata ellenére, annak helyzetét kihasználva, gyakran kényszerrel, fenyegetéssel alkalmazva valósul meg a bűncselekmény. További különbség, hogy az embercsempészás a közigazgatás rendje elleni bűncselekmények körébe tartozik (XXXIV. fejezet), az emberkereskedelem pedig az emberi szabadság elleni bűncselekmények között foglalt helyet (XVIII. fejezet).

fejében. Az Europol adatai szerint az embercsempészek tarifái 1500 és 2500 euró között mozognak, tehát az embercsempészet európai szinten mintegy 135–225 millió eurós üzlet.⁶ A csempészszervezetek rövid időn belül reagáltak a növekvő keresletre: a korábban illegális árukat Európába szállító csoportok részben áttértek az embercsempészetre. 2015-ben mintegy 1 800 000 fő lépett be illegálisan az Európai Unió területére.⁷ 2019-ben mintegy 90 000 bevándorló⁸ érkezett Európába embercsempészek segítségével. Magyarországon 2019-ben az illegális határátlépők száma túllépte a tízezret, és ez 5–8 milliárd forint hasznot hozhatott az embercsempészeknek.⁹

Az embercsempész szervezetek és a velük összejárású úgynevezett migránstaxikat üzemeltető civil szervezetek (illetve a mögöttük álló érdekcsoportok) laza hálózatokba rendeződnek, igyekeznek elkerülni a határellenőrzést vagy – akár korrupció útján – gyengíteni annak hatékonyságát. Az úgynevezett balkáni útvonalon – amely Magyarországon át halad Nyugat-Európa felé –, korábban főként kábítószer-, fegyver- és emberkereskedelem zajlott. Az embercsempészség elszaporodására és virágzó üzletággá formálódására reagálva a magyar jogalkotó – új tényállások (határzárás bűncselekmények) bevezetése mellett – szigorította az embercsempészség bűncselekményéhez fűződő jogkövetkezményeket.

A határt szabályosan átlépők később maguk is illegális migránssá válhatnak, ha a tartózkodásuk határideje lejár, vagy illegálisan vállalnak munkát. A legális nemzetközi migráció csatornáinak szűkössége miatt a hazájukat elhagyók óriási kockázatokat vállalnak, hogy eljussanak egyik országból a másikba, s legtöbb esetben ezt a kiszolgáltatott helyzetet használják ki a bűnelkövetők. Az illegális migránsok többnyire húsz-harminc év közötti férfiak, akik alacsony szakmai képzettséggel rendelkeznek.¹⁰ Leggyakrabban a jobb megélhetés reményében szánják el magukat a vándorlásra. A legfőbb úti célok az Egyesült Királyság, Németország, Spanyolország, Ausztria, Svájc, Svédország és más jóléti európai államok.

Az illegális tevékenységek – hamis vagy hamisított okmányok beszerzése, illegális határátlépés szervezése, idegen országokon át történő szállítás stb. –

⁶ Migrant smuggling 2019 The profits of smugglers. www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/emsc_the_profits_of_smugglers_-_infographic.pdf

⁷ Bartkó Róbert: Irregular Migration and Terrorism in the European Union – An Analysis Based on Reports of EUROPOL and FRONTEX. *Advances in Politics and Economics*, vol. 2, no. 1, 2019, 17. o.

⁸ Migrant smuggling...

⁹ Több milliárdos üzletté vált a migráció. *Századvég online*, 2019. december 11.

<https://szazadveg.hu/hu/kutatasok/az-alapitvany-kutatasai/elemzesek-publikaciok/tobb-milliardos-uzlette-valt-a-migracio>

¹⁰ Lásd Póczik Szilveszter: A határzárval kapcsolatos bűncselekmények elkövetőinek szociológiai vizsgálata a Csongrád megyei büntetőeljárások alapján. In: Vókó György (szerk.): *Kriminológiai Tanulmányok* 55. OKRI, Budapest, 2018, 10–28. o.

tarifái igen változatosak, de az igények és kockázatok fokozódásával egyre növekednek. Az embercsempészek induláskor olykor csak előleget kérnek, és az áldozatok utólag fizetik ki a fennmaradó hátralékot vagy ledolgozzák az adott összeget (ez azonban már az emberkereskedelem tárgykörébe tartozik). A migráció magas költségei és kockázatai okán a migránsok körében gyakori az illegális munkavállalás és más jogellenes cselekmények elkövetése (koldulás, prostitúció, haszonszerzésre irányuló bűncselekmények).¹¹

Illegális bevándorlás Európába a menekültválság előtti időszakban

A nagy bevándorló-országokban az illegális immigráció és az ahhoz kapcsolódó embercsempészet már évtizedek óta probléma. Nagy-Britanniában például a 2006 októberében végzett lakossági felmérés szerint a válaszadók 80 százaléka súlyos problémának látta az illegális migrációt, amely már ekkor emberéleteket követelt, például a Nagy-Britanniát Franciaországgal összekötő alagútban. „A legtöbb európai migráns Törökországból, Szerbiából és Montenegróból, valamint Romániából érkezett. Az illegális bevándorlás visszaszorítása érdekében 2007-ben 800 fővel nőtt a bevándorlással foglalkozó hivatalnokok száma, ezek szorosan együttműködnek a szervezett bűnözés elleni hivatallal. Az illegális migrációval érintettek több mint fele közép, 17%-uk felsőfokú végzettséggel rendelkezett. Közel kétharmaduk illegálisan érkezett, a többiek vízumuk lejártá után maradtak az országban. Mintegy kétharmaduknak ismerősei, családtagjai élnek Nagy-Britanniában, így könnyen találtak illegális foglalkoztatót, ám a munkakörülmények sanjarúak voltak...”.¹² Németországban is milliós nagyságrendű volt már ekkor az illegálisan bevándoroltak és tartózkodók száma. A hatóságok sokáig tolerálták is az illegális határátlépés után humanitárius okokra hivatkozó bevándorlókat.¹³ Olaszország korábban is az illegális migránsok egyik kedvelt célországa volt. A zöldhatárokon főleg Kelet-Közép-Európából és Ázsiából érkeztek Itáliába, de olykor Svájc és Franciaország felől is próbáltak bejutni az Észak-Afrikából és Dél-Amerikából érkezők. A tengerről jövők, főleg észak-afrikaiak és Srí Lanka-iak, Sziciliában és a környező szigeteken értek partot, a Törökországból érkezők Calabriát, Lampedusát tekintették célpontnak, az albánok Apuliába igyekeztek hajón.¹⁴

¹¹ Póczik Szilveszter: A migrációspecifikus bűnelkövetés néhány aspektusáról. In: Vókó György (szerk.): *Kriminológiai Tanulmányok* 54. OKRI, Budapest, 2017, 155–180. o.

¹² Windt Szandra: Legális és illegális bevándorlás az Európai Unió néhány fontosabb országában. In: Póczik Szilveszter – Dunavölgyi Szilveszter (szerk.): *Nemzetközi migráció – nemzetközi kockázatok*. OKRI, Budapest, 2008, (181–424. o.) 191. o.

¹³ Windt Sz.: i. m. 203. o.

¹⁴ Uo. 219. o.

Illegális bevándorlás Magyarországra a menekültválság előtti időszakban

Magyarországnak már a '80-as évek utolsó harmadában szembe kellett néznie a Ceausescu-rezsim üldözése elől 1987-től kezdve menekülő román állampolgárságú magyarok bevándorlásával, akik közül sokan illegálisan léptek be az országba és rokonoknál, barátoknál húzták meg magukat, hónapokon keresztül bujkáltak, alkalmi munkákból éltek és rettegtek a fenyegető kiadatástól. Mások a nyugati határállomásokon, ismét mások a nyugati zöldhatáron próbáltak illegálisan átjutni. 1988 és 1989 között 34 000 menekülő érkezett Romániából, 67 százalékuk illegálisan, a zöldhatáron keresztül. Háromezer család-egyesítési eljárás indult.

Ezzel egyidejűleg a Német Demokratikus Köztársaságból is érkeztek menekülő csoportok. Röviddel később a jugoszláv utódállamokban folyó háború újabb menekülteket sodort az országba. Az etnikai tisztogatások elől, jobbra Bosznia-Hercegovinából menekülő 48 000 ember többsége illegálisan lépte át a határt, de Magyarország humanitárius megfontolások alapján befogadta őket. Hamarosan egyre nagyobb számban jelentek meg Európán kívüli menekülők, többségük a hatóságok korabeli tapasztalata szerint Magyarország érintésével nyugati államokba igyekezett. Általában illegálisan, illetve hamis okmányokkal léptek hazánk területére és távoztak innen. Menedék iránti kérelmüket a be- vagy kilépés közben a határon való feltartóztatásuk, vagy az országban való elfogásuk, illetve idegen országból való visszatoloncolásuk alkalmával jelentették be. Nagyrészüket szintén illegálisan utazott tovább. 1989-ben a menekülők 80 százaléka, 1994 és 1996 között pedig majdnem 100 %-a illegálisan lépett Magyarország területére. Az 1999-es ismételt kisebb kicsúcsosodás az illegálisan belépő menekülők számaiban is megjelent, 2002-ben a beérkezők közel 90% ismét illegálisan érkezett.¹⁵ A külföldi bűnelkövetők szerepe a magyarországi bűnözés teljes vertikumában azonban nem volt jelentős.¹⁶

Embercsempészek és csempészett személyek a magyar határokon a menekültválság előtti időszakban

A rendszerváltás tágabb időszakában megjelentek és megerősödtek az embercsempészettel foglalkozó csoportok és hálózatok, amelyek a mai napig is tevékenykednek. A korábban is létező laza hálózatú szervezett bűnözői csoportok

¹⁵ Póczik Szilveszter: Bevándorlás Magyarországon a rendszerváltás tágabb időszakában. In: Póczik Sz. – Dunavölgyi Sz. (szerk.): i. m. 371–405. o.

¹⁶ Póczik Szilveszter: Külföldi állampolgárok bűnelkövetése Magyarországon a kriminálstatisztika tükrében. In: Póczik Sz. – Dunavölgyi Sz. (szerk.): i. m. 393–406. o.

tevékenységében fokról fokra az embercsempészés vált meghatározóvá,¹⁷ de a kritikus és nehezen őrizhető határok mentén megjelentek az alkalmi embercsempészek is. Utóbbiak rendszertelenül és általában csekély összegért, gyalog, személygépkocsin, konténerekben kíséreltek meg kisszámú egyént illegálisan átjuttatni a gyengén őrzött határszakaszokon. A kisméretű, szervezett csempészkörök rendszeresen egy konkrét ország vagy térség állampolgárait fuvarozták, többnyire azonos útvonalakon és módon. Például 1992–93-ban kiépült a Romániából Lengyelországba Ukrajnán át, majd onnan tovább Németországba vezető útvonal. A szervezett nemzetközi embercsempész-hálózatokba bekapcsolódott csoportok tevékenysége láncszerűen összefonódott, és a bűnözés egyéb formáira is kiterjedt. E rendkívül mozgékony csoportok az újabb jogi, politikai és gazdasági, valamint földrajzi helyzetekhez alkalmazkodva változtatták módszereiket, útvonalait, központjukat. Embereik több országban megjelentek, nemcsak korrumpálták a hatóságokat, hanem be is épültek azokba. A tranzit- és célországokban logisztikai bázisokkal, modern kommunikációs és egyéb technikai eszközökkel rendelkeztek. Az embercsempészet fő útvonalainak egyike Oroszország–Ukrajna felől haladt hazánk felé Ausztria és Szlovákia érintésével Németország és más nyugat-európai országok felé. 1999-től a Budapestről kifelé vezető szöktetési csatorna kettévált. Az egyik útvonal közvetlenül, míg a másik Szlovákiát keresztülhaladva Ausztria felé. A második embercsempész útvonal Törökországból kiindulva Bulgárián, Románián keresztül vezetett Magyarországra felé. Budapesten az útvonal kétfelé ágazott. Az egyik irány Szlovénia, Dél-Ausztria, Észak-Olaszország, míg a másik ága Ausztria, Németország, Hollandia, Anglia felé folytatódott. Végül, a harmadik embercsempész útvonal Törökországon, Bulgárián, Szerbia–Montenegrón keresztül Magyarországra vezetett. Ez az úgynevezett balkáni útvonal fokozatosan áttevődött Szerbia–Montenegró, Bosznia–Hercegovina, Horvátország, Szlovénia, Olaszország felé.

Az európai országokból származó illegális határátlépők főleg moldáv, ukrán, szerb és montenegrói állampolgárok voltak. Többségük 20 és 35 év közötti férfi, de jelentős volt a nők száma is. Általában legálisan érkeztek Magyarországra, de innen illegálisan folytatták útjukat Nyugat-Európa felé. Célországuk többnyire Olaszország volt. Az ázsiai illegális migránsok többnyire már hazánkba is illegálisan, embercsempészek segítségével érkeztek. Általában a bicskei, illetve a debreceni befogadó állomásokon töltött néhány hónapos tartózkodás után az embercsempészek újra jelentkeztek értük. Az ázsiai migránsokat gyakran a Maros folyón keresztül hajón próbálták átjuttatni Romániából Magyarországra, illetve a Dunán keresztül Szlovákiába. A kínaiak a Kijev–Budapest–Győr–Sopron és a Belgrád–Budapest–Győr–Sopron útvonalon érkeztek, illetve utaztak tovább. Sokan repülővel utaztak Pekingből Moszkván keresztül Belgrádba, majd onnan embercsempészek segítségével, sokszor kamion-

¹⁷ Windt Szandra: Embercsempészek és csempészett személyek Magyarországon. In: Póczik Sz. – Dunavölgyi Sz. (szerk.): i. m. 407–424. o.

ban rejtőzködve igyekeztek tovább Nyugat-Európába. Szinte mindig embercsempészek közreműködésével kísérelték meg a tiltott határátlépést. Sokuk hosszabb ideig illegálisan tartózkodott Magyarországon, mielőtt megkísérelte volna továbbutazást.¹⁸

Az embercsempészés jogi szabályozása

Alábbiakban az embercsempészés¹⁹ jogi hátterének változásairól, valamint a tényállásban szereplő fogalmak jogalkalmazói gyakorlatban történő megjelenéséről írunk.

Az embercsempészés²⁰ a közigazgatás rendje elleni bűncselekmények körébe tartozó bűncselekmény, védett jogi tárgya a határrendészet zavartalan működése, valamint a határforgalom rendje és az illegális migráció megakadályozásához fűződő társadalmi érdek.²¹ E bűncselekmények elkövetői az államapparátus zavartalan működését sértik. A Magyarországra és ezzel az Európai Unió területére történő jogszerű belépés feltételeiről az államhatárról szóló 2007. évi LXXXIX. törvény 11. §-a, a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi II. törvény V. fejezete, és a személyek határátlépésére irányadó szabályok uniós kódexéről (Schengeni határellenőrzési kódex) szóló, az Európai Parlament és a Tanács 2016. március 9-i (EU) 2016/399 rendeletének 6. cikke rendelkezik.²²

Az embercsempészés elkövetési magatartása lényegében a tiltott határátlépéshez történő aktív segítségnyújtásban merül ki, és alapesetben nem feltétel, hogy mindez vagyoni haszonszerzés végett történjen. A segítségnyújtás lehet fizikai (kísérés, eszközök átadása stb.) és pszichikai (tanácsadás, útbaigazítás stb.) jellegű is, de minden esetben a tiltott határátlépés szabálysértéséhez²³ kell kapcsolódnia. A bűncselekmény befejezett, ha a segítségnyújtás megvalósult, függetlenül attól, hogy az államhatár átlépésére vagy annak megkísérlésére sor került-e. Kísérletről akkor beszélhetünk, ha az elkövető már felvette a kap-

¹⁸ Uo.

¹⁹ Btk. 353. §

²⁰ A rendelkezés többször módosult, igazodva más jogszabályi változásokhoz, például a következőkhöz: a külföldre utazásról és az útlevélről szóló 1989. évi XXVIII. törvény; a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról rendelkező 1997. évi LXXIII. és 2001. évi CXXI. törvény; valamint a büntető jogszabályok módosításáról szóló 1993. évi XVII. és 2001. évi CXXI. törvények.

²¹ Belovics Ervin – Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál: *Büntetőjog II. Különös rész.* HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2016, 620–622. o.

²² Lásd Zsirai Veronika: Az illegális be- és átvándorlás segítése – az embercsempészés bűncselekménye. *Ügyészek Lapja*, 2019/1. szám. 35–45. o.

²³ A szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény (Szabs. tv.) 204. § (1) bekezdés.

csolatot a határt átlépni szándékozó személlyel, de a segítségnyújtás még nem történt meg.

Korábbi szabályozásunk szerint²⁴ az embercsempészes büntettét az valósította meg, aki államhatárnak más által engedély nélkül vagy meg nem engedett módon történő átlépéséhez segítséget nyújtott. Ezért 3 évig terjedő szabadságvesztés volt kiszabható. Ez az alaptényállás a mai – fentebb említett – szabálysértési alakzatnak felel meg, miután a tiltott határátlépés kikerült a bűncselekmények köréből. Súlyosabban volt büntetendő a cselekmény, ha anyagi ellenszolgáltatás fejében vagy több személynek segítséget nyújtva követték el, ebben az esetben 1-5 évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett cselekményről beszélhetünk. Az embercsempészes legsúlyosabb, 2-8 évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett alakzata valósult meg, ha a csempészett személy sanyargatásával, vagy fegyveresen, vagy üzletszerűen követték el a bűncselekményt. Az embercsempészes előkészülete is büntetendő cselekmény volt.

A 2015. évi módosítást követően a büntetési tétel alapesetben 1-5 évi szabadságvesztésre, a minősített eseteknél – amelyek köre bővült „az államhatár rendjének védelmét biztosító létesítmény, illetve eszköz megsemmisítésével vagy megrongálásával” fordulattal – 2-8 évre emelkedett. A minősített esetek súlyosabban büntetendő köre 5-10 évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett, ide tartozik a csempészett személy sanyargatásával, vagy fegyveresen, vagy felfegyverkezve, vagy üzletszerűen, vagy – új elemként – bűnszövetségben történő elkövetés. Amennyiben a felsorolt minősítő körülmények közül egyszerre több is megállapítható, a büntetési tétel már 5-15 évre emelkedik. A módosítás egyik legfontosabb eleme, hogy a minősített esetekben foglaltaknak megfelelő embercsempészes szervezője vagy irányítója 10-20 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. Az előkészület továbbra is bűncselekménynek minősül és háromévi szabadságvesztéssel fenyegetett.

Láthatjuk tehát, hogy a jogalkotó a büntetési tételek szigorítása és új tényállási elemek bevezetése útján igyekezett visszaszorítani az embercsempészek tevékenységét.

A bűncselekmény alanya bárki lehet. Az embercsempészes kizárólag egyenes szándékkal követhető el, tekintve, hogy célzatos bűncselekmény. Rendbelisége az átlépni szándékolt államhatárok számához igazodik.

A minősített esetek közül a *csempészett személy sanyargatásával* történő elkövetés igényel magyarázatot.²⁵ Ez akkor valósul meg, ha az elkövető a csempészett személynek testi vagy lelki szenvedést, gyötrelmet okoz. Amennyiben a sanyargatás következtében a csempészett személy meghal, az emberölés valamely alakzata és az embercsempészes halmazata állapítható meg.

²⁴ A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (a továbbiakban: régi Btk.) 218. §.

²⁵ Btk. 353. § (3) bek. a) pont

A minősített esetek köre kibővült a *bűnszövetségben*²⁶ történő elkövetéssel, hiszen az észszerűség és a rendészeti tapasztalatok szerint is az embercsempészség – a szervezés és feladatmegosztás kényszere miatt – aligha követhető el önállóan. A legsúlyosabb szankcióval fenyegetett elkövetési magatartás az *embercsempészség szervezése vagy irányítása*²⁷ lett. A jogalkotói cél magában foglalja azt is, hogy a szervezett bűnözés élén állók hosszú ideig tartó elszigetelése akár magával vonhatja az általuk irányított bűnözői csoport megszűnését is. Ezekkel a rendelkezésekkel a jelenlegi kormányzati törekvésnek megfelelő szigorú szabályozás született.

Az embercsempészség cselekményéhez közvetetten, de szorosan kapcsolódik három további bűncselekmény, amely a jogellenes bevándorlás elősegítésére irányul. Ezek a „*Jogellenes bevándorlás elősegítése, támogatása*”²⁸, a „*Jogellenes tartózkodás elősegítése*”²⁹ és a „*Családi kapcsolatok létesítésével visszaélés*”³⁰ bűncselekmények.

Az embercsempészség és az emberkereskedelem jelenségének elhatárolása

Az emberkereskedelem, benne a házi rabszolgaság, nő- és a gyermekkereskedelem az 1990-es évek óta a világ harmadik legnagyobb és leggyorsabb ütemben növekvő bűnözői iparága. Emberek millióit tartják rabszolgakörülmények között gyárakban, farmokon, otthonokban. Az utazás gyorsabbá és egyszerűbbé válása, valamint az új információs technológiák elterjedése következtében az emberkereskedelem egyre nagyobb méreteket ölt, a 21. század első éveiben az egyik leggyakrabban felmerülő témakörre vált az emberi jogok területén. Az emberkereskedők felhajtják, szállítják, eladják és kizsákmányolják az áldozatokat, mindezt gyakran erőszak vagy fenyegetés alkalmazásával teszik. Az emberkereskedők által nyújtott szolgáltatások közé tartozik a szállítás, a segítségnyújtás, a hamis iratok beszerzése, valamint az elhelyezés. Gyakran a kereskedők maguk is áldozatai voltak az emberkereskedelemnek, például egykori prostituáltakból lett női futtatók, bordélytulajdonosok stb. Az alkalmi kereskedők kevés pénzért kisszámú embert szállítanak és zsákmányolnak ki, tevékenykednek azonban kicsiny, jól szervezett csoportok, amelyek általában egy adott ország polgárainak szállítására és kizsákmányolására „szakosodnak”, mindehhez azonos módszereket alkalmazva. A harmadik kategóriát a nemzetközi szervezett embercsempész- és kereskedőhálózatok alkotják. Így fonódik össze az embercsempészség és emberkereskedelem nemzeti (gyakran a kereskedők és áldozataik azonos nemzetiségűek) és nemzetközi

²⁶ Btk. 353. § (3) bek. e) pont

²⁷ Btk. 353. § (5) bek.

²⁸ Btk. 353/A. §

²⁹ Btk. 354. §

³⁰ Btk. 355. §

szinten.³¹ A kereskedőket elsődlegesen a magas profit és az alacsony kockázat motiválja. Az árak változóak, általában rövid távolságra történő csempészes esetén a kereskedők 50–100 eurót kérnek el, de adott esetben egy migráns akár több ezer dollárt is fizethet. Az embercsempészetből származó hasznot a 2000. év körül öt-hat milliárd dollárra becsülték. Az emberkereskedők bevételei azoktól a fogyasztóktól származnak, akik a kizsákmányoló üzemeket működtetik, az ilyen üzemben előállított termékeket megvásárolják, vagy a prostitúcióra kényszerített személyek vendégei. Egyes régiókban kifejezetten jellemző a szex-turizmus, a gyermekmunka, a házi rabszolgaság, amelyek erősen összefüggnek az idegen országokból származó áldozatok befogadásával és kizsákmányolásával. Sok fogyasztó tisztában van a kizsákmányolás tényével, míg mások nem ismerik az olcsó termékek forrását, előállításuk körülményeit. Az emberkereskedelem áldozatai rendszerint szegények, bevándorlók, alacsony asszertív képességekkel rendelkező vagy mentálisan sérült, hátrányos helyzetű fiatalok, kisebbségek, nők, gyerekek, öregek, valamint erőszak, háború vagy természeti csapások áldozatai, akik kiszolgáltatottságukból adódóan befolyásolhatóak, zsarolhatóak. Az áldozatok tehát kényszerhelyzet, kényszerítés vagy megtévesztés hatására válnak a bűncselekmény sértettjeivé.

A nők gyakrabban válnak emberkereskedelem áldozatává: szexuális szolgáltatások nyújtására, erotikus munkára kényszerítik, megalázzák, megerősszakolják őket, és embertelenül bánnak velük. Egyre több a gyermekkorú áldozat, akiket szintén szexuális célokra, szervkereskedelemben, gyermekmunkára alkalmaznak, vagy örökbefogadásnak álcázva adnak-vesznek. Veszélyeztetettek a tizenöt-tizenhét éves, állami gondozottként élők, valamint a külföldi munkára jelentkező lányok, akiket prostituálnak, de fizetést alig vagy egyáltalán nem kapnak.

Az emberkereskedelem felszámolása érdekében nemzetközi szervezetek, kormányok és civil szervezetek együttműködve tevékenykednek.³² Számos stratégia született: a prostitúció vagy a vendégek kriminalizálása, szigorú munkaügyi felügyelet, korrupcióellenes intézkedések, a büntetőeljárásban együttműködő elkövetők és/vagy sértettek mentesítése a büntetés vagy a kitoloncolás alól, illetve számukra védelem és kedvezmények nyújtása (shelter stb.), egyenlőtlen-ségek csökkentése, a szociális védelem növelése.

³¹ Lásd ehhez Póczik Szilveszter: *Trafficking in Humans in Hungary - Perpetrators, Victims, Prevention and Prosecution*. In: Töttel, U. – Bulanova-Hristova, G. – Flach, G. (eds.): *Research Conferences on Organized Crime at the Bundeskriminalamt in Germany. Vol III, Transnational Organized Crime 2013-2015. Polizei und Forschung. Vol. 48*. Publ. Bundeskriminalamt Criminalistic Institute, Luchterhand Verlag, Wiesbaden, 2016. 107-113.

³² Lásd ehhez Fehér Lenke: *Nemzetközi migráció, embercsempészet, emberkereskedelem*. In: Póczik Sz. – Dunavölgyi Sz. (szerk.): i. m. 235–283. o.; és Fehér Lenke: *Emberkereskedelem Magyarországon*. In: Póczik Sz. – Dunavölgyi Sz. (szerk.): i. m. 425–446. o.

Országos statisztikai adatok a menekültválság kezdetétől

1. számú táblázat:

A regisztrált embercsempészes bűncselekmények száma, 2015–2017

	2015	2016	2017
embercsempészes	650	222	179

Forrás: ENYÜBS

2. számú táblázat:

Jogerős határozattal befejezett, embercsempészes miatt indult büntetőeljárások terheltjeinek száma és állampolgársága, 2015–2017

	2015	2016	2017	Összesen	
				fő	százalék
magyar	147	201	159	507	40,2
szerb	126	129	53	308	24,4
román	41	33	23	97	7,7
koszovói	14	10	9	33	2,6
ukrán	4	17	4	25	2,0
szíriai	5	10	8	23	1,8
pakisztáni	7	9	6	22	1,7
afgán	5	11	5	21	1,7
német	11	3	5	19	1,5
bolgár	6	11	1	18	1,4
orosz	3	9	4	16	1,3
török	9	3	4	16	1,3
olasz	7	6	2	15	1,2
szlovák	2	1	12	15	1,2
horvát	5	7	2	14	1,1
szlovén	5	4	0	9	0,7
cseh	3	2	2	7	0,6
indiai	3	4	0	7	0,6
lengyel	2	4	1	7	0,6
macedón	3	1	2	6	0,5

Forrás: OBH

A 2. számú táblázat az elítélt elkövetők állampolgárság szerinti megoszlását mutatva jól szemlélteti, hogy az adott időszakban magyar (40,2%), szerb (24,4%) és román (7,7%) elkövetők adták az embercsempészek derékhatát. A második vonalban néhány százalékos részvétellel megjelentek koszovói, ukrán, szíriai, pakisztáni, afgán, végül német, bolgár, orosz, török, olasz, szlovák és horvát elkövetők. (Az 0,5% alatti csoportokat itt figyelmen kívül hagytuk).

A kutatás eredményei

A vizsgált akták

Az embercsempészés bűncselekményével kapcsolatos büntetés kiszabási gyakorlat elemzésére irányuló kutatásunk során 76 jogerős ítéletet vizsgáltunk meg a 2013–2018 közötti időszakból, annak figyelembevételével, hogy a migránsválság előszele már a 2012/2013-as év fordulójától érzékelhető volt. Az ítéleteket anonimizált formában gyűjtöttük össze az Országos Bírósági Hivatal által működtetett honlapról.³³

Ezekben az ügyekben részben a Kúria, részben valamelyik ítélőtábla, részben pedig járásbíróságok hozták meg a jogerős ítéletet. Az ítéletek között egy felmentést és két megszüntető határozatot találtunk, az utóbbi esetekben a vádlottak ellen azonos tartalommal külföldön is folyt büntetőeljárás, ez volt a megszüntetés oka.

Az elkövetők szociális jellemzői

Szociális jellemzőiket tekintve az embercsempészés elkövetői erős szórást mutatnak. Miután a vizsgált ítéletek anonimizáltak voltak, többnyire nem adtak egyértelmű felvilágosítást az elkövetők *neméről, koráról és állampolgárságáról*. Ezekre csak következtetni tudtunk az ítéletek részleteiből. Az elítéltek között elvéve találtunk csak nőket, ami érthető, hiszen az embercsempészés magas büntetési tétellel fenyegetett cselekmény, amely szükség esetén agresszív fellépést igényel. A női elkövetők esetében feltételezzük, hogy inkább a háttérben tevékenykednek, például szervezési, kapcsolattartási feladatokat látnak el, így személyük sok esetben a hatóság előtt ismeretlen marad.

Az életkort az egyéb családi körülményekből következtetve az érett férfikor évtizedeiben határozhatjuk meg, hiszen az elkövetők döntő többsége még nem nő, vagy házas/élettársa van, esetleg elvált, és/vagy még gyermektelen, illetve kiskorú gyermek(ek) eltartásáról gondoskodik. Számos ítéletből – szintén az anonimizálás miatt – az állampolgárság sem derül ki, az indokolásokból ez azonban rendszerint kikövetkeztethető, illetve, ahol nem, ott a bírói gyakorlatban következetesen alkalmazott kiutasítás szankciójából következtethetünk legalább arra, hogy külföldi állampolgárról van szó. Ez leggyakrabban szerb, román, ukrán és szlovák állampolgárságot jelent, amihez rendszerint magyar nyelvismeret (is), illetve magyar etnikai hovatartozás társul. Az *iskolázottság* tekintetében is – *mutatis mutandis* – világos és viszonylag egységes kép rajzolódik ki. Az elkövetők között kis számban találunk ugyan alacsonyan iskolázottakat, akik csak a 8 általános iskolai osztály befejezésével büszkélkedhetnek, de többségük szakmával, vagy érettségivel és szakmával rendelkező személy,

³³ A bírósági ítéletek anonimizált formában letölthetők: <https://birosag.hu/birosagi-hatarozatok-gyujtemeny>

ami a cselekmény megvalósításának személyspecifikus előfeltételeire tekintettel nem meglepő. Csupán elvétve találunk közöttük felsőfokú végzettségűt.

Egyértelműen megállapítható, hogy az embercsempészesi cselekmények mögött az *anyagi haszonszerzés* motívuma áll, az alapesetben megfogalmazott anyagi ellenszolgáltatás nélküli elkövetéssel nem találkoztunk. A legtöbb elkövető, mint jeleztük, *családos* és vagyonnal, általában gépkocsival és lakóingatlanokkal is rendelkezik, noha ezek értéke erősen szóródik. A lakóingatlanokat jellemzően jelzáloghitel terheli, amelynek törlesztése az elkövetők és családjuk számára nehézséget jelent. Tehát a *bűnelkövetés motívuma sokszor strukturális kényszerhelyzetből fakad*, ami felülírja a jogszabályban kilátásba helyezett büntetés elrettentő, egyben preventív hatását. Az adott bűncselekmény előkészítése költséges, a várható vagy már realizált haszon többfelé oszlik, és egyetlen akciótól nem várható kiugró vagyoni előny, ezért csak a *folyamatos, üzletszerű* végrehajtás kecsegtet jelentős bevétellel. Annál is inkább, mivel a déli és keleti határrégióban kevés a jól fizetett munkalehetőség vagy a sikeres vállalkozás esélye, tehát az embercsempészesben való részvétel az anyagi helyzet rövid távú pozitív megváltoztatásának lehetőségét kínálja az érintett társadalmi körben.

Ezért kevésbé meglepő, hogy a vizsgált ügyekben szereplő elkövetők jelentős része büntetett előéletű, egyszer vagy akár többször állt már bíróság előtt, rendszerint vagyon elleni vagy egyéb, haszonszerzés érdekében elkövetett bűncselekmények (pl. orgazdaság, hulladékgazdálkodás rendjének megsértése, adócsalás vagy jövedéki cselekmények, illetve korábbi embercsempészesi vagy emberkereskedelmi cselekmények) miatt. Így a vizsgált elkövetők jelentős része *visszaeső vagy különös visszaeső*,³⁴ ami az ítéletek súlyosságában is tükröződik.

Szervezettség

Az embercsempészes területén, ahogy fentebb utaltunk rá, viszonylag ritkán fordul elő magányos elkövető, hiszen ez a tevékenység magas szintű szervezettséget, nagyfokú körütekintést, kooperativitást, pontosságot igényel. A feldolgozott akták alapján megállapítható, hogy a mai szervezettség jellemzői egybevágóan a 2008 végén kimutatott jellemzőkkel. Míg a társtettesnek minősülő elkövetők³⁵ – bár kapcsolatban állnak szervezett csoportokkal –, alkalmilag folytatnak ilyen tevékenységet, addig kisebb, de jól szervezett 3–5 fős csoportok folytatólagosan és üzletszerűen tevékenykednek, és szorosabb-lazább kapcsolatban állnak magasabban szervezett nemzetközi bűnszervezetekkel is. Ezekben az esetekben az ítéletek rendre utalnak a büntetőeljárás során

³⁴ Lásd például a Vásárosnaményi Járásbíróság 3.B.108/2013/93. számú ítéletét (2014. március 18.).

³⁵ Az egy személyre vonatkozó ítéletekből, amelyek az elkövetőt társtettesként határozták meg, számos esetben nem volt megállapítható, hogy mekkora volt az a csoport, amelyhez kötődve valósították meg az embercsempészesést.

ismertté nem vált, de minden bizonnyal létező résztvevőkre. Végül, de legkevésbé sem utolsó sorban találkozunk a 8-20 fős, magasan szervezett, aprólékos munkamegosztásban tevékenykedő bűnözői hálózatokkal, amelyek részben nemzetközi hálózatok megbízásából, részben saját elhatározásból, saját tervezésben, szervezésben és kivitelezésben tevékenykedtek.

Az embercsempész csoportok szinte minden esetben nemzetiségi és állampolgársági tekintetben kompozit jelenségek. Tagjaik magyar és valamely szomszédos állam vagy több szomszédos állam polgáraiból állnak, nemegyszer kettős állampolgárok, ennek megfelelően kétnyelvűek, olykor mindkét nyelvet anyanyelvi szinten értik és beszélik. Hozzájuk csatlakoznak a migrációs körből kikerülő személyek, például afgánok, törökök, arabok, akik nem csak valamelyik tranzit- vagy befogadó ország nyelvét, de a csempészetet igénylő egyes migránsok/migráncsoport(ok) nyelvét is elfogadható szinten ismerik.

Az embercsempészés büntette miatt elítélt, bűnszervezetben részt vevő vádlottak a bűnszervezetben történő elkövetés esetére kilátásba helyezett igen súlyos jogkövetkezményeknél általában enyhébb büntetésben részesültek (3-4 év fegyházban letöltendő szabadságvesztés-büntetés). A középértéket el nem érő büntetés kiszabását az ügyészség minden esetben kifogásolta fellebbezésében. Ilyen és ehhez hasonló indoklásokkal találkozhattunk: *„Kétségtelen tény, hogy az első fokon eljáró bíróság a középérték alatt állapította meg a szabadságvesztés büntetések tartamát – amelyet az ítélet tábla álláspontja szerint indokolt a tekintélyes időmúlás, még akkor is, ha az ilyen jellegű bűncselekményeknek a felderítése és a büntetőeljárás lefolytatása hosszabb időt vesz igénybe –, azok lényeges súlyosítását nem indokolt.”*³⁶

A védelem és a vádlottak legtöbb esetben fellebbezéseikben a bűnszervezetben elkövetés tényét vitatták, hiszen ez már önmagában is rendkívül súlyos jogkövetkezményekkel jár (megemelkedett büntetési tétel, feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének kizárása stb.). Más bűncselekmények esetében ez az érvelés sokszor eredményre vezet, azonban embercsempésznél kevésbé. Az embercsempész tevékenység a jogalkalmazók szerint is szükségszerűen feltételezi a szervezettséget, összehangoltságot, a pontos feladatmegosztást, amelyek mind a bűnszervezetben elkövetés tárgyi ismérvei. Enélkül ez a bűncselekmény szinte kivitelezhetetlen lenne, mint ahogyan a Szegedi Ítélet tábla is megfogalmazta: *„A nemzetközi embercsempészet már jellegéből fakadóan is szervezettséget feltételez.”*³⁷

A védők és a vádlottak gyakran hivatkoztak arra, hogy a vádlottaknak nem volt tudomásuk arról, hogy bűnszervezethez tartoznak, és ennek keretében követik el az embercsempészés büntettét. Ezeket a hivatkozásokat – az egyéb bizonyítékok fényében – a bíróság többnyire elutasította. Erre példa: *„Az elkö-*

³⁶ Debreceni Ítélet tábla, Bf.I.648/2015/12. számú ítélet (2016. április 4.)

³⁷ Szegedi Ítélet tábla – az ítélet száma anonimizált (2017. november 30.). Elsőfokú ítélet: Szegedi Törvényszék, I.B.763/2016/32. számú ítélet (2016. december 13.).

vetésben részt vevő személyek számából, az elkövetés szervezett körülményeiből, a feladat megosztásából a vádlottaknak tudniuk kellett, hogy bűnszervezet tagjaként vesznek részt a bűncselekmény elkövetésében. Valamennyi vádlott a szállítások alkalmával tisztában volt azzal, hogy a külföldi állampolgárok a magyar határt engedély nélkül és meg nem engedett módon kívánják átlépni, illetve hogy ők ehhez nyújtanak segítséget.”³⁸

Az „összehangolt működés” a bűnszervezet fogalmi összetevője, amely tartalmát tekintve nem más, mint a benne cselekvő személyek egymást erősítő hatása. Ugyanakkor az összehangoltság meglétének nem feltétele a bűnszervezetben cselekvők közvetlen kapcsolata, a más cselekvése, illetve a más cselekvők kilétének konkrét ismerete (BH 2009. 96.)

A bűnszervezetben elkövetés megállapítható akkor is, ha a terhelt csupán alkalmoszerűen, vagy akár egyetlen alkalommal követte el az embercsempészás valamely alakzatát, ha „a végrehajtás körülményeiből – különösen a konkrét magatartás mások megelőző vagy további láncolatossá cselekményeit feltételező jellegéből, ezek szükségszerű és ezért előreláthatóan bekövetkező eseményeiből lehet következtetést vonni arra, hogy az alkalmoszerű tettes (részes) cselekménye megvalósításakor a bűnszervezetbeni elkövetést felismerte [...] Ny. T. II. r. vádlott is tisztában volt azzal, hogy külföldiek tiltott határátlépéséhez fog segítséget nyújtani, anyagi ellenszolgáltatás ellenében, többedmagával, szervezett körülmények között, hiszen az I. r. vádlott útmutatásainak megfelelően valóban felvette a gépkocsijába az oda érkező menekülteket, majd őket az a-i tanyájára szállította, ahol megjelent az I. r. vádlott is az eljárás során ismeretlenül maradt társaival. Tudott arról is, hogy R. F. I. r. vádlott telefonon egyeztetést folytatott egy ismeretlenül maradt embercsempésszel, majd további instrukciókat kapott az I. r. vádlottól a migránsok A-ba szállítására. Ekként Ny. T. II. r. vádlott tisztában volt azzal, hogy milyen feladatot vállal, azért milyen ellenértéket kap, továbbá azzal is, hogy cselekménye több személyből álló szervezett csoport működéséhez kapcsolódik”³⁹.

Az elkövetés módja

A fentiek ismeretében nem meglepő, hogy a legtöbb ítéletben az elkövetőket társtettesként, bűnszervezetben vagy annak megbízásából, vagyoni haszonszerzés érdekében, folytatólagosan elkövetett embercsempészás bűntette miatt ítélték el. A társas formában (bűnszövetség, bűnszervezet) megvalósított cselekmény mellett a fentiekén kívül rendszeresen megjelenik egy vagy több minősítő körülmény (például sanyargatás), esetleg az összes minősítő körülmény egyszerre, valamint egyéb súlyos kísérő bűncselekmények, mint emberölés, súlyos testi sértés, löfegyverrel és lőszerral visszaélés bűntette, kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmény, kiskorú veszélyeztetése, hivatali vesztegetés, zsarolás stb.

³⁸ Kecskeméti Törvényszék, 2.Bf.364/2016/37. számú ítélet (2016. november 15.).

³⁹ Tatabányai Törvényszék, 10.Bf.278/2017/13. számú ítélet (2017. szeptember 28.).

A védői érveléssel szemben több ítélet is hangsúlyozta, hogy az embercsempészség bűncselekménye nem csupán az államhatáron vagy annak közvetlen közelében követhető el, hanem szinte bárhol, amennyiben az adott tevékenység az államhatár jogellenes való átlépését segíti elő. A segített személyek a belső határon csak harmadik országbeli állampolgárok lehetnek, mivel az uniós állampolgárok rendelkeznek a szabad mozgás jogával, és az nem az úti okmányukon, személyi igazolványukon alapul, hanem az állampolgárságukból következik.⁴⁰

A csempésztett személy sanyargatásával elkövetésre példa a következő ítéleti indokolás: *„A XXX-XX forgalmi rendszámú kisteher-gépkocsi rakterének 1,30 cm-es belmagassága nem tette lehetővé a szállított személyek számára a felállást, az egymást fedve elhelyezkedés jelentősen korlátozta, az alulra szorult személyeknél teljeséggel meg is akadályozta a járművön belüli helyzetváltoztatást. E kényszerterhelyzetek már rövid idő elteltével perifériás keringésromláshoz, a végtagok fájdalmassá válásához, zsibbadásos panaszokhoz vezethettek, a légmozgásra kedvezőtlenül hatottak. A migráns személyeknek e körülmények közötti szállítása jelentős testi, lelki gyötrelennel járt.”*⁴¹ Az I. r. vádlott jogerősen 3 év 6 hónap, a II. r. vádlott 4 év börtönben végrehajtandó szabadságvesztés-büntetésben részesült.

Ítélezés

Az ítéletekben szereplő büntetések és egyéb jogkövetkezmények elemzése során következetes ítélkezési gyakorlatnak lehettünk szemtanúi. A differenciált büntetékiszabási gyakorlat elsősorban az önálló elkövetők, a kis csoportban tevékenykedők és a nagy létszámú bűnszervezetek tagjainak megítélése vonatkozásában mutatkozik meg. Az első büntényes önálló elkövetők, valamint bűnszervezetek esetében a bírák több megértést mutatnak és enyhébb büntetést szabnak ki, így körükben gyakran előfordul, hogy az egyébként következetesen alkalmazott végrehajtandó szabadságvesztés-büntetést *felfüggesztik, és az elítéltet próbára bocsátják.*

Bűnszervezetek esetében, az abban részt vevő elkövetőkre az adott cselekmény vonatkozásában kiszabható büntetési tétel felső határa a kétszeresére emelkedik, és ebből számolandó vissza a középérték. Ezekben az esetekben a szabadságvesztés-büntetés fegyházfokozatban hajtandó végre, és a feltételes szabadulás lehetősége kizárt. Mint fentebb említettük, a szigorú törvényi rendelkezések ellenére a bűnszervezetben tevékenykedő csoportosulások esetében sem feltétlenül találkoztunk szigorú büntetésekkel.

A legtöbb elkövető az embercsempésztést vagyoni haszonszerzés végett⁴² és az államhatár átlépéséhez több személynek segítségét nyújtva⁴³ valósítja meg, amely

⁴⁰ Például a Kecskeméti Törvényszék, 2.Bf.364/2016/37. számú ítélet (2016. november 15.).

⁴¹ Nyíregyházi Törvényszék, 3.Bf.715/2016/10. számú ítélet (2017. március 28.).

⁴² Btk. 353. § (2) bek. a) pont

⁴³ Btk. 353. § (2) bek. b) pont

cselekmények 2-8 év szabadságvesztéssel fenyegetettek. Gyakori az üzletszerű elkövetés⁴⁴ is, amely már a súlyosabban, 5-10 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. Ha még hozzávesszük a bünszervezetben elkövetés megállapítását, amely alapján a büntetési tétel felső határa a kétszeresére emelkedik, akkor az eredeti középérték helyett – amely jelen bűncselekménynél 5 év, illetve 7,5 év lenne – 9 év, illetve 12,5 év lesz az irányadó. Ehhez képest legjellemzőbb a kettő és négy év közötti letöltendő szabadságvesztés-büntetés, természetesen a feltételes szabadon bocsátás lehetőségének kizárásával. Számos esetben a szabadságvesztés eléri a 6-7 évet, illetve találoztunk a magas fokú bűnügyi szervezettekre és a halmazatokra tekintettel hozott 8-10 éves fegyházbüntetéssel is.⁴⁵

Ha bebizonyosodik a bünszervezethez kapcsolódás, a törvénynek megfelelően *fegyházban letöltendő büntetést* szabnak ki. A magyar és egyes külföldi elkövetők esetében a büntetés része a *közügyektől eltiltás*, és/vagy más jelentős joghátrányt okozó tilalom, mint például a *gépjárművezetéstől eltiltás* a szállítók esetében.

A külföldi elkövetőket szinte kivétel nélkül kiutasítják Magyarország területéről, a kiutasítás hossza általában négy év, de gyakran ennél hosszabb időtartamot is megállapít a bíróság. Ehhez járul még – legalábbis magyar elkövetők esetében – az általában jelentős összegű *penzbüntetés kiszabása és vagyonelkobzás* alkalmazása is.

A kiszabott büntetés szigorúságát elsősorban az embercsempészség bűncselekmény elkövetésének rendszeressége, a bünszervezetben való tevékenykedés időtartama, a részvétel minősége és az elkövetési mód határozza meg. A csempészett személy sanyargatásával megvalósuló cselekményeket súlyosabban büntetik, mint az ugyanolyan büntetési tétellel fenyegetett és gyakran előforduló üzletszerű elkövetést. Ezt indokolhatja, hogy a szándékosan okozott testi-lelki szenvedést eredményező bűncselekmény erkölcsileg sokkal inkább elítélendő. A hosszabb ideje tevékenykedő elkövetőkkel szemben súlyosabb szankciót alkalmaz a bíróság, a hosszabb időtartamot mintegy súlyosító körülményként értékeli, bár ez *expressis verbis* nem feltétlenül jelenik meg az ítéletekben. A rendszeresen, nagyobb anyagi hasznot szerző terheltek is keményebb büntetésre számíthatnak. Természetesen a részvétel módja is befolyásolta a büntetés hosszát: a „csak” bűnszegédi minőség lényeges enyhítő körülményként szerepelt a vizsgált ügyekben. Miután a bünszervezetben történő elkövetés feltétele a nemzetközi embercsempész hálózatok működésének, ezen bűncselekmény esetében a bünszervezet ténye kevésbé volt meghatározó és „különleges” körülmény más bűncselekményekhez képest.

⁴⁴ Btk. 353. § (3) bek. d) pont

⁴⁵ Például a Szegedi Törvényszék 2.B.544/2011. számú ügy, vagy a Vásárosnaményi Járásbíróság 3.B.108/2013/93. számú ügy gyakorlatában.

Esettanulmányok

Példa az enyhe ítélezési gyakorlatra

Az alábbi ítélet a viszonylag enyhe elbírálásra mutatunk példát.⁴⁶ Ebben az ügyben a másodrendű vádlott és védője nyújtott be fellebbezést az elsőfokú ítélet ellen, ezért csak ennek a terheltnek az adatait ismertük meg részletesebben a jogerős másodfokú ítéletből.

A tényállás szerint az I. r. és a II. r. terhelt megállapodtak az eljárás során ismeretlenül maradt megbízójukkal abban, hogy I. r. terhelt személyenként száz euróért 1. hely külterületéről 2. helyig, míg a II. r. terhelt kétszáz euróért 1. hely külterületéről Ausztriába, Bécsbe szállít migráns személyeket. A Készenléti Rendőrség járőrei 2015. február 28. napján a kora reggeli órákban intézkedés alá vonták az I. r. terhelt által vezetett, bérelt gépjárművet, majd ezt követően a II. r. terhelt által vezetett, szintén bérelt gépjárművet. Az intézkedés során a két terhelt által vezetett gépjárműben összesen hét fő, magát iraki állampolgárságúnak valló migráns személyt találtak, akik korábban a szerb-magyar zöldhatáron keresztül illegális módon, más embercsempészek segítségével érkeztek Magyarországra.

II. r. terhelt szerb anyanyelvű szerb állampolgár, legmagasabb iskolai végzettsége szakközépiskola, előzetes letartóztatását megelőzően élelmiszer-értékesítéssel foglalkozott, amelyből havonta 700–800 euró jövedelme származott. Elvált, egy kiskorú gyermek tartására köteles, a tartásdíj mértéke 17 000 dinár havonta. Vagyonát képezi egy motorkerékpár, egyebekben vagyontalan, *büntetlen* előéletű.

A bíróság jogerős ítéletében a terheltet bűnösnek mondta ki embercsempészes bűntettében mint társtetteseket és ezért II. r. vádlottat egy év tíz hónap szabadságvesztésre és négy év Magyarország területéről kiutasításra ítélte (I. r. vádlott büntetését nem ismerjük meg a jogerős, anonimizált ítéletből). A szabadságvesztés végrehajtását négy év próbaidőre *fel függesztette*.

Látható, hogy az egyszeri, nem bűnszervezetben történő elkövetés, a büntetlen előélet, és a rendezett életvitel viszonylag enyhe ítéletet eredményezett.

Példa a nem bűnszervezetben, de csoportban elkövetett embercsempészes esetében érvényesülő ítélethozatalra

A kisebb csoportok esetében érvényesülő enyhébb ítélethozatali praxisra nyújt példát az az ítélet, amely egy ötfős külföldi (az anonimizálás miatt nem megállapítható, de feltehetőleg osztrák) csoport ügyében született. A vádlottakat társtettesként elkövetett embercsempészes bűntettében találták bűnösnek.⁴⁷ Az ítélet szerint mind az öt elkövető cselekménye kimerítette a Btk. 353. § (2) bekezdés a) és b) pontjaiban foglalt szabályozás tartalmát, vagyis tevékenységük

⁴⁶ Kúria, Bfv.I.1627/2016/12. számú határozat (2017. május 9.). Elsőfokú ítélet: Szegedi Járásbíróság, 5.B.975/2015/13. (2015. július 14.).

⁴⁷ Szombathelyi Törvényszék, az ítélet száma ismeretlen (anonimizált) (2018. február 13.).

célja vagyoni haszonszerzés volt és az államhatár illegális átlépéséhez több személynek nyújtottak segítséget, azonban a vádban⁴⁸ szereplő, a csempészett személy sanyargatásával, üzletszerűen és bűnszövetségben minősítés nem állta meg a helyét. Az ügy érdekessége, hogy két elkövető is felsőfokú végzettségű, az egyikük jogász volt. Elkövetésük módjában a profi és amatőr elemek egyaránt megtalálhatók.

A megállapított tényállás szerint a vádlottak 2016. június 1-jén az esti órákban a Keleti pályaudvar környékéről az I. r. vádlott által vezetett személygépkocsival és II. r. vádlott által vezetett másik gépkocsival indultak el az osztrák-magyar határ irányába. I. r. vádlott mindvégig a II. r. vádlott gépkocsija előtt haladt az útirány kijelölése és az esetleges közúti ellenőrzésekre való figyelmeztetés céljából. A II. r. vádlott gépjárműjének 11 m³ légterű rakterében 5 fő pakisztáni és 22 fő afgán (egy fő gyermek), korábban Magyarországon nyilvántartásba vett és kötelező tartózkodási helyre kijelölt és onnan engedély nélkül távozott migráns személy helyezkedett el. Mindenkinek volt üléshelye és az út során vízzel és élelemmel is el voltak látva. A friss levegőt a vezető oldalán lehúzott ablak biztosította. A raktér egyik oldalajtaja csak belülről volt nyitható. II. r. vádlott a személyek szállításáért a korábban megbeszéltek szerint 50 000 forint javadalmazásban részesült volna. A szállított személyeknek az út 2-300 eurós díjat jelentett, amit a célállomásra érkezést követően, illetve részben a szállító ukrán állampolgároknak kellett volna megfizetni. Azonban az I. r. vádlott által vezetett gépkocsit útközben rendőri intézkedés alá vonták, ezzel egyidőben ellenőrizték a II. r. vádlott által vezetett gépkocsit is, amely során a gépjármű rakterében megtalálták a 27 fő külföldi személyt.

Feltételezhető volt, de kétséget kizáróan nem sikerült megállapítani, hogy a vádlottak – és a nyomozás során ismeretlenül maradt további társaik – egy olyan, kettőnél több személyből álló, szervezetten működő csoport tagjai voltak, akik 2016. évben megállapodtak abban, hogy rendszeres haszonszerzésre törekedve tartósan közreműködnek harmadik országbeli, úti okmányokkal nem rendelkező, az országba illegálisan érkező személyeknek az osztrák, illetve horvát határhoz történő elszállításában, így nyújtva nekik segítséget az államhatár meg nem engedett módon történő átlépéséhez, majd az Európai Unió belsőbb országaiba való illegális továbbutazásukhoz. A bűnözői csoport tagjai a szállításokért a migránsoktól valamennyi esetben változó összegű díjakat kértek, amelyet a szállításokat követően egymás közt – az előzetes megállapodásuknak megfelelően – szétosztottak. I. r. és V. r. vádlottak gépkocsikat bocsátottak a bűnözői csoport rendelkezésére a szállítások lebonyolításához, illetve biztosításához. Valamennyi vádlott legalább három vagy több esetben szállított migránsokat, feltehetően összesen több mint 50 főt, az osztrák és horvát határ közelébe.

Míndezekkel szemben csupán annyit lehet kétséget kizáróan megállapítani, hogy az ügy vádlottjai egymást ismerték, előfordult, hogy közösen, egy autóban utaztak be Magyarország területére, vagy tartózkodtak az ún. Schengeni övezetben.

⁴⁸ Szombathelyi Járásí és Nyomozó Ügyészség, B.938/2016/64. számú vádirat.

3. számú táblázat:
A vádlottak személyi körülményei és a kiszabott büntetés

vádlott	családi állapot	iskolai végzettség	büntetlen előélet	van rendszeres jövedelme	büntetés kiszabás (fő büntetés)
I. r.	nős, 2 kk. gyermek	középfokú		X	3 év 3 hó börtön
II. r.	elvált, 3 kk. gyermek	felsőfokú	X	X	2 év 8 hó börtön
III. r.	nős, 2 kk. gyermek	felsőfokú	X	X	2 év 9 hó börtön
IV. r.	nőtlen, nincs gyermeke	középfokú	X	X	2 év 6 hó börtön
V. r.	elvált, nincs kk. gyermeke	középfokú	X	X	2 év 6 hó börtön

A letöltendő börtönbüntetések mellett valamennyi vádlottat eltiltották a közügyek gyakorlásától és kiutasították őket Magyarország területéről: elsőrendű vádlottat 5 évre, harmadrendű vádlottat 4 évre, míg a többieket 3 év időtartamra. Feltételezésünk szerint a vádlottak büntetlen előlete – kivéve az elsőrendű vádlottnál –, valamint rendezettnek tűnő családi és egzisztenciális hátterük, iskolai végzettségük szintén szerepet játszhatott a középérték alatti büntetések kiszabásában.

Példa a bűnszervezet tagjaként elkövetett embercsempészség terheltjeinek büntetésére: a differenciált büntetés kiszabás jellegzetességei

Harmadik jogesetünk a nagy és jól szervezett, részletes munkamegosztásban tevékenykedő bűnszervezetekre mért büntetések jellegzetességeit szemlélteti.⁴⁹ A bűnösséget megállapító ítélettel zárult büntetőügyben 25 terhelt ült a vádlottak padján.

A tényállás szerint a vádlottak egymás tevékenységéről tudva, közösen, rendszeres vagyoni haszonszerzés végett embercsempészéssel foglalkozó bűnszervezet tagjaként – II. r., XXI. r., XXIII. r., XXIV. r. és XXV. r. vádlottak kivételével, akik nem üzletszerűen és nem az embercsempészséget végrehajtó bűnszervezet tagjaként vettek részt a cselekményekben – arra vállalkoztak, hogy Szerbiából Magyarországra az államhatárt meg nem engedett módon, gyalogosan, a zöldhatáron keresztül szervezetten átsétáló migránsoknak segítséget nyújtanak abban, hogy őket Magyarországon keresztül az Európai Unió mélységi területére, Ausztriába szállítsák. Az egyes feladatokat (gépjárművek beszerzése, előfutás, szállítás, telefonos kapcsolattartás stb.) pontosan meghatározták és egymás között szétosztották, valamint a szervezet irányítói koordinálták a tagok működését. A bűnszervezet tagjaként tevékenykedő vádlottak legalább 60 alkalommal segítettek az illegálisan érkező bevándorlóknak az Európai Unióba való továbbjutásban.

⁴⁹ Szegedi Járásbíróság, 11.B.1239/2013/273. (2014. november 27.) számú határozat.

4. számú táblázat:

A differenciált büntetés kiszabási gyakorlat tükröződése a konkrét ügyben

vádlott	állampolgárság	társtettes	folytatólagos	bűnszervezetben	büntetés kiszabás
I. r.	szerb-magyar	X	X	X	4 év 8 hó fegyház
II. r.	magyar	X	X		2 év börtön
III. r.	magyar	X	X	X	3 év fegyház
IV. r.	magyar	X	X	X	2 év fegyház
V. r.	magyar	X	X	X	3 év 1 hó 10 nap fegyház
VI. r.	magyar	X	X	X	3 év 1 hó 10 nap fegyház
VII. r.	szerb	X	X	X	3 év 6 hó fegyház
VIII. r.	szerb	X	X	X	2 év 5 hó 8 nap fegyház
IX. r.	szerb	X	X	X	3 év 6 hó fegyház
X. r.	szerb	X	X	X	2 év 7 hó 16 nap fegyház
XI. r.	magyar	X	X	X	2 év 8 hó fegyház
XII. r.	magyar	X	X	X	2 év 6 hó fegyház
XIII. r.	magyar	X	X	X	2 év 4 hó fegyház
XIV. r.	magyar	X	X	X	2 év 6 hó fegyház
XV. r.	magyar	X	X	X	2 év 6 hó fegyház
XVI. r.	magyar	X	X	X	2 év 5 hó fegyház
XVII. r.	magyar	X	X	X	2 év fegyház
XVIII. r.	magyar	X	X	X	3 év 10 hó fegyház
XIX. r.	magyar	X	X	X	2 év 8 hó fegyház
XX. r.	magyar	X	X	X	2 év 4 hó fegyház
XXI. r.	magyar	X			1 év 6 hó felfügg. börtön
XXII. r.	román	X		X	2 év 4 hó fegyház
XXIII. r.	magyar	X			1 év 2 hó felfügg. börtön
XXIV. r.	magyar	X			1 év felfügg. börtön
XXV. r.	magyar	X			1 év felfügg. börtön

Azokat, akik a bűncselekményeket bűnszervezetben követték el, fegyházfokozatban letöltendő szabadságvesztésre ítélték, a törvényi rendelkezésekből adódóan a feltételes szabadságra bocsátás kizárásával. Esetükben a társtettség és a folytatólagosság szintén megállapítható volt. Négy vádlott embercsempész tevékenysége nem bűnszervezetben és nem folytatólagosan, csupán egy alkalommal valósult meg, ők felfüggesztett börtönbüntetésben részesültek. A nem bűnszervezetben, de több alkalommal (folytatólagosan) embercsempésztést elkövető vádlott letöltendő börtönbüntetést kapott. A külföldi állampolgárságú vádlottakat határozott időre kitiltották Magyarországról (5–8 évre).

A bemutatott ügyek alapján differenciált bírói gyakorlatnak lehetünk tanúi. A bíróság a büntetés kiszabása során jelentős különbséget tesz aszerint, hogy bűnszervezetben vagy azon kívül valósították-e meg a bűncselekményeket, milyen

szerepet játszottak az egyes elkövetők a bűncselekmény vagy bűncselekmény-sorozat elkövetésében. Ezen kívül a fontos szempont volt még, hogy egy vagy több alkalommal (folytatólagosság) szegték-e meg a törvényt.

Összefoglalás

Kutatásunkban a 2015-ben bekövetkezett migrációs válságot követő ítélkezési gyakorlatot elemeztük az embercsempészés bűncselekményének vonatkozásában. A vizsgált ítéletek anonimizáltak voltak, ezért sok esetben nem adtak egyértelmű felvilágosítást az elkövetők *neméről, koráról és állampolgárságáról*, így ezekre csak következtetni tudtunk az ítéleti indokolásban foglaltakból. Az azonban kimutatható volt, hogy az elítéltek között kevés női elkövetővel találkoztunk, amelyet a bűncselekmény magas kockázatával, valamint a fizikailag és lelkileg is rendkívüli megterheléssel járó megvalósítással magyaráztunk.

Az elkövetők döntő többsége felnőtt fiatal férfi, akiknek jelentős része egyedülálló. Sokuknak nem volt gyermeke, más részük kiskorú gyermekek eltartásáról gondoskodott. Állampolgárságukat tekintve leggyakrabban szerb, román, ukrán és szlovák, de részben magyar etnikai hovatartozású elkövetőkkel találkoztunk, akik jellemzően magyar nyelvismerettel (is) rendelkeztek. Az elkövetői csoportok tagjaiként megjelentek migrációs háttérű személyek is, főként afgánok, törökök, arabok, akik a tranzit- vagy befogadó ország és a csempésztett személyek nyelvét is elfogadható szinten ismerik.

Az elkövetők többsége szakmával és/vagy érettségivel rendelkező személy volt, de akadt közöttük felsőfokú végzettségű is. Jellemzően vagyonnal, gépkocsival és lakóingatlanal is rendelkeztek, amelyeket azonban jelentős összegű hitel terhelt. Ennek törlesztése általában túlzott terhet rótt a családokra, így a bűnelkövetés az anyagi kényszerhelyzetre vezethető vissza. Miután az embercsempész bűnelkövetői csoportosulások fenntartása, valamint a megvalósítás jelentős költségekkel jár, a bűncselekményből származó egy főre jutó haszon alkalmakra lebontva nem tekinthető magas összegűnek. A nagyobb bevétel megszerzése megköveteli a bűnelkövetésben való rendszeres részvételt.

A vizsgált ügyekben szereplő elkövetők jelentős része büntetett előéletű volt, korábban is ugyanilyen vagy haszonszerzésre irányuló bűncselekmények elkövetése miatt álltak bíróság előtt.

A bemutatott körülmények fényében természetesen nem meglepő, hogy az embercsempészés bűncselekmény motívuma minden esetben az anyagi haszonszerzés volt, így az embercsempészés alapesetével a vizsgált ügyek között nem találkoztunk, míg a legtöbb terhelt az embercsempésztést több ember illegális államhatár-átlépéséhez segítséget nyújtva követte el. Gyakori volt az üzletszerű elkövetés is.

A nemzetközi embercsempész hálózatok mindenképpen, de a kisebb taglétszámot felölelő, embercsempészéssel foglalkozó csoportosulások is szükségszerűen megkövetelik a magas szintű szervezettséget, nagyfokú körültekintést, feladatmegosztást, kooperativitást, pontosságot. Erre tekintettel a bünszervezetben elkövetés megállapításának mellőzése tekinthető kivételnek az ítélkezési gyakorlatban. Miután a bünszervezetben elkövetés megállapítása súlyos jogkövetkezményeket von maga után, a védelem és a vádlottak legtöbb esetben fellebbezéseikben a bünszervezetben elkövetés tényét vitatták. Míg más bűncselekmények esetében ez az érvelés sokszor hatékony, illetve a bíróságok is nehezebben állapítják meg bünszervezet fennállását, addig az embercsempészésnél ez az általános és a fellebbezési kifogások is kevésbé vezetnek eredményre.

A bünszervezet létének cáfolata mellett a védők és a vádlottak gyakran hivatkoztak arra, hogy a vádlottaknak nem volt tudomásuk arról, hogy bünszervezethez tartoznak és ennek keretében követik el az embercsempészés bűntettét, azonban ezeket a hivatkozásokat – az egyéb bizonyítékok fényében – a bíróság többnyire elutasította.

Gyakori védekezés volt a nem rendszeres, akár csak egy alkalommal történő elkövetésre hivatkozás is, amely szintén a bünszervezettől való távolmaradást igyekezett bizonyítani. Azonban a bírói gyakorlat ebben a kérdésben is egységesnek tekinthető, mivel a bírák ezt az érvelést is következetesen elutasították. Az ítéletekben kifejtett álláspont szerint a bünszervezetben elkövetés megállapítható akkor is, ha a terhelt csupán alkalomszerűen, vagy akár egyetlen alkalommal követte el az embercsempészés valamely alakzatát, ha a végrehajtás körülményeiből erre lehet következtetni.

Sok esetben az embercsempészés mellett halmazatban egyéb bűncselekmények is megjelentek, mint például a súlyos testi sértés, lőfegyverrel és lőszerrel visszaélés bűntette, kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmény, kiskorú veszélyeztetése, hivatali vesztegetés, zsarolás stb. A migránsoknak a szállítás során bekövetkező halálával járó esetekben szándékos emberölés bűntettét állapították meg.

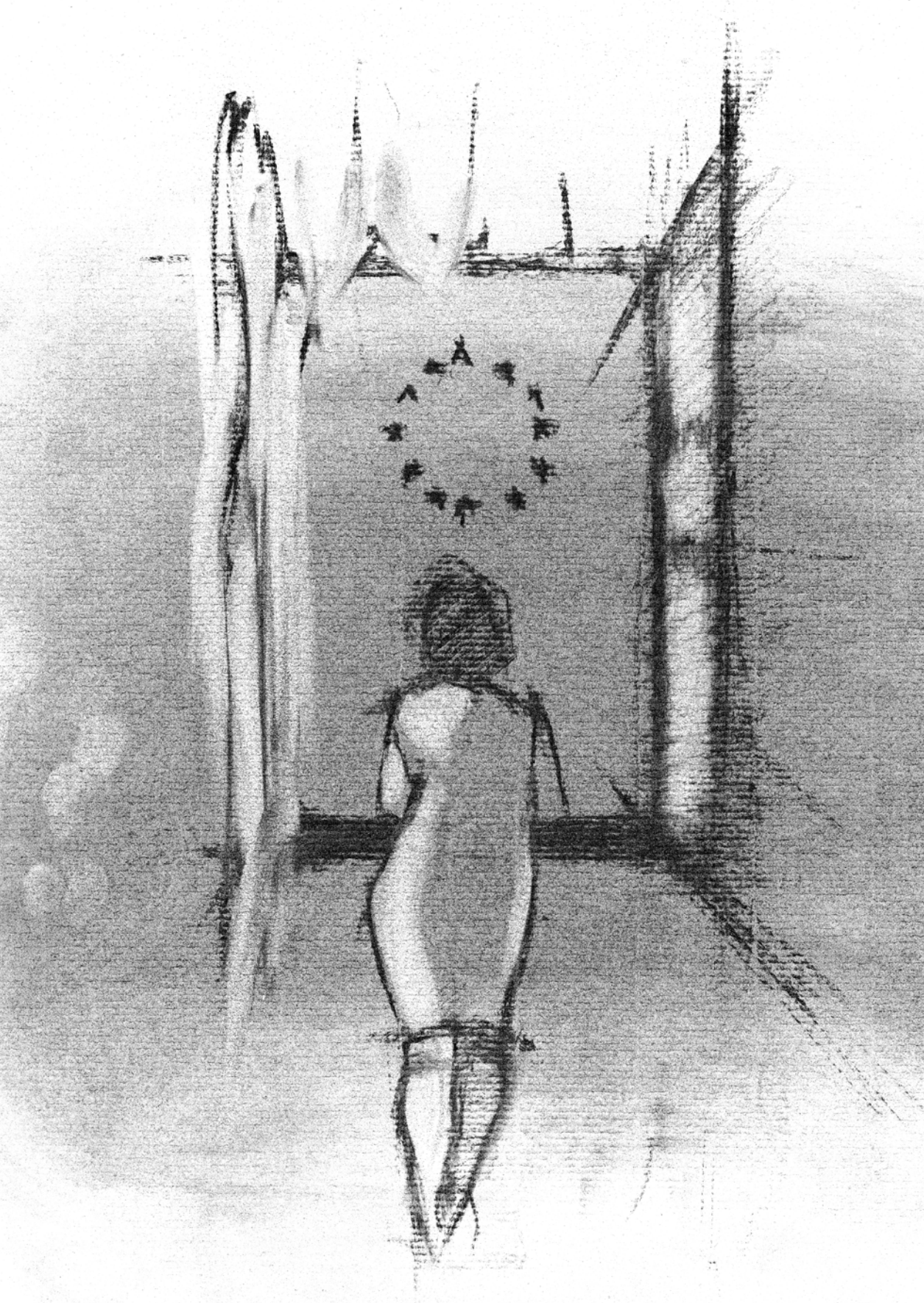
A differenciált büntetéskiszabási gyakorlat elsősorban az önálló elkövetők, a kiscsoportban tevékenykedők és a nagy létszámú bünszervezetek tagjainak megítélése vonatkozásában mutatkozik meg. Az első büntényes önálló elkövetők és a bűnsegédek esetében következetesen enyhe szankciót alkalmaztak, tipikusan felfüggesztett szabadságvesztést.

A szigorú törvényi rendelkezések ellenére az embercsempészés bűntettében bűnös, bünszervezetben elkövető vádlottak első fokon viszonylag enyhe büntetésben részesültek (3-4 év fegyházban letöltendő szabadságvesztés-büntetés), amit az ügyészség minden esetben kifogásolt a fellebbezésében. A másodfokú bíróság határozatai vegyes képet mutatnak, hasonló arányban találhatunk helybenhagyó, enyhítő és súlyosító döntéseket. Mindebből differenciált, a konkrét ügy valamennyi körülményét figyelembe vevő ítélkezési gyakorlatra következtethetünk.

A külföldi elkövetőket legalább négy év időtartamra kiutasították Magyarország területéről. A magyar elkövetők esetében általában jelentős összegű pénzbüntetés kiszabására és vagyonek Kobzása alkalmazására is sor került.

A kiszabott büntetés súlyossága tipikusan a megvalósítás rendszerességétől, a bünszervezetben való tevékenykedés időtartamától, a részvétel minőségétől és az elkövetési módtól függ. A hosszabb ideje tevékenykedő, a rendszeresen, nagyobb anyagi hasznot szerző elkövetők keményebb büntetésre számíthattak, a bűnségédi minőség pedig lényeges enyhítő körülményként szerepelt a vizsgált ügyekben. A humanitárius szempontok a csempészett személy sanyargatásával megvalósuló cselekmények vonatkozásában érhetők tetten, hiszen ezeknél a bíróságok rendre súlyosabb büntetéseket szabtak ki, mint az ugyanolyan büntetési tétellel fenyegetett és gyakran előforduló üzletszerű elkövetés esetében.

Összességében megállapítható, hogy a 2015-ös migrációs válság, valamint az embercsempészéshez fűzött büntetési tétel felemelése alapvetően nem eredményezett szigorúbb büntetékiszabási gyakorlatot. Feltehetően az elfogott és elítélt bűnelkövetők tipikusan nem a bünszervezetek vagy akár kisebb csoportosulások csúcán álló vezetők voltak, hanem a hierarchia alacsonyabb fokán álló résztvevők. Az ítéletekben megállapított elkövetési magatartások, illetve maguknak az elkövetőknek a személyi körülményei sokszor szintén hányattott sorsokról, rendkívül nehéz élethelyzetekről tanúskodtak, amelyeket a bíróság is figyelembe vett a büntetések kiszabása során. Mindazonáltal a vizsgált ítéletekből egy egységes szemlélet rajzolódott ki, ugyanakkor a konkrét ügyeknek megfelelő, differenciált jogalkalmazói gyakorlatnak lehattünk tanúi.

Az Europol és az Eurojust szerepe a közös nyomozócsoportokban¹

Bevezetés

A közös nyomozócsoport (*Joint Investigation Team*, a továbbiakban: JIT) jogintézményének igénye már a büntető igazságügyi és rendőrségi együttműködés fejlődésének igen kezdetleges fokán, az Amszterdami Szerződés megalkotásakor felmerült. Azonban a mögötte álló jelentős politikai támogatottság² mellett sem volt népszerűnek mondható megalkotásának évtizedében, ugyanis a 2000-ben, az Európai Unió tagállamai közötti kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló egyezményrel (a továbbiakban: MLA egyezmény³) létrehozott jogintézmény alkalmazására 2010-ig 70 alkalommal került csupán sor. Ez a szám elhanyagolható volt a transznacionális elemekkel rendelkező büntetőeljárások száma mellett.⁴ Ami pedig Magyarországot illeti: a magyar hatóságok 2011-ben voltak részesei először ilyen közös nyomozócsoportnak. A hozzá fűzött reményeket a JIT a fellelhető szakirodalom szerint elsősorban azért nem tudta beváltani, mert a tagállamok hatóságai idegenkedtek tőle.⁵

* Szijártó István, joghallgató, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar

¹ A tanulmány a Pécsi Tudományegyetem Kriszbacher Ildikó Tehetséggondozó Ösztöndíja (2019/2020) keretében készült, az Országos Bírósági Hivatal által 2019-ben meghirdetett Mailáth György pályázatra készített tanulmány részeként.

² Több stratégiai iránymutatásokat tartalmazó uniós dokumentum támogatta a jogintézményt (pl. a Tanács 1997-es szervezett bűnözés elleni küzdelemmel foglalkozó akcióterve, a Tamperei Program és a *Vienna Action Plan*). Lásd Ludo Block: EU joint investigation teams: Political ambitions and police practices. In: Saskia Hufnagel – Simon Bronit – Clive Harfield (eds.): *Cross-Border Law Enforcement. Regional Law Enforcement Cooperation – European, Australian and Asia-Pacific Perspectives*. Routledge, London, 2011, 90–91. o.

³ *Mutual Assistance in Criminal Matters between the Member States*

⁴ Ezzel szemben az Europol összekötő tisztviselőinek tevékenysége révén 2009-ben 10 487, 2010-ben pedig 13 000 büntetőeljárás rendelkezett határon átnyúló elemmel az Európai Unió tagállamainak rendőrségi együttműködését elősegíteni hivatott ügynökségnek köszönhetően. Lásd Ludo Block: *Joint Investigation Teams: The Panacea for Fighting Organised Crime?* Paper for the ECPR Annual Conference, Reykjavik, 25–27 August 2011, 2. o.

⁵ Az újonnan létrehozott jogintézmény szabályozása tág teret biztosított a tagállamok számára a csoport felépítése, szervezete tekintetében, így egymással ellentétes gyakorlatok alakultak ki egyes tagállamokban, ami miatt az együttműködés kevésbé volt életszerű. Példának okáért nem volt meghatározó gyakorlat a korai években arra, hogy a JIT „székhelye” hol legyen. Erről a szabályozás nem szól, csupán azt rendezi, hogy

Azonban 2010 óta egyre nagyobb teret nyer magának a JIT. A közös nyomozócsoportok szakértői hálózata (JITs Network) 2016-os és 2018-as értékelésében már 74 lezárult nyomozás során alkalmazott nyomozócsoportot tudott a tagállamok visszajelzése alapján megvizsgálni. A vizsgálat a 2014–2017 között beérkezett JIT-értékeléseket érintette.⁶ Egy jóval rövidebb referencia-időszakban sikerült tehát azonos számú JIT-et létrehozni, mint a 2000–2010 közötti időszakban. Ezzel már képet kaphatunk arról, hogy egyre többször alkalmazzák a tagállamok ezt a jogintézményt. Ezen túlmenően pedig az Europol és az Eurojust éves jelentései is arról tanúskodnak, hogy a nyomozócsoportok száma növekszik, hiszen éves szinten több százas nagyságrendű ügyekről számolnak be.⁷ Ezzel párhuzamosan 2017-re tizenkettőre emelkedett a hazánkat érintő nyomozócsoportok száma.⁸

A közös nyomozócsoport alkalmazásának fellendülése miatt a JIT értékelésében nem arra koncentrálok, hogy mi volt a kezdeti problémáinak okozója, hiszen ezt számos kutatás dolgozta fel, hanem azt vizsgálom, hogy a kiforrott jogintézménynek milyen a gyakorlata napjainkban, és azt, hogy milyen hozzáadott értéket képvisel a tagállamok által közösen folytatott nyomozásokban. A kutatás novumát az képezi, hogy a közös nyomozócsoportok gyakorlatát az Eurojust és az Europol tevékenysége oldaláról közelítem meg, amely mind a magyar, mind az európai szakirodalomban ritka.

azon tagállam büntetőeljárási joga vonatkozik rá, amelynek a területén túlnyomó részben végzi tevékenységét a JIT. Eme bizonytalanság miatt a holland álláspont úgy tekintett a közös nyomozócsoportra, mint egyetlen csoport, amelynek egyetlen vezetője van, ezzel szemben a francia és a spanyol álláspont az volt, hogy a másik részt vevő tagállam hatóságának tagjai is kvázi önálló csoportot képeznek, amelynek megvan a saját vezetője. Lásd Ludo Block: *Combating Organized Crime in Europe: Practicalities of Police Cooperation. Policing*, 2008/2., 79–80. o.

⁶ A nyomozócsoportban részt vevő felek a csoport megszűnése után meghatározott forma szerint értékelik a JIT tevékenységét annak érdekében, hogy a jövőben ez alapján is javítható legyen a nyomozócsoportok jogszabályi környezete és egyéb, hozzájuk kapcsolódó tevékenységek. <http://www.eurojust.europa.eu/doclibrary/JITs/Pages/JIT-evaluation.aspx>

⁷ Természetesen ez az adat torzít, hiszen vannak esetek, amikor több évig is eltarthat az együttműködés, így a valós számot nem lehet kiolvasni ebből az adatból, azonban nagyságrendileg eligazít, hogy mégis milyen népszerűségnek örvend jelenleg a közös nyomozócsoport jogintézménye. Lásd *Eurojust Annual Report 2018*. 2. o. http://eurojust.europa.eu/doclibrary/corporate/eurojust%20Annual%20Reports/Annual%20Report%202018/AR2018_EN.pdf

⁸ Bezsenyi Tamás – Tirts Tibor: *Közös Európai Nyomozócsoportok a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda Gyakorlatában*. In: *Szent Lászlótól a Modernkori Rendészettudományig. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIX.*, Pécs, 2017, 175. o.

A közös nyomozócsoport európai jogintézménye

Közös nyomozócsoportot megállapodás alapján lehet létrehozni annak érdekében, hogy a csoportot létrehozó hatóságok egy vagy több tagállamban nyomozást folytassanak. A JIT-et olyan esetekben lehet létrehozni, amikor a bűncselekmények felderítésére irányuló nyomozás során egy tagállamnak bonyolult és nagy ráfordítást igénylő, más tagállamot is érintő nyomozást kell folytatnia, vagy több tagállam folytat olyan bűncselekmények felderítésére irányuló nyomozást, amelyek körülményei az érintett tagállamok összehangolt és egyeztetett fellépését teszik szükségessé.⁹ A normaszöveg alapján tehát a JIT rendeltetése az, hogy több tagállam hatáskörrel rendelkező nyomozó hatósága vegyen részt a nyomozásban, amelynek főképp akkor lehet haszna, amikor több tagállam területén kell a nyomozást végezni.¹⁰ Ám nyilvánvaló, hogy az egyezmény jelentős mozgásteret biztosít abban a tekintetben, hogy az illetékes hatóságok mikor hozhatnak létre közös nyomozócsoportot. Emiatt egyéb jogforrások és különböző kézikönyvek is finomítják azokat az eseteket, amikor ajánlott ezek létrehozása.

A közös nyomozócsoportokra vonatkozó uniós kézikönyv gyakorlati szempontokkal finomít a tág mérlegelési jogkörön. Így a nyomozócsoport létrehozásakor mérlegelni kell a nyomozás tárgyát képező bünszervezet és bűnözői tevékenység összetettségét és kifinomultságát, az érintett államokban fogantatosítandó nyomozási cselekmények számát és összetettségét, valamint azt, hogy az érintett államokat milyen mértékben köti össze a nyomozás.¹¹

Jelenleg nemzeti jogunkban az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködésről szóló törvény (2012. évi CLXXX. törvény, a továbbiakban: tagállamokkal folytatott bűnügyi együttműködésről szóló törvény) szabályozza a közös nyomozócsoport létrehozásával és működésével kapcsolatos eljárási kérdéseket, többek között azt is, hogy milyen esetekben lehet létrehozni ilyen csoportot. A törvény akkor teszi lehetővé a közös nyomozócsoport létrehozásának kezdeményezését, ha a több tagállamra kiterjedő bűncselekmény felderítése különösen bonyolult, valamint ha a bűncselekmény miatt több tagállam folytat büntetőeljárást, ezért azok összehangolására van szükség. A bűncselekmény különösen akkor mondható több tagállamra kiterjedőnek, ha:

1. azt több tagállamban követték el;
2. egy tagállamban követték el, de előkészületének, irányításának, illetve a hozzá kapcsolódó részesi magatartásoknak a jelentős részét egy másik tagállamban fejtik ki;

⁹ 2005. évi CXVI. törvény az Európai Unió tagállamai közötti kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló, 2000. május 29-én kelt egyezmény és az egyezmény 2001. október 16-án kelt kiegészítő jegyzőkönyve kihirdetéséről (a továbbiakban: 2005. évi CXVI. törvény) 13. cikk (1) bekezdés.

¹⁰ Jávorszki Tamás: *Joint Investigation Teams as a Specific Form of Mutual Assistance*. *Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata*. PTE ÁJK, Pécs, 2013, 47. o.

¹¹ A közös nyomozócsoportokra vonatkozó gyakorlati útmutató, 7. o.

3. egy tagállamban követték el, de abban olyan bünszervezet érintettsége állapítható meg, amely egynél több tagállamban folytat büntetendő tevékenységet;
4. vagy egy tagállamban követték el, de más tagállam társadalmi vagy gazdasági rendjét is sérti vagy veszélyezteti.¹²

A nyomozócsoportok uniós kézikönyve hangsúlyozza, hogy a közös nyomozócsoportok leginkább arra tekintettel hasznosak, hogy az egyes tagállamok nyomozó hatóságainak együttműködése során el lehet kerülni a kölcsönös jogsegély hagyományos csatornáit. Ezáltal az információk és a bizonyítékok közvetlen gyűjtését és cseréjét teszik lehetővé ezek a csoportok.¹³ Mi több, nem csupán a nyomozást folytató tagállam nyomozó hatóságának tagjai lehetnek jelen a nyomozás során elrendelt eljárási cselekményeknél, hanem a nyomozócsoport ún. kiküldött tagjai is, akik más tagállam illetékes hatóságainak képviselőiben vannak jelen a csoportban. Emiatt a nyomozócsoport elsősorban a több államban egyidejűleg folytatott nyomozások és vádhatósági eljárások koordinálását könnyíti meg.¹⁴ Példának okáért, ha a Btk. személyi hatálya alapján Magyarországon büntetőeljárás van folyamatban magyar állampolgárral szemben, mivel megalapozott a gyanú, hogy más tagállamban bűncselekményt követett el, akkor mind az elkövetés helye, mind a sértettek lakóhelye is más tagállam területén található, azonban az elkövetők magyar állampolgársága és magyar lakóhelye feltételezi azt, hogy a bűncselekmény előkészületeinek egy részét bizonyosan Magyarországon végezték el. Nyomozást nem folytathatnak a magyar hatóságok más tagállam területén és más tagállam nyomozó hatósága sem tehet így Magyarországon, így mindkét tagállam eljáró hatósága jogsegély iránti kérelmekre lenne utalva, hogy felderítse a bűncselekményt és előkészületeit.

A nyomozócsoportokat a tagállamok illetékes hatóságainak megállapodása útján lehet felállítani meghatározott célra és időre, ám ha szükséges, a határidő meghosszabbítható.¹⁵ A csoportot azon tagállam illetékes hatóságának képviselője

¹² 2012. évi CLXXX. törvény az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködésről 70/B. § (1)–(2) bekezdés.

¹³ Conny Rijken: Joint Investigation Teams: Principles, Practice, and Problems – Lessons Learnt from the First Efforts to Establish a JIT. *Utrecht Law Review*, 2006/2., 103. o.

¹⁴ A közös nyomozócsoportokra vonatkozó gyakorlati útmutató, 4. o.

¹⁵ A nyomozócsoportot létrehozó eseti megállapodás részletesen szabályozza a nyomozócsoport tevékenységét. Így a megállapodásnak számos kötelező tartalmi eleme van. A dokumentumnak tartalmaznia kell a bűncselekmény leírását, amellyel kapcsolatban a közös nyomozócsoportot létrehozzák, a közös nyomozócsoport működési területét, annak összetételét, rendelkeznie kell vezetőjéről, működésének időtartamáról és a meghosszabbítás feltételeiről. A megállapodás tárgya még a közös nyomozócsoport más tagállamban eljáró tagjának a jogai és kötelezettségei és az eljárási cselekmények közös nyomozócsoport működése során történő kezdeményezésének, elvégzésének módja, és az eljárási cselekmények eredménye vagy a közös nyomozócsoport keretei között be-

lője fogja vezetni, amely kezdeményezte a csoport létrehozását,¹⁶ tevékenységét pedig azon tagállam joga fogja szabályozni, amelynek a területén nyomozást végez. A csoport kiküldött – más tagállam hatóságainak – tagjai is jelen lehetnek az eljárási cselekmények elvégzése során. Végül az egyezmény lehetővé teszi, hogy a csoport tevékenységében olyan személyek is részt vegyenek, akik nem a csoportot létrehozó tagállamok illetékes hatóságainak a képviselői. Ilyen személyek lehetnek például az Európai Unióról szóló szerződés rendelkezései szerint létrehozott szervek tisztviselői, különösen az Eurojust és az Europol személyzete. A csoport tagjait és kiküldött tagjait megillető eljárási jogok azonban ezeket a személyeket nem illetik meg, hacsak a megállapodás kifejezetten másként nem rendelkezik.¹⁷

Korábban hazánkban, a 31/2004. (BK 21.) BM–PM együttes utasítás a csoport létrehozásáról való döntést a nyomozó hatóság bűnügyi igazgatójának a hatáskörébe utalta.¹⁸ Ám jelenleg az ügyészség szervezetéről és működéséről szóló 2012-es legfőbb ügyészi utasítás a Kiemelt, Korrupciós és Szervezett Bűnözés Elleni Ügyek Osztályának hatáskörébe utalja a közös nyomozócsoport létrehozásával és működésével kapcsolatos döntést.¹⁹

Összegzésképpen a közös nyomozócsoport jelentős fejlődést biztosít a nemzetközi bűnüldözés terén a hagyományos jogsegélykérelmekhez és a párhuzamos eljárásokhoz képest, amelyek többnyire levélformájú nemzetközi kérelmek (*international letter of request* – ILOR) útján valósulnak meg.²⁰ A hagyományos együttműködéshez képest innovációnak számít, hogy a nyomozócsoport kiküldött – azaz más tagállam hatóságainak – tagjai is részt vehetnek az eljárási cselekményeken. Szintén lehetőség van arra, hogy a kiküldött tag saját tagállamának illetékes hatóságát felkérje nyomozati cselekmény elvégzésére. Ez azt jelenti, hogy a kommunikáció leegyszerűsödik és nincs szükség a továbbiakban a jogsegély útján történő megkeresésre annak érdekében, hogy bizonyítékként felhasználható legyen a felkért hatóság cselekményének eredménye. Továbbá jelentős újítás az, hogy a nyomozócsoport tevékenysége során összegyűjtött bizonyítékok felhasználhatók valamennyi részt vevő tagállamban folyamatban

szerzett más bizonyítási eszközök átadásának módja és végül, de nem utolsó sorban a működés költségeinek viselése. Lásd: 2012. évi CLXXX. törvény 70/C. § (2) bekezdés.

¹⁶ A tagállamokkal folytatott bűnügyi együttműködésről szóló törvény szerint a magyar fél részéről az ügyész jogosult a csoport vezetésére. Lásd: 2012. évi CLXXX. törvény 70/C. § (3) bekezdés.

¹⁷ 2005. évi CXVI. törvény 13. cikk (3), (12) bek.

¹⁸ 12/2012. (VI. 8.) LÜ utasítás az ügyészség szervezetéről és működéséről, 17. cikk (1) bekezdés af) pont. Vö. 31/2004. (BK 21.) BM–PM együttes utasítás 4. pont.

¹⁹ Ezt a legfőbb ügyész a tagállamokkal folytatott bűnügyi együttműködésről szóló törvény felhatalmazása alapján rendelte el. A törvény értelmében a közös nyomozócsoport a legfőbb ügyész vagy az általa kijelölt ügyész és a tagállami hatóság közötti megállapodással jön létre. Lásd: 2012. évi CLXXX. törvény 70/C. (1) bekezdés.

²⁰ Ludo Block (2011): i. m. 93. o.

lévő kapcsolódó eljárásban, amennyiben a nyomozócsoport működése szerinti tagállam joga szerint felhasználható az adat bizonyítékként.²¹

Ahhoz azonban, hogy a nyomozócsoportban részt vevő hatóságok együttműködése igazán hatékony legyen, az Eurojust és az Europol közvetítő-támogató tevékenysége is nagyban hozzájárul.

Az Europol és az Eurojust közös nyomozócsoportokban betöltött szerepe

A Bűnüldözési Együttműködés Európai Unió Ügynökségének (a továbbiakban: Europol vagy ügynökség) feladata, hogy támogassa és erősítse a tagállamok rendőri hatóságainak és egyéb bűnüldöző szolgálatainak tevékenységét, valamint a közöttük folytatott kölcsönös együttműködést a két vagy több tagállamot érintő bűncselekmények és a terrorizmus, valamint az uniós politikák alkalmazási körébe tartozó, közös érdekeket sértő bűnözési formák megelőzése és üldözése terén.

Ennek két fő megvalósítási módjaként az EUMSZ az információk, így különösen a tagállamok vagy harmadik országok hatóságai, illetve az Unión kívüli szervezetek által szolgáltatott információk összegyűjtését, tárolását, feldolgozását, elemzését és cseréjét, valamint a tagállamok hatáskörrel rendelkező hatóságaival közösen vagy közös nyomozócsoportok keretében végzett nyomozati és operatív tevékenységek összehangolását, megszervezését és végrehajtását határozza meg.²² Végül soron abból a célból jött létre, hogy javítsa az együttműködést a tagállami bűnüldöző hatóságok között és közvetlenül együttműködjön az említett bűncselekmények megelőzésében és felderítésében.²³

Az Európai Unió Büntető Igazságügyi Együttműködési Ügynökségének (a továbbiakban: Eurojust vagy szervezet) célja a tagállamok illetékes igazságügyi hatóságai közötti koordináció ösztönzése és javítása a legalább két uniós tagállamot érintő nyomozások és a büntetőeljárások terén,²⁴ elsősorban a kölcsönös nemzetközi jogsegély és az európai elfogatóparancs révén.²⁵

²¹ Uo. 89. o.

²² EUMSZ 88. cikk (1)–(2) bek.

²³ Működését 1999-ben kezdte meg. Lásd Marius Eugen Radu: *The Place and the Role of Europol in EU Architecture*. *Cogito – Multidisciplinary Research Journal*, 2013/6., 115–116. o.

²⁴ Annika Suominen: *The Past, Present and the Future of Eurojust*. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, 2008/1., 217. o.

²⁵ Mohay Ágoston – Szalayné Sándor Erzsébet: *A szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség*. In: Horváth Zsuzsanna – Mohay Ágoston – Pánovics Attila – Szalayné Sándor Erzsébet: *Európai Közjog 2*. PTE ÁJK, Pécs, 2016, 198. o.

További fontos feladata a szervezetnek a hatásköri összeütközések feloldásában való segédkezés kettő vagy több tagállam illetékes hatóságai között.²⁶

Tehát mindkét ügynökség feladata, hogy támogassák a tagállamok illetékes bűnüldöző hatóságait (azaz a nyomozó hatóságokat, illetve az ügyészséget) tevékenységükben, ezáltal növelve hatékonyságukat. Mindezt olyan bűncselekmények tekintetében tehetik, amelyek legalább két tagállamot érintenek.²⁷ E támogató tevékenységük is két részre bontható: stratégiai és operatív együttműködésre. A büntető igazságügyi együttműködés stratégiai oldalán bűnmegelőzési és bűnüldözési módszerek kidolgozása, a tagállamok illetékes hatóságaival folytatott stratégiai jellegű kommunikáció és információ rendszer működtetése áll.²⁸ Mindez természetesen a két ügynökség hatáskörébe tartozó, legalább két tagállamot érintő és jellemzően a szervezett bűnözéshez szorosan kapcsolódó bűncselekmények tekintetében valósul meg.²⁹ Az operatív oldalon pedig a szervezetek hatáskörébe tartozó konkrét bűncselekmények tekintetében, többnyire két vagy több tagállam között megvalósuló bűnüldözési együttműködés koordinációja áll, amelynek számos változata létezik az Unióban, és ezek közé tartozik a közös nyomozócsoport jogintézménye is.

Jelentőséggel bír az is, hogy milyen hatásköri kapcsolat áll fenn az Eurojust és az Europol között. Ezt a két szervezet a 2010-ben megkötött együttműködési megállapodással rendezte. Eszerint az Europol a tagállamok bűnüldöző hatóságaival áll kapcsolatban, míg az Eurojust az igazságügyi hatóságokkal, így elsősorban a vádhatóságokkal.³⁰

²⁶ Anne Weyembergh: The Development of Eurojust: Potential and Limitations of Article 85 of the TFEU. *New Journal of European Criminal Law*, 2011/1., 78.

²⁷ Bogdan Birzu: Cooperation between member states and Europol. *Juridical Tribune*, 2019/1., 34. o.; Michiel Luchtman – John Vervaele: European Agencies for Criminal Justice and Shared Enforcement (Eurojust and the European Public Prosecutor's Office). *Utrecht Law Review*, 2014/5., 137. o.

²⁸ Az Europol által fenntartott Europol Információs Rendszer működtetése is például ebbe a körbe vonható. Az információs rendszer jelentősége pedig különösen megnövekedett azóta, amióta a tagállamok bűnüldöző hatóságai közvetlen hozzáféréssel rendelkeznek ehhez a rendszerhez. Ehhez korábban az illetékes Összekötő Iroda segítségét kellett kérni, amelynek egyik legfontosabb feladata ma is a tagállamok hatóságai rendelkezésére álló releváns bűnüldözési információk hatékony összegyűjtésének elősegítése. Lásd: Interjú Dr. Vas Zsolt rendőr alezredessel, az Europol Magyar Összekötő Iroda vezetőjével: az 1. kérdésre adott válasz; Gyimesi Zita Katalin: Bűnüldözési Együttműködés az Európai Unióban, különös tekintettel az Europol rendőrségi együttműködésben betöltött szerepére. *Studia Iuvenum Iurisperitorum*, 2008/4., 136. o.

²⁹ Példának okáért az Europol által készített fenyegetettségértékeléseket a magyar bűnüldöző hatóságok is felhasználják a nemzeti bűnüldözési stratégia tervezése során. Lásd: Interjú Dr. Vas Zsolt rendőr alezredessel, az Europol Magyar Összekötő Iroda vezetőjével: a 7. kérdésre adott válasz.

³⁰ *Agreement between Eurojust and Europol 2010*, 4. cikk

Azonban mindkét szervezet szerepe az illetékes hatóságok együttműködésének a támogatása és erősítése a szervezetek hatáskörébe tartozó bűncselekmények tekintetében.³¹

Az Europol és az Eurojust számára is biztosított a lehetőség, hogy részt vegyenek a tagállamok illetékes hatóságai által létrehozott közös nyomozócsoportokban.³² Azonban a két szervezet szerepe különbözik egymástól, amely eltérő felépítésükből és feladatkörükből adódik.

Az Europol szolgáltatóként vesz részt a közös nyomozócsoportokban. Ez egy nagyon fontos szeletét fedi tevékenységeinek. Ide tartozik a nyomozási technika szolgáltatása, ami széles körű tevékenységfajtákat fed le az elemző-értékelő tevékenységtől kezdve a bűncselekményhez kötődő tárgyak vizsgálatán át, az ún. *on-the-spot* támogatásig. Ez utóbbi esetben az ügynökség személyzete a bűncselekmény helyszínére települ ki a szükséges nyomozási cselekmények elvégzése érdekében.³³ Ebből érdemes kiemelni, hogy az egyik legnagyobb kihasználtságú elemző-értékelő szolgáltatása a mobiltelefonok cellainformációs adatainak elemzése, ugyanis az ügynökségnek saját, és Európa-szerte elismert elemző-értékelő központja van. E tevékenységeket azonban már a nyomozócsoport működése során látja el. Viszont ezt megelőzően a JIT létrehozásában is lehet szerepe, ugyanis az Europol által létrehozott információs rendszerből az illetékes hatóságok értesülhetnek arról, ha más tagállamban is folyik eljárás a gyanúsítottakkal szemben. Ezzel a JIT létrehozásának a szüksége növekszik, hiszen ez az egyik tipikus esete a nyomozócsoport létrehozásának. Ezen felül pedig pénzügyi támogatást is biztosíthat, azonban az Eurojusttól eltérő formában. A 2016-os szabályozásig ugyanis nem volt jogosult direkt a nyomozócsoportok támogatására, azonban a részt vevő hatóságok közötti koordinációs találkozókat és közös műveleteket korábban is szervezhetett és ezekre pénzügyi támogatást is nyújthatott.³⁴

Az Eurojust teljesen eltérő szereppel rendelkezik, mint az Europol, amely a szervezet felépítéséből adódik. Az Eurojust számára nem áll rendelkezésre jelentős

³¹ Anne Weyembergh – Ines Armada – Chloe Briere: Competition or Cooperation: State of Play and Future Perspectives on the Relations between Europol, Eurojust and the European Judicial Network. *New Journal of European Criminal Law*, 2015/1., 261. o. Míg az Europol a nyomozás során segíti a tagállamok nyomozó hatóságait, addig az Eurojust elsősorban koordinálja a tagállamok vádhatóságainak a tevékenységét annak érdekében, hogy az esetleges hatásköri összeütközések ne ássák alá a hatékony büntetőeljárást. Lásd erről Helen Xanthaki: Eurojust: Fulfilled or Empty Promises in EU Criminal Law? *European Journal of Law Reform*, 2006/8., 180. o.

³² A 2014 és 2017 között létrehozott nyomozócsoportok értékeléséből kiderül, hogy a három év alatt létrehozott JIT-ek 91 százalékában, 74-ből 67 esetben részt vett valamelyik vagy mindkét szervezet a nyomozócsoport tevékenységében. Lásd: JITs Network: *Second JIT Evaluation Report 2018*, 38. o.

³³ Europol: *Catalogue of Operational and Strategic Products & Services*, 11–18. o.

³⁴ JITs Network: *First JIT Evaluation Report 2016*, 24. o.

szakmai gárda, akik képesek a nyomozati cselekmények végrehajtására. Ezzel szemben a nemzeti tagok és az őket segítő nemzeti szakértők saját nemzeti joguk és a büntető igazságügyi együttműködés szakértői. Így a szervezet többek között a nyomozócsoportok létrehozásának folyamatából vállal orosz-lánrészt. Ez azt jelenti, hogy az Eurojust nemzeti tagjai részt vesznek a JIT-tel kapcsolatos tanácskozásokban attól a pillanattól kezdve, amikor még csak felmerül annak igénye, sőt a szervezetnek arra is lehetősége van, hogy javasolja a JIT felállítását. Szintén a nyomozócsoport létrehozásához tartozik a megállapodás előkészítésében nyújtott segítség. Ebben a fázisban tehát az Eurojust szolgáltatásainak a hozzáadott értéke az, hogy platformot biztosít a JIT-tel kapcsolatos kommunikáció számára. Ez azonban a nyomozócsoport létrehozása után sem szűnik meg. Mivel az Eurojust sokáig kizárólagosan volt jogosult a nyomozócsoportok finanszírozására, így napjainkban is sokkal nagyobb szerepet kap a nyomozócsoportok koordinációjában.³⁵ Ennek pedig legjelentősebb részét képezi, hogy nem csupán a nyomozócsoport tagállami, azaz „helyi” szinten felmerülő költségeit finanszírozza, hanem a csoport hatékonyságát jelentősen növelő előzetes és a létrehozás után a folyamatos koordinációs találkozók költségeit is állja, amelyeket jellemzően az Eurojust vagy az Europol székhelyén tartanak. Nem utolsó sorban az Eurojust a nyomozócsoport működése alatt végig jelen van eredeti szerepében is, ami nem más, minthogy gördülékennyé teszi az érintett hatóságok közötti kommunikációt és a nemzeti tagok elhárítják az esetleges joghatósági összeütközéseket, vagyis egyszerűen megfogalmazva koordinálják azt, hogy a gyanúsítottak ellen melyik tagállamban emeljenek vádat.³⁶

A büntetőjogban a tagállamok joghatóságának összeütközéséről akkor beszélünk, amikor két vagy több tagállam is jogosult lenne a büntetőeljárás lefolytatására ugyanazon bűncselekmény elkövetése miatt. Ebben az esetben azonban el kell dönteni azt, hogy melyik tagállamban folytassák az eljárást. Végeredményben arra a tagállamra szokott esni a választás, amely kedvezőbb helyzetben van az eljárás tekintetében. Példának okáért a bizonyítékok túlnyomó többsége az elkövetés helyén áll rendelkezésre, így az ennek megfelelő tagállamban érdemes lefolytatni az eljárást. Ezzel szemben azonban egy nemzetközi bűnszervezet esetén a bűnszervezet működésének az országában célszerűbb a büntetőeljárás megindítani.

Tehát a két szervezet szerepe jól elhatárolható, azonban az, hogy az együttműködés milyen fokán lépnek be a nyomozócsoportba, jelenleg sem tisztázott, mivel hatáskörük részben egybeesik. Sőt, a tagállamok büntetőeljárási joga sem egyezik meg, így legfőképp a nyomozati szakban találni rengeteg eltérést arra vonatkozóan, hogy melyik a hatáskörrel és illetékességgel rendel-

³⁵ A 2014–2017 közötti időszakban létrehozott JIT-ek 54 százalékában egyedül az Eurojust vett részt, míg az Europol csupán az esetek 37 százalékában volt jelen a nyomozócsoportban. Lásd: *JITs Network: Second JIT Evaluation Report 2018*, 38. o.

³⁶ *JITs Network: First JIT Evaluation Report 2016*, 24. o.

kező hatóság.³⁷ Ez azt eredményezheti, hogy a nyomozás során egy adott tagállamban először az Europol, egy másik tagállamban pedig elsőként az Eurojustot keresik meg az eljáró hatóságok.³⁸ Ez megnehezíti azt, hogy szekunder jogi normával hibátlanul válassza el egymástól az Európai Parlament és a Tanács az Europol és az Eurojust hatáskörét, azaz hogy ne legyenek átfedések. Emiatt a két szervezet együttműködésére van szükség, amelyre az intézményi kapcsolatok kialakítása adja a legjobb megoldást. Itt csak visszautalok az Europol és az Eurojust szintén ezen pontban tárgyalt megállapodásra, amellyel megnyugtatóan lehetett rendezni ezt a problémát.

Összefoglalva, a közös nyomozócsoportokban az Europol feladata a nyomozási technika szolgáltatása, míg az Eurojust pedig elsősorban a nyomozócsoportok létrehozásában, az illetékes hatóságok kommunikációjában és a jogsegélykérelmek koordinálásában vesz részt.³⁹

Gyakorlati megközelítés

Napjainkra a közös nyomozócsoport az Európai Unióban a határon átnyúló és szervezett bűnözés elleni küzdelem egyik hatékony eszközévé vált.⁴⁰ Számos közös nyomozócsoport tevékenysége fejeződött be eredményesen 2019-ben is, amelyek közül néhányat bemutatok annak érdekében, hogy szemléltessem a két ügynökség előbb kifejtett szerepvállalását.

A 2017-ben Románia és Svájc⁴¹ között létrejött JIT célja egy emberkereskedéssel és prostitúcióval foglalkozó román bűnszervezet felszámolása volt, amely Romániából Svájcba szállított nőket, ahol prostitúcióra kényszerítette őket. A bűncselekményekre először a svájci hatóságok figyeltek fel 2016-ban.

³⁷ A. Weyembergh – I. Armada – C. Briere: i. m. 269. o. Ez megmutatkozik például az ún. Fortuna JIT-ben, ahol a francia oldalon a nancy-i szervezett bűnügyekkel foglalkozó speciális ügyészség volt az ügy ura, míg Magyarországon a Szegedi Járási Ügyészség. Lásd: Bezsenyi T. – Tirts T.: i. m. 181. o.

³⁸ Ha az ügyben például kizárólag az ügyészség jogosult eljárni, akkor egyértelmű, hogy a két szervezet közötti megállapodás miatt az Eurojustot fogja felkeresni a nyomozó hatóság. Ám akár ezzel ellentétes eredményre is juthatunk abban az esetben, ha a büntetőeljárás kezdeti szakaszában nem a vádhatóság irányítja a nyomozást. Így van ez jelenleg például hazánkban, ugyanis a felderítés során az ügyész csupán törvényességi felügyeletet lát el. Nemzeti jogunkat azonban csupán szemléltetés céljából hoztam fel, ugyanis korábban már említettem, hogy a közös nyomozócsoport létrehozása ügyészi hatáskör, így tehát ebben a kérdésben biztosan az Eurojusthoz fordulnak a hazai hatóságok.

³⁹ A. Weyembergh – I. Armada – C. Briere: i. m. 269. o.

⁴⁰ Az Eurojust 2018-ban 235 közös nyomozócsoportban vett részt. Ebből 150 JIT-et korábbi években hoztak létre, míg 85 nyomozócsoportot 2018-ban. Az Europol pedig a 2016–2017-es jelentésében több sikeres nyomozócsoportban való részvételéről is beszámol. Lásd: *Eurojust Annual Report 2018*, 2. o.; *Europol Review 2016–2017*, 43. o., 51. o., 56. o.

⁴¹ Noha Svájc nem az Európai Unió tagja, a közös nyomozócsoport jogintézményét létrehozó MLA egyezményt ratifikálta.

Ezt követően, 2017-ben jött létre a JIT, amelynek segítségével kilenc elkövetőt sikerült felelősségre vonni a 15 sértettet érintő emberkereskedelem és prostitúcióra kényszerítés vádjá miatt.⁴²

Egy másik esetben szintén egy román szervezett bűnözői csoport követett el bűncselekményeket. Franciaországba szállítottak nőket, akiket prostitúcióra kényszerítettek és az így megszerzett pénz eredetét különböző módszerekkel legálisnak tüntették fel, azaz pénzmosást követtek el. A csoport felszámolása érdekében az Eurojust koordinációja mellett a francia, a román, az olasz és a német hatóságok is együttműködtek. A nyomozás során felmerült a JIT létrehozásának lehetősége, amit az Eurojust finanszírozott. Végül már a JIT keretében végezték el azt az összehangolt műveletet, amelynek során több országban (többek között Magyarországon is) 2 luxusautót, 14 mobiltelefont, 18 SIM kártyát, két számítógépet, ékszereket és készpénzt foglaltak le az eljáró hatóságok. Az összehangolt műveletet az Europol koordinálta, aminek eredményeként sikeresen felszámolták a bűnözői csoportot.⁴³

Szintén az Europol Információs Rendszer segítségével sikerült összehangolni egy másik esetben a két tagállamban is folyamatban lévő büntetőeljárásokat. Egy szervezett bűnözői csoport abból élt, hogy nehéz helyzetben lévő litván személyeket utaztatott az Egyesült Királyságba. Derbyben szállásolták el őket. Azonban a kiutazásért, a kint tartózkodásért és a munkaközvetítésért cserébe elvonták tőlük a megkeresett pénzüket oly módon, hogy bankszámláikhoz hozzáférést szereztek. Tehát a csoport a sértettek kényszermunkája útján megkeresett jövedelemből szerzett vagyoni előnyt. Mind a brit, mind pedig a litván hatóságoknál folyamatban voltak büntetőeljárások. Amikor a társhatóságok észlelték, hogy ugyanazon elkövetői körről lehet szó, az Eurojust együttműködésével létrehoztak egy közös nyomozócsoportot, amelynek a segítségével sikerült felszámolni a bűnszervezetet. Ebben az esetben különösen sok, szám szerint 14 koordinációs találkozót tartottak a társhatóságok. A JIT egyik legnagyobb előnye pedig az volt, hogy megkönnyítette a bizonyítékok felhasználását, ugyanis végül arra a megállapodásra jutottak az érintett tagállamok, hogy az elkövetőket az Egyesült Királyságban vonják felelősségre. Azonban a brit jogrendszer teljesen más követelményeket állít a bizonyítékok felhasználhatóságával szemben. Emiatt a közös nyomozócsoport létrehozása nélkül számos jogsegély iránti kérelmet kellett volna teljesíteni annak érdekében, hogy a litván hatóságok által megszerzett bizonyítékokat fel lehessen használni a brit büntetőeljárásban. Viszont a JIT jogintézménye áthidalta ezt a problémát, hiszen a nyomozócsoport működése alatt szerzett bizonyítékok korlátok nélkül felhasználhatók valamennyi részt vevő tagállamban.⁴⁴

⁴² <http://www.eurojust.europa.eu/press/PressReleases/Pages/2019/2019-01-30a.aspx>

⁴³ <http://www.eurojust.europa.eu/press/PressReleases/Pages/2019/2019-06-14.aspx>

⁴⁴ http://www.eurojust.europa.eu/press/News/News/Pages/2019/2019-07-30_World-Day-against-THB.aspx

Következtetések

A feldolgozott esetek alátámasztják azt, hogy a JIT nem csupán elméleti szinten könnyíti meg a tagállamok illetékes bűnüldöző hatóságainak az együttműködését. A közvetlen kommunikáció, a személyes találkozók, a kiküldött tagok által biztosított személyes jelenlét a nyomozás során és a bizonyítékok minden további intézkedés nélküli felhasználhatósága mind olyan tényezők, amelyek hatékonyabbá, mindenekelőtt gyorsabbá teszik a büntetőeljárást.⁴⁵ További haszna a JIT-nek, hogy a tagállamok bűnüldöző hatóságai értékes tapasztalatokat nyernek az együttműködés során. Kijelenthető, hogy a közös nyomozócsoport a bűnüldöző hatóságok legjobb gyakorlatai megosztásának közvetlen, ezáltal egyik leghatékonyabb formája.

Az esetekben az is megmutatkozik, hogy az Eurojust és az Europol támogatása nélkül napjainkban nem volna ilyen széles körben elterjedt a jogintézmény alkalmazása. Elsőként azt kell említeni, hogy egy JIT felállításának megvan-nak a maga költségei: a koordinációs találkozók megszervezése, a résztvevők utazása és elszállásolása, a csoport tagjai közötti kommunikáció érdekében tolmácsok és fordítók alkalmazása.⁴⁶ Emiatt szükségszerű volt, hogy idővel az uniós jogalkotó támogatást biztosítson a közös nyomozócsoportok működtetésére, ugyanis ezeket a költségeket a gyakorlatban a JIT-ben részt vevő hatóságoknak kellett finanszírozniuk. Így nem véletlen az, hogy miután az Eurojust finanszírozási jogkört szerzett,⁴⁷ nagyobb hajlandósággal vettek részt a tagállamok a közös nyomozócsoportokban. A finanszírozás lehetőségét a Tanács 2009/426/IB határozata biztosította a szervezet számára. A szervezet ennek eredményeként 2009-ben 5, 2010-ben pedig már 29 JIT létrehozását finanszírozta.⁴⁸

Az Eurojust nemzeti tagjai segítséget nyújtanak az illetékes hatóságoknak abban is, hogy azok fel tudják venni a kapcsolatot az érintett tagállam megfelelő hatóságával. Ez azért kiemelkedően fontos, mert – ahogy már korábban is kifejtettem – a tagállamok büntető igazságügyi rendszerei eltérő felépítésűek. Ez pedig azt eredményezheti, hogy a megkereső fél nem tudja beazonosítani a megfelelő hatóságot, akit meg kell keresni annak érdekében, hogy megkezdődhessen a nemzetközi együttműködés. Már önmagában ez lassíthatja a büntetőeljárást, nem is beszélve a nyelvi akadályokról. Más tagállam bűnüldöző hatóságaival ellentétben a nemzeti tagok tökéletesen ismerik saját tagállamuk igazságügyi rendszerét, így könnyen eligazítást adnak az illetékes ha-

⁴⁵ A gyorsaság és a több tagállamra kiterjedő nyomozás pedig a szervezett bűnözői körök felszámolásának *sine qua non*-ja.

⁴⁶ Az Eurojust 2010. évi jelentésében arról számol be, hogy a JIT-ek finanszírozásának kezdetén a legfőbb költségek, amelyek a közös nyomozócsoportokkal kapcsolatban jelentkeztek, ezek voltak. Lásd: *Eurojust Annual Report 2010*, 49. o.

⁴⁷ 2009/426/IB határozat, 7. pont 9f. cikk

⁴⁸ *Eurojust Annual Report 2009*, 35. o.; *Eurojust Annual Report 2010*, 49. o.

tóságokról. Amennyiben pedig a megkereső és a megkeresett fél közvetlen kommunikációt folytat, nagy az esélye annak, hogy folyamatos fordítómunkát kell végezni. Ezt megelőzhetik az Eurojust nemzeti tagjai, akik egymás és saját illetékes hatóságaik között közvetítenek, hiszen a nemzeti tagok és saját hatóságaik között e nyelvi akadályok nem állnak fenn. A kapcsolatfelvételt követően pedig több tagállamot érintő koordinációs értekezletek szervezésével is elősegíti a közös nyomozócsoport létrehozását, ahogy az ilyen értekezletek minden vizsgált esetben megelőzték a nyomozócsoportot. Ezek a személyes értekezletek a közös nyomozócsoport működése előtt és alatt is értékesnek bizonyulnak, aminek részben az az oka, hogy kiváltja a hivatalos levelek útján való kommunikációt.

A tagállamok nemzetközi bűnügyi együttműködésében szintén fontos, hogy az Eurojust jogi tanácsadást nyújthasson. Ebben a kategóriában a szervezetnek számos jogköre van. Példának okáért büntetőeljárás megkezdését és eljárási cselekmények elvégzését kezdeményezheti. Mindenekelőtt pedig tanácsadást nyújt a tagállamok számára, ha a joghatósági összeütközést nem tudják feloldani. Jellemzően egyébként erre nem kerül sor, mivel a közös nyomozócsoporton belül megvalósuló szoros együttműködés lehetővé teszi azt, hogy a tagállamok megállapodjanak abban, hogy melyikük érvényesíti büntetőhatalmát, mégis egyre több alkalommal előfordul, hogy az Eurojustnak hivatalból kell eljárnia a joghatósági ütközés feloldása érdekében.⁴⁹ Ez a gyakorlatban koordinációs értekezletek keretében történik, ahol mérlegelni kell, hogyan gyűjthető elfogadható bizonyíték és hogy melyik joghatóság lenne kedvezőbb helyzetben az ügy tárgyalására.⁵⁰

A vizsgált esetekből az is látszik, hogy az Eurojusthoz hasonlóan az Europol szerepe is elengedhetetlen a JIT-ek létrehozásában, ugyanis jellemzően az Europol Információs Rendszer segítségével lehet beazonosítani azt, hogy több tagállam is érintett ugyanazon bűnözői kör által elkövetett bűncselekményekben (így volt ez a brit-litván együttműködés esetén például). Továbbá fontos szerepe van az ügynökségnek az illetékes nyomozó hatóságok által közösen elvégzett műveletek megszervezésében, amelyek a közös nyomozócsoport hatékonyságának kritikus elemei lehetnek (jól szemléltette ezt a bemutatott esetek közül a román, francia, olasz, német, magyar és szlovák hatóságok bevonásával megvalósult közös művelet – az ún. *Joint Action Day* –, amelynek során bizonyítékokat foglaltak le a hatóságok). Végző soron tehát az Europol

⁴⁹ Erre 2011-ig háromszor kerül sor. A tagállamok közötti nemzetközi bűnügyi együttműködés elmélyülésével azonban úgy tűnik, hogy a joghatósági összeütközések száma növekszik, ugyanis 2014-ben már 12 kérelem, míg 2015-ben már 34 kérelem érkezett a szervezethez, amelyben segítségét kérték az összeütközés feloldására. Lásd: *Eurojust Annual Report 2011*, 21. o.; *Eurojust Annual Report 2015*, 57. o.

⁵⁰ Az említett példa eredményeképpen pedig létrejött egy JIT, amivel a két érintett tagállam összpontosítani tudta erőforrásait. Lásd: *Eurojust Annual Report 2011*, 21. o.

klasszikus – kezdetektől fogva fennálló – szolgáltató szerepkörében járul hozzá a közös nyomozócsoportok sikeréhez.

Összegezve az eddig levont következtetéseket kijelenthető, hogy a JIT jogintézményének útján megvalósuló nemzetközi bűnügyi együttműködés jóval kisebb mértékű, nehezebb és hatástalanabb lenne az Eurojust és az Europol koordinációs tevékenysége hiányában. Továbbá kiemelendő, hogy a két szervezet együttműködése is előfeltétele a nyomozócsoportok sikerének, ugyanis semelyik ügynökség nem képes helyettesíteni a másik által végzett koordinációs és szolgáltató tevékenységet. Így az Europol és az Eurojust közötti intézményi kapcsolat minősége is nagyon fontos szerepet játszik a JIT-ek hatékonyságában.

Végül a teljesség igényével említést kell tenni arról, hogy a közös nyomozócsoport alkalmazását alááshatja az a kellemetlen körülmény, hogy létrehozása igen időigényesnek bizonyul. Az Eurojust 2014–2017 között létrehozott nyomozócsoportokról szóló vizsgálatában például kimutatta, hogy 74 JIT-ből mindössze kilencet hoztak létre egy hónapnál rövidebb idő alatt, míg 29 esetben ez az idő a három hónapot is meghaladta.⁵¹ Mivel a JIT-et csak akkor lehet létrehozni, ha már megalapozott gyanú áll fenn a tekintetben, hogy kik a bűncselekmény elkövetői, így krimináltaktikai szempontból problémás lehet az, hogy az eljáró hatóságok veszítenek egy, vagy két, vagy akár több mint három hónapot, amíg a nyomozócsoport létrejön.

Emiatt megfontolandó volna a közös nyomozócsoport létrehozásának megkönnyítése, amivel fokozható lenne a jogintézmény igénybevétele. Azonban ez aligha elképzelhető, hiszen a megállapodás kötelező tartalmi elemei között már így is csak a legszükségesebb részletek találhatók meg. Nem lehet létrehozni a JIT-et céljainak és működése időtartamának meghatározása nélkül. Ebben a körben a megállapodásnak tartalmaznia kell az érintett államokban vizsgált bűncselekmények körülményeit és azt, hogy a közös nyomozócsoport várhatóan milyen eljárási cselekményeket fog elvégezni (pl. bizonyítékgyűjtés, gyanúsítottak koordinált letartóztatása, vagyoni eszközök befagyasztása).⁵² A vizsgált bűncselekményekkel kapcsolatos tartalmi elem különösen hátráltathatja a nyomozócsoportok útján való együttműködést abban az esetben, ha az együttműködő tagállamokban nem azonos mértékű az azonos elkövetői körhöz köthető bűncselekmények felderítettsége. Amennyiben pedig a nyomozócsoport létrejön, az újabb felderített bűncselekményeket csak akkor lehet a tevékenységének tárgyává tenni, ha módosítják a megállapodást.

Ugyanúgy a nyomozócsoport vezetőjét és tagjait is ki kell jelölni. Ez önmagában egy hosszabb folyamat, hiszen szigorúan meg kell tartani a szolgálati utat mind a létrehozás kezdeményezésénél, mind pedig a vezető és a tagok meghatározásánál. Sőt, a megállapodás létrehozását tovább bonyolítja az, hogy mérle-

⁵¹ JITs Network: *Second JIT Evaluation Report 2018*, 35. o.

⁵² Megállapodásminta a közös nyomozócsoport létrehozásáról (2017) 2. pont

gelni kell azt, mely tagállamok hatóságait vonják be a kezdeményezők az együttműködésbe, és hogy érdemes-e az Eurojustot és az Europol-t is bevonni a nyomozócsoportba. Az alapos mérlegelés a JIT létrehozása előtt azért indokolt, mert később a JIT bővítése szintén a megállapodás módosítását teszi szükségessé.⁵³

A közös nyomozócsoport létrehozásának egyszerűsítése emiatt aligha elképzelhető annak ellenére, hogy az Eurojust és az Europol is minden tőle telhetőt megtesz a létrehozás megkönnyítésére (pl. a fentebb említett személyes találkozók, amelyek hatékonyabbá teszik a kommunikációt, ezáltal is könnyítve a létrehozás folyamatán). Azonban kiváló alternatíva lehetne a bizonyítékok kölcsönös elfogadhatóságának előmozdítása az Európai Unióban, ami a tagállamoknak is nagyobb mérlegelési lehetőséget biztosítana arra tekintettel, hogy a közös nyomozócsoport időigényes létrehozását választják vagy az uniós bűnügyi együttműködés más formáját alkalmazzák az adott ügyben, például az európai nyomozási határozatot.⁵⁴

⁵³ Megállapodásminta a közös nyomozócsoport létrehozásáról (2017) 6–7. pont

⁵⁴ Ez a lehetőség adott, hiszen a Lisszaboni Szerződés előirányozta a bizonyítékok tagállamok közötti kölcsönös elfogadhatóságát illető minimumszabályozást, amelyet az Európai Parlament és a Tanács alkothat meg irányelvek formájában. [EUMSz. 82. cikk (2) bek. a) pont] A bizonyítékok kölcsönös elfogadhatóságának alapvetően három útja létezik az Európai Unióban: a tagállamok összehangolják büntetőeljárás joguk bizonyítékokra vonatkozó eltérő rendelkezéseit, amely a három megoldás közül a legnehezebben megvalósítható; a bizonyítási eszközöket minimumkövetelményeknek feleltetjük meg, amellyel garantálni lehet, hogy valamennyi tagállamban felhasználhatók; vagy a tagállamok úgy rendezik saját szabályozásukat, hogy a más tagállamban beszerzett bizonyítékokat minden további nélkül fel lehet használni a büntetőeljárásban. Lásd Farkas Ákos: A kölcsönös elismerés elve az európai büntetőjogban I. *Ügyvérségi Szemle*, 2016/1., 93–94. o.

A Manhattani Ügyészség működése¹

A Manhattani Ügyészség három részre, Nyomozó Osztályra, Tárgyaló Osztályra és Fellebbezési Osztályra oszlik. Összesen 542 ügyészt, 80 rendészeti munkát végző személyt és 870 fő támogató személyzetet foglal magában. Az ügyészség proaktív fellépését a szervezeten belül létrehozott speciális egységek biztosítják.

A Stratégiai Bűnüldöző Csoport az intelligencia-vezérelt ügyészség elvét szem előtt tartva, egy cél érdekében egyesíti a rendelkezésre álló erőforrásokat. Céljuk a bűncselekmények – különösen az erőszakos jellegűek – visszaszorítása naprakész információk megosztásával, szoros együttműködésben a rendészeti és közösségi szervekkel.

A Manhattanben elkövetett emberölések száma 55 százalékkal csökkent az elmúlt évtizedben. 1990-ben 503 regisztrált emberölés történt, amelyhez képest 91,8 százalékos visszaesést mutat a 2015-ben rögzített 41 eset. 2010 és 2014 között különböző bandák összetűzései során 10 haláleset történt; 46 személy nem halálos sérülését okozó, valamint 27 személyi sérülést nem követelő lövöldözést regisztráltak, ezért különösen jelentős az az eredmény, hogy hat év alatt 360 bandatag ellen emeltek vádat.

A Számítógépes Bűnözés és Személyiséglopás Elleni Csoportot az érintett bűncselekmények nagy száma miatt hívták életre 2010-ben, hiszen az ide tartozó ügyek adják a feljelentések 25 százalékát. A csoport szakmai segítséget és képzést nyújt az ügyészség tagjainak. Emellett hosszú távú stratégiai nyomozásokat folytat nagy értékű célpontokkal kapcsolatosan, így a számítógépfeltörés és jogtalan behatolás, a számítógépes rendszer ellen elkövetett csalás, a pénzmosás, a csekk- és bankkártyahamisító-körök, a gyermekprostitúció kihasználása, valamint a gyermekpornográfia területén.

A Manhattani Ügyészségen a számítógépes felderítő tevékenységet 15 speciálisan ezen a területen dolgozó ügyész, 15 elemző, 6 ügyészségi nyomozó, 7 rendőrnnyomozó, 1 fő – mint London város rendőrnnyomozója –, a számítógépes laboratórium és számítógépes szaktudással rendelkező egység végzi.

A Számítógépes Felderítő Egység a dark weben vásárló, eladó és kereskedő tevékenységet végző bűnelkövetők ellen nyomoz személyes azonosításra alkalmas

* Cyrus Vance, New York Manhattan városrész ügyészségének vezető ügyésze

¹ Az előadás Dublinban, az IAP XXI. Éves Világkonferenciáján (2016. szeptember 11–15.) a III. Plenáris ülésen (Az ügyész szerepe) hangzott el. Az ismertetést készítette: Tankó Bojana ügyész, Budapesti XX., XXI. és XXIII. kerületi Ügyészség; az ÜOE Nemzetközi Bizottságának tagja.

adatok, bankszámla- és bankkártya-információk, kártevő szoftverek, hálózatok és szolgáltatások, hamisított személyes dokumentumok vizsgálatán keresztül. Ennek elvégzéséhez az egység tagjai tudással rendelkeznek a terület kulturális és nyelvi jellemzőiről, technikailag felkészültek az elektronikus felületek megfelelő használatához és az elkövetők gyengeségeinek kiaknázásához, amit speciális eszközök birtokában és különleges adatbázisok használatával teljesítenek.

Az egyesült királyságbeli London és a Manhattani Ügyészség között létrejött Transzatlanti Bűnüldözési Kezdeményezés keretein belül a két szerv információt, szakembereket és képzési anyagokat oszt meg. Közös nyomozások is létrejöhetnek olyan bűncselekmények esetén, amelyek érintik mind Manhattan, mind London lakosait, valamint közösen nyomoznak a befektetési csalás és a számítógépes bűnözés elleni küzdelem során is.

A New Yorkban és Londonban is székhellyel rendelkező Globális Számítógépes Bűnözés Elleni Együttműködés egy nemzetközi, több szakterületet érintő szerveződés, amely a kártevő számítógépes tevékenység elleni küzdelem érdekében jött létre. Az együttműködés 2015 szeptemberében jött létre a Manhattani Ügyészség, a Londoni Rendőrség és az Internetes Biztonság Központ részvételével. 2016 szeptemberében már 14 országból, 19 különböző területről érkező 99 tagot számlált a szervezet.

A Minősített Vagyon Elleni Bűncselekmények Elleni Iroda és Nemzetközi Pénzmosás Elleni Központ, valamint a Pénzügyi Felderítő Egység a munkája során információt gyűjt és szaktudást (földrajzi, nyelvi) szerez, gyanús személyeket, cégeket vizsgál, pénzmosás elleni harcot folytat, valamint egyéb nyomozásokat támogat.

Az Amnesty International és az ICAR¹ közös jelentése a vállalati bűncselekményekről és az irányelvekről²

A 2014-ben kezdődött projekt módszertani ismertetője szerint a 2014 és 2016 között folytatott egyeztetéseken több mint 120 jogi szakértő és jogalkalmazó, köztük nyomozók, ügyészek és bírók vettek részt. Országok szerinti bontásban konzultációs csoportok alakultak – például londoni, New York-i, bangkoki, hágai és addisz-abebai központtal, az egyeztetésben részt vevő 20 országgal.

Az alapprobléma gyökerei

Az alapprobléma gyökerei között jelenik meg, hogy az ügyek felderítését politikai korlátok akadályozzák; az eljárások folyamán a nyomozók és ügyészek függetlensége nincs biztosítva, továbbá, hogy az ügy felderítését a megtorlástól való félelem akadályozza. A vállalati és egyéni szereplőkben tudatosítani kell, hogy felelősségre vonhatók. Ezt a képet kell megjeleníteni a sértettekben is, valamint azt, hogy a bekövetkezett kárért kártalanításra, jóvátételre tarthatnak igényt. Fontos továbbá a meglévő jogszabályok és iránymutatások megfelelőbb alkalmazása, illetve az erre való ösztönzés.

Tipológiai elhatárolások

A vállalati bűncselekmények meghatározó elemei között szerepel az olyan jogellenes magatartás, ami az emberi jogok megsértésére irányul, beleértve az olyan magatartást is, amit a nemzetközi jogszabályok által büntetendőnek tekintenek, még akkor is, ha az adott államban nem minősül annak.

Az emberi jogok megsértése fogalmába beletartozik a kényszermunka, az embercsempészet támogatása, továbbá a nemi bűncselekmények minden formája. Elkövetési magatartás minden olyan tevékenység, amely az emberi jogok megsértését eredményezheti, vagy bekövetkeztéhez hozzájárul.

* Seema Joshi, az Amnesty International titkárságának az üzleti- és emberi jogi területen dolgozó munkatársa

¹ International Corporate Accountability Roundtable

² Az előadás Dublinban, az IAP XXI. Éves Világkonferenciáján (2016. szeptember 11–15.) a III. Plenáris ülésen (Az ügyész szerepe) hangzott el. Az ismertetést készítette: Radványi Éva ügyész, Budakörnyéki Járási Ügyészség; az ÜOE Nemzetközi Bizottságának tagja.

A társaságokat érintő bűncselekmények között találjuk az alábbiakat:

- mérgező anyagok illegális elhelyezése;
- lég-, víz-, talajszennyezés;
- gazdasági szankciók megszegése (a vállalati szereplők hasznot húznak az emberi jogok megsértéséből);
- zsarolás (azon esete, amikor felfegyverzett csoportok ellenőrzésük alá vonnak bányászati területeket);
- egyéb olyan gazdasági bűncselekmények, mint a csalás (környezetvédelmi, egészségügyi szabályok kijátszása), adófizetési kötelezettség megszegése;
- korrupció (megfosztva a közalapítványokat az oktatásra és egyéb alapvető szolgáltatásokra fordítható forrásoktól).

Mit tehetünk, hogy szűküljön a rés a vállalatok büntetlensége körül?

Az országos és határon átnyúló, transznacionális hálózatok révén széles körű bizonyítékbegyűjtés szükséges. Fontos a cselekvés iránti elköteleződés és elszántság, a kormányzati és a jogalkalmazók részéről történő tenni akarás. Igény továbbá a nagyobb átláthatóság, az elszámoltathatóság, és az eljárásokat időben történő lefolytatása. A sértettek kártérítési igényére, a reparációra vonatkozó jogszabályok megfelelőbb alkalmazására lenne szükség. A közös célok és közös értékfelfogást tükröző irányvonal kialakítása fontos lenne a vállalati bűncselekmények felderítésénél.

Alapelvek

A szakmai konzultáció résztvevői a közös cselekvés programját az alábbi tíz alapelvben fogalmazták meg a növekvő kihívások alapján:

1. számú alapelv

Az alapelvnel a vállalati bűncselekmények esetében a büntetlenség kérdése körüli harc jelenik meg. Hátterét a következő, kihívást jelentő körülmények képezik: vállalati hatalmi pozíció; befolyás a kormányzati és a jogalkalmazói körökre; a cselekvési szabadság, a függetlenség hiánya s ezzel egyidejűleg az egyéni kockázatvállalás; az ügyek bonyolultsága visszaveti a cselekvést; nyomás a nyomozókon és ügyészeken (eredményt elérni alacsony költség-ráfordítással).

2. számú alapelv

Itt jelenik meg a transznacionális vállalati bűncselekmények elkövetőinek büntetlensége elleni küzdelem, az érvényesítendő hatáskör kijelölése által. Gondo-

lati hátterét képezi, hogy míg a határokon átnyúló multinacionális tevékenységek nyugodt közegben zajlanak, addig a törvények nem tudnak lépést tartani ezzel a fejlődéssel (hiányoznak a nagy területi hatállyal bíró büntetőjogi törvények, elkülönül a jogi személyiség felelőssége és behatárolt a részvényesi felelősség), nincsenek megfelelő jogszabályok; a sértetti jogorvoslat nem célravezető; az államok nem hajlandóak vagy nem képesek a multinacionális cégek ellen nyomozni vállalati bűncselekmények miatt.

3. számú alapelv

A vállalati bűncselekmények elleni büntetőeljárás során biztosítani kell az átláthatóságot és a garanciát a felelősségre vonásra. Gondolati alapja, hogy a sértettek és panaszosok jelentős akadállyal szembesülnek, amikor az igazságszolgáltatással akad dolguk, például kárigény érvényesítésekor. A korlátlan ügyészi mérlegelés gyakrabban hátráltatja, mintsem előmozdítja az igazságszolgáltatást. Több bizalmat építő elemet kell bevinni a rendszerbe.

4. számú alapelv

Meg kell határozni a jogi normákat és biztosítani kell a felelősségre vonást megalapozó bizonyítékokat. Gondolati háttere alapján összhangba kell hozni a bizonyítékok felderítését a vonatkozó jogi normákkal. Speciális szakértelem bevonása és szakértői elemzések szükségesek a bizonyíték feltárása és elemzése során.

5. számú alapelv

Széles körű együttműködést kell kiépíteni a vállalati bűncselekmények elkövetőinek felelősségre vonása érdekében, különös figyelemmel a határon átvélő bűncselekményekre. Ennek gondolati hátterében az áll, hogy ezen esetekben sokrétű illetékességű területen, elszórtan helyezkednek el a bizonyítékok. Jogsegélykérelmek, a kölcsönös jogsegély eszközeit kell igénybe venni.

6. számú alapelv

A vádemelés az, ami tükrözi az elkövetett vállalati bűncselekmény súlyát. Gondolati háttereként jelenik meg, hogy gyakran problémát jelentenek a nyomozati szakaszon belüli korlátok. Belső szervezeti nyomás nehezedik arra, hogy az ügy minél hamarabb befejeződjön és lezáruljon. Az elszámolási jellegű megállapodások bizalmasak, és nem igénylik a bűnösség elismerését.

7. számú alapelv

A nyomozás és a vádemelés olyan vállalati szereplőkkel szemben kell hogy folyjon, akik leginkább felelősök a törvénysértő magatartásért. Az alapelv hátterében az áll, miszerint nem mindig indul nyomozás azokkal a vállalati

szereplőkkel szemben, akik leginkább felelősek. Törvényi és gyakorlati akadályok is állnak az okok mögött, valamint az is, hogy az ügyet gyorsan be akarják fejezni. Az a tendencia, hogy alsó- és középszintű dolgozók ellen indul meg a büntetőeljárás, ahhoz vezet, hogy a felsőbb szintű vezetők, a cég mint jogi személy elkerüli a felelősségre vonást. Ugyanez fordítva is igaz, ha csak a vállalat ellen indul eljárás, az egyéni felelősségre vonás pedig elmarad.

8. számú alapelv

Minden rendelkezésre álló törvényi eszközt meg kell ragadni a bizonyítékok beszerzésére, az ügy felderítésére és a vonakodó tanúk együttműködésének megnyerésére. Gondolati háttérben az áll, hogy az együttműködés hiányzik és a vállalati szereplőket nehéz bevonni a felderítésbe. Gazdasági és politikai egyensúlyhiány tapasztalható a vállalatok és a jogalkalmazók között, mind pénzügyi, mind technikai háttérbeli adottságok miatt. Sokszor akadályokat gördítenek az ügyfelderítés útjába.

9. számú alapelv

Tudatosítani kell a vállalati bűncselekmények sértettjeiben, hogy hatékony jogorvoslathoz juthatnak. Az alapelv gondolati háttere, hogy a jogszabályi korlátozások folytán a sértettek rendkívüli akadályokkal szembesülnek az igazságszolgáltatás során. Ügyük prioritását elveszi azon költségek csökkentésére irányuló nyomáskényszer, miszerint minél hamarabb le kell zárni az eljárást. A sértettben az igazságszolgáltatás csak a tanút látja, a károsultat és sérelmet szenvedett felet nem. A sértett nem részesül a kárral arányos kártérítésben. Az ügyészi indítványok iránya csak a pénzbüntetés vagy a börtönbüntetés, holott más lehetséges joghátrány is elképzelhető, mint például a kár helyreállítása. A sértetti szempontok mellékesek; nem lehetséges hatékonyan közreműködni az eljárásban.

10. számú alapelv

Megfelelő intézkedéseket kell bevezetni és ösztönzést kell adni a sértettek, az informátorok, a bejelentő személyek, a tanúk és szakértők védelméhez a vállalati bűncselekményekkel érintett ügyekben. Ennek háttérben az áll, hogy ezek a szereplők lényeges információkkal rendelkezhetnek, de éppen ezért megfélemlítés célpontjai lehetnek. Gyakran a bejelentőket sem védik megfelelő jogszabályok. A tanút védő különleges intézkedések megtétele is kihívást jelent.

Recenzió a *Jogalkotástan – Jogdogmatikai és jogszabályszerkesztési ismeretek* című könyvről¹

A normakövető állampolgár méltán csóválhatja a fejét, hogy miként kerülhetnek a törvényhozó által elfogadásra – hovatovább kihirdetésre – olyan átgondolatlan, nem megfelelően elkészített és rosszul megfogalmazott, – gyakran a jogszabály kodifikátora által is – nehézkesen értelmezhető mondat szerkesztésű normák, amelyeket hasonlóképpen félreérthető, rossz fogalmazású módosító normával kívánnak megtámogatni annak érdekében, hogy az az eredeti célját betöltse.

A normák – legyenek azok jogiak vagy erkölcsiek – mindig *magatartáselőírásokként* jelennek meg a humánum egészével vagy meghatározott csoportjával szemben. Ebben a megfogalmazásban egyértelmű, hogy a normákat – fő szabály szerint – a társadalom egészének írja a jogalkotó – illetve a kodifikátor.

A szerkesztő (és egyben szerzőségéből is oroszlánrészt kivevő) *Tóth J. Zoltán* alkotmányjogászként, jogbölcselekként és legfőképp oktatóként – helyesen – amelletttör lándzsát, hogy a jogszabályokat a társadalom egésze számára alkotják. A gondolat nemes! A dilemma viszont abból adódik, hogy ez a gyakorlatban ideáltipikus, mondhatni illuzórikus. A szubsztancia pedig az, hogy még – a magyar nyelvet művelő – jogvégzett egyének is komoly problémákba ütköznek az egyes normák értelmezésekor. Ekkor az eredeti problémából kiindulva felmerül egy újabb kérdés: mit is várjunk azoktól az állampolgároktól, akik nem járatosak a taxáció egyes fajtáiban? A jogszabályok az állampolgárok számára kerülnek megalkotásra, mégis a kodifikátor – hibásan – a jogászság által alkalmazott „tolvajnyelvvvel” operál, annak érdekében, hogy intellektusát fitogtassa, vagy pusztán azért, mert nem tanult jogszabályszerkesztést.

A könyv nem arra kíván kísérletet tenni, hogy eme tolvajnyelvet megszüntesse, hanem arra, hogy megfelelő – néhol törvényi – keretek közé szorítsa annak a művelését.

A könyv leírja a jogértelmezés különböző fajtáit, csakhogy itt ismét hasonló problémába ütközünk, mint a norma alanyi körénél. Ugyanis az állampolgár – nem ismerve az összes jogértelmezési módszert – a nyelvtani értelmezésnél meg fog ragadni, amely – a hiányos nyelvtani megfogalmazások révén, például

* Balássy Ádám Miklós jogász, tudományos segédmunkatárs, Károli Gáspár Református Egyetem Jog- és Államtudományi Kar; PHD hallgató, KRE; közszolgálati szabályozási és kodifikációs szakjogász hallgató, PPKE

¹ Tóth J. Zoltán (szerk.): *Jogalkotástan – Jogdogmatikai és jogszabályszerkesztési ismeretek*. [Pro Publico Bono sorozat] Dialóg Campus, Budapest, 2019

birtokos személyjelek használatának hiánya esetén – nem áll egyenesen összhangban azzal, amelyet a jogalkotó kívánt elérni. Ekkor a tolvajnyelvet beszélők többsége – kihagyva a tizenkét darab egyéb jogértelmezési módot – elsődlegesen megnézi a norma miniszteri indokolását (amennyiben a normához volt ilyen), majd amennyiben ezzel sem éri el a kellő sikert, másodlagosan felhívja a kedves kollégáját, aki a minisztérium kodifikációs osztályán dolgozik, és megkérdezi, hogy mire is gondolt a jogalkotó.

Ezeknek, és még több, a könyvben kifejtett jogszabályszerkesztési problémának a kiküszöbölésére alkották meg a szerzők – a *Dialóg Campus* gondozásában – ezt a hiánypótló, tudományos igényeket is kielégítő – a szerkesztő méltatása szerint – tankönyvet.

A könyv szerkezete, mint a fejezetek többsége, letisztult és érthető. A könyv tizenkét fejezete négy nagyobb központi elemre osztható, ezáltal is könnyítve az olvasó megértését. Az első három fejezet a *normát* elméleti szempontból világítja meg: milyen esszenciális alapvetésekről nem szabad elfeledkeznünk annak alkotásakor. Az második nagyobb gócpont (IV., V., VI. fejezet) pedig az elméleti alapokhoz szorosan kapcsolódó gyakorlati fogalmakat definiálja az olvasó számára. Ezeket a fejezeteket követik a jogszabályszerkesztésre vonatkozó gyakorlati megközelítésű részek (VII., VIII., IX., X.), amelyeket a példák szemléltetésével teszik a gyakorlat számára is alkalmazhatóvá. Végül pedig a normaalkotással és megszűnésük kérdéseivel zárul a könyv.

A könyv az alábbi felosztásban került – hivatalosan első, gyakorlatban második – kiadásra.

Az *első fejezet* a normák – azon is belül a jogi normának – specifikumairól szól, amelyben (a szó pozitív értelmében véve,) Tóth J. Zoltán kodifikátori pontossággal írja le a jogi normák szerkezetét, fajtáit és a tipikus (esetlegesen atipikus) tartalmát. A *második fejezet* „A jog dinamikája” címet viseli, ahol Tóth J. Zoltán folytatja az elméleti megalapozás gyakorlatorientált megközelítését. Az író alapvetésként fogalmazza meg a jog működésével kapcsolatban – *Pokol Béla* által megalkotott – a többrétegű jogréteg alkalmazását, amely megközelítési módszer végigível e fejezet terrénumán. A fejezet a gyakorlat alkalmazta elméleteket fejti ki, különösen a különböző igazságszolgáltatói rendszerekkel összefüggésben, majd a fejezet zárásaként a pozitív jog és az igazságosság dilemmájáról értekeznek. A *harmadik fejezet* a jogértelmezés általános problémáitól kezdve, át a jogértelmezés összes fajtáin, majd lehetséges módszerein túl, művi pontossággal kitér a joghézag és a fikció definíciójára is. A *negyedik és ötödik fejezet* egy hármaskoprodukciónak számít, amely *Köbel Szilvia*, *Szilvássy György Péter* és Tóth J. Zoltán keze munkáját dicséri. Az elméleti megalapozást követően ezekben a fejezetekben már a gyakorlati jogszabályi forrásrendszer, illetve hierarchia felépítéséről írnak a szerzők, külön kitérve a jogszabályok érvényességére, hatályára és alkalmazhatóságára. A fejezetek – hasonlóan az előzőekhez – pontos definíciókat alkotnak, amelyek

egyszerűségük – és nem pontatlanságuk – révén könnyen befogadhatók a graduális hallgatók számára, de kellő mélységgel rendelkeznek azok részére is, akik el kívánnak mélyülni az adott téma rejtelmeiben.² A *hatodik fejezet* a norma meg-születésének stációjáról szól, azon belül is, hogy milyen jogalkotási impulzusok húzódnak meg az egyes normatervezetek mögött. A fejezet szerzői, Köbel Szilvia és T. Kovács Júlia, kellő alaposággal írják le – gyűjtik egybe – az Alaptörvény és a jogalkotási törvény³ által megszabott kereteket annak érdekében, hogy az tankönyvként funkcionálhasson. A *hetedik fejezettől* kezdve már a *jogszabályszerkesztésre vonatkozó általános rendelkezésekről* olvashatunk – Kovács Endre Miklós és Szilvásy György Péter által –, kellő átvezetést adva az olvasónak a kodifikátori munka rejtelmeibe. A *nyolcadik fejezet* Szilvásy György Péter tollából született, amely a 2016-ban kiadott *Jogszabályszerkesztési gyakorlat* című könyvhöz hasonló példákat mutat be az olvasó számára, ezzel is könnyítve a jövő jogszabályszerkesztői példatárát – azaz, hogy milyen tematika szerint szükséges bestrukturálni az adott norma szakaszait. A *kilencedik fejezet a jogszabály logikai tagolásáról* szól, azon belül is, hogy milyen kötelező szerkezeti elemei vannak egy adott jogszabálynak.⁴ A szerzők – Kovács Endre Miklós és Szilvásy György Péter – különös figyelmet fordítanak a preambulumok fontosságára azáltal, hogy több alfejezetet is szentelnek annak szerepére és formai követelményeire. A fejezet váza is, mint egy jó iromány, úgy írja le a megalkotandó normának a kötelező és a többnyire nem kötelező vázát. A *tizedik fejezet* Kovács Endre Miklós révén került papírra, aki, ügyelve a részletekben rejlő „ördögre”, exemplifikatív felsorolást ad az olvasó számára a mellékletek helyes, illetve a helytelen alkalmazásáról. A *tizenegyedik fejezet* tartalma ismételten a szerkesztő tollából íródott, ahol példákkal szemléltetve kerül kifejtésre a hibás jogszabályszerkesztés által keltett anomáliák lehetséges reparációja, ügyelve a múltban és a jelenben lévő magyar jogi alternatívákra. Végül az utolsó, *tizenkettedik fejezet* a norma halálával zárul, amelyet T. Kovács Júlia írt. A szerző kifejti a deregulációval kapcsolatban, hogy mi annak a célja, tárgya és mely fajtái ismertek a jogalkotásban.

Összességében elmondható a könyvről, hogy rendkívül széles körű olvasottságra és gyakorlati tudásra támaszkodva került megalkotásra, bár igen nagy és igen kritikus anyag fölött kellett uralkodnia a szerkesztőnek – ráadásul annak érdekében, hogy tankönyv jellegét megőrizze, nem engedhette meg a terjedős fogalmazási módokat –, ám még így is sikerült egy a tudományos igényeket is kielégítő művet alkotniuk a szerzőknek. Az akkurátusság és az említett kodifikátori pontosság azonban itt is diadalmat aratott az anyag fölött.

² Értsd: IV.2.1.1. Az Alaptörvény módosításai alfejezet

³ 2010. évi CXXX. törvény

⁴ Lásd: IX. 2. fejezet, 237. „A preambulum a jogalkotó nyilatkozata, amelyben ünnepélyes formában megfogalmazott az adott törvény alapvető szabályozásai célját.”

Mindezek alapján – némi elfogultsággal – bátran ajánlom a könyvet, a tankönyv eredeti céljával ellentétben elsődlegesen a gyakorlatban dolgozók számára, hogy megfelelően, a jogszabályok alapján tudják ellátni a rájuk rótt feladatokat, és a jogalkalmazó ne találkozzon a könyvben leírt – a jogszabályszerkesztési hibák által generált – helytelen példákkal. Másodlagosan ajánlom az összes magyar jogi egyetem és jogszabályszerkesztéssel foglalkozó oktatója és hallgatója figyelmébe egyaránt.

Válogatás a szakirodalomból

BÜNTETŐJOG / BÜNTETŐELJÁRÁSI JOG

GELLÉR BALÁZS – AMBRUS ISTVÁN:

A magyar büntetőjog általános tanai I.

Második, javított és hatályosított kiadás.

ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2019

GELLÉR BALÁZS – AMBRUS ISTVÁN – VASKUTI ANDRÁS:

A magyar büntetőjog általános tanai II. (A büntetőjogi jogkövetkezmények tana)

ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2019

AMBRUS ISTVÁN – FARKAS ÁDÁM:

A compliance alapkérdései – az etikus vállalati működés elmélete és gyakorlata

Wolters Kluwer, Budapest, 2019

BARTKÓ RÓBERT:

Az irreguláris migráció elleni küzdelem eszközei a hazai büntetőjogban

Gondolat Kiadó, Budapest, 2019

GAÁL GYULA – HAUTZINGER ZOLTÁN (SZERK.):

A bűnüldözés és a bűnmegelőzés rendészettudományi tényezői

Magyar Hadtudományi Társaság, Pécs, 2019

BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI JOG

CSATÓ KORNÉLIA (SZERK.):

Büntetés-végrehajtás az igazság védelmében

Tanulmánykötet. BVOP, Budapest, 2019

KRIMINALISZTIKA

BENDZSEL MIKLÓS – EMÓD PÉTER – KÁRMÁN GABRIELLA (SZERK.):

Műtárgyhamisítás magyar szemmel. Ocsút a bűzától

SZTNH-OKRI, Budapest, 2019

KÁRMÁN GABRIELLA:

A kriminalisztikai szakértői bizonyítás. A hiteltérdemlőség építőkövei

OKRI, Budapest, 2019

ALKOTMÁNYJOG / KÖZIGAZGATÁSI JOG

CSÉFFÁN JÓZSEF:

A közalkalmazottak jogállásáról szóló törvény és magyarázata
Saldó Kiadó, Budapest, 2019

TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ; SCHANDA BALÁZS; CSINK LÓRÁNT (SZERK.):

Bevezetés az alkotmányjogba. Az Alaptörvény és Magyarország
alkotmányos intézményei

Hatodik, átdolgozott kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, 2019

A bírói hatalom gyakorlásáról szóló 1869. évi IV. törvénycikk megalkotásának
150. évfordulója: A Kúria ünnepi teljes ülése és tudományos konferenciája
HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2019

BARTÓK FLÓRA – MADARÁSZ GABRIELLA – MARTON ILDIKÓ – DÉVÉNYI OLÍVIA –
VARGA EDINA:

Tanulmánykötet a Kúria Közigazgatási Szakágában 2019-ben ítélező
bírák tollából

Kúria, Budapest, 2019

EGYÉB

KONDOROSI FERENC – MUHORAY ÁRPÁD:

Katasztrófák kora
Bíbor Kiadó, 2019

Alapítva 1993-ban
(© Ügyészek Országos Egyesülete)
Szakmai Érdekképviseleti folyóirat

Kiadja az Ügyészek Országos Egyesülete (ISSN 1217-7059)
A kiadásért felel: Dr. Matécsa Artemon, az ÜOE elnöke
A szerkesztőség címe: 1122 Budapest, Maros u. 6/a.

Főszerkesztő: Dr. Kiss Anna PhD
Főszerkesztő-helyettes: Dr. Mészáros Ádám PhD
Felelős szerkesztő: Dr. Jagusztin Tamás
A szerkesztőség elnöke: Dr. Sárík Eszter PhD
A szerkesztőség titkára: Dr. Joó Imre
Olvasószerkesztő: Donáth Kelemen
Korrektor: Dr. Bolyky Orsolya PhD

Szerkesztőbizottság

Dr. Ambrus István PhD
Prof. Dr. Bárd Károly
Prof. Dr. Fantoly Zsanett
Prof. em. Dr. Finszter Géza DSc
Prof. Dr. Görgényi Ilona
Prof. Dr. Herke Csongor DSc
Prof. em. Dr. Király Tibor akadémikus
Prof. Dr. Kovács Gábor
Dr. Nánási László PhD
Prof. Dr. Róth Erika
Prof. em. Dr. Vókó György DSc

Állandó jogi lektorok

Dr. Bérces Viktor PhD	Dr. Kármán Gabriella PhD
Dr. Farkas Krisztina PhD	Dr. Szabó Imre PhD
Dr. Fejes Péter PhD	Prof. Dr. Tóth Mihály DSc
Dr. Holé Katalin PhD	Dr. habil. Tóth J. Zoltán
Dr. habil. Jacsó Judit	Dr. Törő Andrea PhD
Dr. Láris Liliána PhD	Dr. Windt Szandra PhD

Munkatársak: Balogh Ernő – lapterv
Sándor Viktória – grafika
Giricz Anna – kiadványgondozás

Gyártás: Publicitas Art Média Kft.
Felelős vezető: Nagy Ibolya
1021 Budapest, Tárogató út 26.
www.publicitasart.hu

Közlési feltételek

A Szerkesztőség olyan tanulmányok közlését vállalja, amelynek témája a különböző jogterületek elméleti és gyakorlati kérdéseivel kapcsolatos. Az írás nem állhat ellentétben az Ügyészek Országos Egyesületének Alapszabálya preambulumban megfogalmazott célokkal.

A kéziratot e-mailen kell a Szerkesztőséghez eljuttatni az alábbi címre: kiss@okri.hu.

A cikkek terjedelme 30 000–35 000 leütés lehet. Szövege MS Word doc formátumban készülhet, ajánlott betűtípus Times New Roman (TNR), betűméret 12 pt.

Kép közlésére technikai okokból nincs lehetőség, táblázat és grafikon – a kézirat terjedelmével arányosan és a kiadvány méretét figyelembe véve – kizárólag fekete-fehér színben, szerkeszthető (MS Word–Excel „chart” objektum) formában ábrázolható.

A Szerkesztőség a kéziratot stilizálhatja, másodközlést nem vállal.

A Szerző hozzájárul, hogy írásműve az internet-hálózaton is nyilvánosságra kerüljön.

